

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Leikin ytimessä- Vapaan leikin havainnointi päiväkodissa

Korhonen Emilia

2016 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Leikin ytimessä- Vapaan leikin havainnointi päiväkodissa

Emilia Korhonen
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2016

Emilia Korhonen

Leikin ytimessä- Vapaan leikin havainnointi päiväkodissa

Vuosi 2016 Sivumäärä 60+5

Tämän laadullisen opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia havainnoimalla 2-5-vuotiaiden lasten vapaita leikkejä päiväkodissa. Opinnäytetyö perustui Laurea-ammattikorkeakoulun ja Vantaalla sijaitsevan päiväkodin yhteistyöhön. Havainnointitoteutettiin havainnointilomakkeiden, videoinnin ja päiväkirjan avulla. Havainnointien tarkoituksena oli selvittää, mitä leikkejä lapset leikkivät vapaan leikin aikana, kuinka kauan leikit kestävät ja miksi ne päättyvät sekä mikä on aikuisen rooli leikeissä. Tutkimuksen tavoitteena oli tehdä lasten vapaa leikki näkyväksi ja lisätä varhaiskasvatushenkilöstön tietämystä lasten vapaan leikin sisällöstä. Lisäksi opinnäytetyössä painottuu aikuisen rooli lasten leikeissä ja havainnoinnin merkitys varhaiskasvattajan työvälineenä.

Havainnointien tuloksena saatiin selville, että ryhmässä leikittiin eniten esine- ja luovia leikkejä sekä niiden yhdistelmiä. Roolileikki oli pääosassa lasten luovissa leikeissä. Yhteis- ja rinnakkaisleikit olivat tyypillisempiä kuin yksinleikit, varsinkin vanhimpien lasten keskuudessa. Suurin osa leikeistä kesti 10-30 minuuttia, ja ne päättyivät yleensä lapsen omasta aloitteesta. Aikuisen lopettama leikki johtui lähes poikkeuksetta ulos lähtemisestä tai muuhun päiväkodin toimintaan siirtymisestä. Lapset saivat useimmiten valita itse, mitä leikkivät vapaan leikin aikana, ja aikuinen ohjasi pääsääntöisesti leikkejä epäsuorasti.

Asiasanat: lapset, vapaa leikki, havainnointi, varhaiskasvatus, päiväkotitoiminta, laadullinen tutkimus

Emilia Korhonen

At the heart of play- Observation of the free play in day care center

Year	2016	Pages	60+5
------	------	-------	------

The purpose of this qualitative Bachelor's thesis was to conduct research by observing free play of 2-5 year-old children in a day care center. This Bachelor's thesis was conducted in cooperation between Laurea University of Applied Sciences and a day care center which is located in Vantaa. The research material was collected with the help of observation forms, videography and a diary. The purpose of the observations was to clarify how the children play during free play, how long the play takes, why they end and what is the adult's role in the playing. The aim of the research was to make children's free play visible and to increase the knowledge of the early childhood education staff about the contents of the children's free play. Furthermore, the emphasis was also on the adult's role in the children's playing and significance of observation as a childhood educator's tool.

The results showed that object and creative play and their combinations were the most played in the children's group. Role play was central in the children's creative play. Common and side by side playing were more typical than playing alone, particularly among the oldest children. Most of the playing lasted 10 -30 minutes and they usually ended at the children's own instigation. The reason for the play to be finished by an adult was nearly always due to the children needing to go outside or a transition to some other operation within the day care center. The children were usually allowed themselves to choose what they played during free play and an adult directed most play indirectly.

Keywords: children, free play, observation, early childhood education, day care center, qualitative research

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Näkökulmia leikkiin.....	8
2.1	Mitä leikki on?.....	8
2.2	Leikin merkitys lapsen kehitykselle ja kasvulle.....	8
2.3	Vapaa leikki.....	10
2.4	Leikin tila.....	12
3	Leikin lajit.....	12
3.1	Esineleikit.....	13
3.2	Omaehtoiset luovat leikit.....	13
3.3	Sääntöleikit.....	14
4	Leikin kehitys ikäkausittain.....	15
5	Mitä aikuinen voi tehdä leikin hyväksi?.....	17
5.1	Leikin ohjauksen taso.....	17
5.2	Leikkimateriaalien- ja ympäristöjen tarjoaminen.....	18
5.3	Aikaa, tilaa ja rauhaa leikille.....	19
6	Leikki varhaiskasvatuksen keskiössä.....	20
6.1	Mitä on varhaiskasvatus?.....	20
6.2	Kasvattajan vastuu leikistä.....	21
6.3	Leikkiminen päiväkodissa.....	22
6.4	Leikin havainnointi osana kasvatustyötä.....	23
7	Opinnäytetyön toteutus.....	24
7.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	25
7.2	Havainnointi.....	26
7.3	Videointi havainnoinnin tukena.....	28
7.4	Aineiston keruu.....	29
7.5	Aineiston analyysi.....	30
8	Tulokset.....	31
8.1	Mitä leikkejä ryhmässä leikittiin?.....	31
8.2	Luovat leikit; Roolileikit.....	33
8.3	Esineleikit.....	38
8.4	Sääntöleikit.....	40
8.5	Ikäryhmiin liittyvät havainnot.....	42
8.6	Leikkien kokoonpanot: Yksin, rinnakkain ja yhdessä.....	43
8.7	Tyttöjen ja poikien leikit.....	43
8.8	Vapaan leikin käynnistäminen.....	45
8.9	Aikuisen rooli.....	46

8.10	Leikkien kestot ja niiden päättyminen	48
8.11	Johtopäätökset	Error! Bookmark not defined.
9	Pohdinta	49
9.1	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	51
9.2	Opinnäytetyön prosessi	52
9.3	Tavoitteiden saavuttaminen ja oman ammatillisuuden pohdinta	53
9.4	Vapaa leikki arjen kasvatustyössä	55
	Lähteet	59
	Kaaviot.....	61
	Liitteet.....	64

1 Johdanto

Lapsella päivän keskeinen sisältö muodostuu omaehtoisesta leikistä. Leikki on lapselle luonnollinen tapa toimia ja siksi hän leikkii aina kun siihen on mahdollisuus. Leikki on itsessään motivoivaa toimintaa lapselle. Se vie lapsen mukanaan ja tuottaa hänelle nautintoa sekä riemua. (Ojanen, Ritmala, Sivén, Vihunen & Vilén 2011, 200-201.) Lasten leikkiä havainnoimalla voidaan ymmärtää, arvostaa ja rikastuttaa leikkiä. Aikuisen pedagoginen tehtävä määräytyy monipuolisesti havainnoinnin pohjalta. Kun aikuinen ymmärtää lapsen kiinnostuksen kohteet ja pyrkimykset, on hänen helpompi suojata lasten yksinleikkiä ja tutkimista sekä rohkaista lasten keskinäisten toimintojen syntymistä ja kehittämistä. Lapsen päämäärien ja tulkintojen tunnistaminen ohjaa aikuisen toimia, leikkiteemojen avartamisesta uusien leikkien tarjolle tuomiseen. (Kalliala 2012, 206.)

Varhaiskasvatuksen keskeisin lasten oppimista ja kehitystä tukeva toimintamuoto on leikki. (Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 11). Leikkimisen merkitystä korostetaan varhaiskasvatuksessa ja siksi sitä onkin tärkeää tutkia syvällisemmin. Sanonta ”Leikki on lasten työtä” on juurtunut syvälle mieleeni ja haluan nähdä konkreettisesti, millaiset mahdollisuudet lapsilla on leikkimiselle päivähoidon arjessa ja millaisia heidän omaehtoiset ja vapaat leikkinsä ovat. Yleisesti saatetaan olettaa, että ammattihenkilökunta tietää tarpeeksi leikistä, mutta nykyisessä koulutuksessa ei välttämättä ole riittävästi mahdollisuuksia perehtyä omaehtoiseen leikkiin, sen havainnoimiseen ja jatkuvaan kehittämiseen (Hintikka 2009, 162).

Opinnäytetyön tarkoituksena on havainnoinnin avulla valottaa 2-5-vuotiaiden lasten vapaita leikkejä ja selvittää mitä lapset silloin leikkivät, kuinka kauan leikit kestävät ja mikä on aikuisen rooli. Löysin aiheen Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen hankkeista ja kiinnostukseni heräsi lasten leikin havainnoinnin teemaa kohtaan. Aihe on ajankohtainen tutkimuskohde leikin painotuksen ollessa Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen keskiössä ja sitä on tarpeen tutkia, koska yhteistyöpäiväkodilla on halu kehittää leikkiä. Päädyin keskittymään lasten omien vapaiden leikkien havainnoimiseen, jotta lapsilähtöisyys tulisi esille. Aihe kiinnostaa minua erityisesti, koska tulevana lastentarhanopettajana koen tärkeäksi ymmärtää lasten leikkikulttuuria ja leikin merkityksiä lapsen kehitykselle. Idea lähti myös siitä, että päiväkodin työntekijöillä ei välttämättä ole aina aikaa seurata ja havainnoida lasten leikkejä systemaattisesti muiden töiden lomassa.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentuu leikin erilaisista näkökulmista, leikin lajeista, leikin kehityksestä ikäkausittain, aikuisen roolista leikin edellytysten luojana ja leikistä varhaiskasvatuksessa. Teoriaosuuden jälkeen tulee opinnäytetyön toteutus osio, jossa kerron muun muassa käyttämästäni tutkimusmenetelmästä, aineiston hankinnasta ja käsittelystä. Tu-

loksissa vastaan aineiston pohjalta asettamiini tutkimuskysymyksiin. Lopussa teen yhteenve-toa työstä, käsittelen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä pohdin opinnäytetyöprosessia koko-naisuudessaan.

2 Näkökulmia leikkiin

2.1 Mitä leikki on?

Kalliala on Roger Cailloisin (1958) mukaellen todennut, että leikki on toimintaa, joka on va-paaehtoista, erillistä, tuottamatonta, ennakoimatonta, säännönmukaista ja kuvitteellista. Eri-tyisenä painotuksena on leikin vapaus ja osallistumisen vapaaehtoisuus. Leikkiin ei voi pakot-taa, eikä suostutella ilman, että se menettäisi jotakin olennaista itsestään. Kun leikkiin up-poutuu täysin, voidaan puhua flowsta eli virtauksen käsitteestä. Tähän kokemukseen kuuluu välitön ilon ja riemun tunne sekä oman itsensä, toiminnan ja ympäristön erottamattomuus. (Kalliala 1999, 36.)

Lapset leikkivät leikkimisen vuoksi ja parhaassa tapauksessa se tuottaa heille suurta tyydy-tystä. He eivät leiki oppiakseen vaan leikkiminen opettaa heitä. Leikki on enemmänkin asenne kuin tietynlaista toimintaa ja siksi lapset kokevat leikin yksilöllisesti. Jokin toiminta voi olla yhdelle lapselle leikkiä, kun taas toiselle ei laisinkaan. Leikille on luontaista sosiaalisuus ja siksi vertaisryhmät vaikuttavatkin painavasti leikin kulkuun. Kaikkein pienimpien lasten koh-dalla leikki toteutuu vuorovaikutuksessa isompien lasten tai aikuisten kanssa. Jo varhaisessa vaiheessa lasta kiinnostaa tutkia ympärillä olevia esineitä, joka toimii yllykkeenä kuvittelu-leikin muodostumiselle. Kuvitteluleikissä irtaannutaan hetkestä ja mielikuvitus alkaa kehittyä. Isommat lapset leikkivät mielellään sääntöleikkejä. Lapset käyttävät leikkiensä toteuttami-ssa kaikkia ympärillään havaitsemiaan elementtejä. Leikin avulla he luovat uutta ja jäljitte-levät kokemiaan asioita. Leikkiin poimitaan reaali maailmasta, faktasta ja fiktiosta itselle merkityksellisiä aineksia. Kaikki leikissä näkyvä on tärkeää lapselle, vaikka kaikki lapselle tär-keä ei välttämättä näykään ulkopuoliselle katsojalle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20-21.)

2.2 Leikin merkitys lapsen kehitykselle ja kasvulle

YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa on tunnustettu leikin merkitys vahvistamalla, että jokai-sella lapsella on oikeus leikkiin. Tämän oikeuden toteutuminen kuitenkin vaihtelee kulttuu-rien kesken. Kun puhutaan leikistä toimintana, on haastavaa vetää rajaa sille, mikä on leikkiä ja mikä ei. (Hakkarainen 2008, 99.) Leikki on merkityksellistä omana itsenään, leikkinä. Se opettaa tärkeitä elämässä tarvittavia taitoja ja siksi lapsen omaehtoinen leikki onkin henkisen kehityksen perusedellytys. Luovuus, mielikuvitus, neuvottelutaidot ja muiden ymmärtäminen

karttavat leikin kautta. Näin ihminen rakentaa itseään ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Leikki opettaa ja kasvattaa riippumatta sen sisällöstä. (Vehkalahti & Urho 2013, 9-10.) Leikki on siis merkityksellistä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Leikkiä ei tule vähentellä, koska leikeissä lapsi oppii ympäristöstään, toisista ja itsestään. (Ojanen ym. 2011, 201.)

Leikki ja lapsen motorinen kehitys

Lapsi harjoittelee pukeutumalla, peseytymällä ja ruokailutilanteissa silmän ja käden yhteistyötä sekä hienomotorisia taitoja. Näitä taitoja tarvitaan lapsen omatoimiseen suoriutumiseen erilaisissa tilanteissa sekä lukemiseen, kirjoittamiseen ja kädentaitoa vaativiin tehtäviin. Leikin kautta lapsi harjoittelee kyseisiä arjen perustoimintoja huomaamattaan ilman sen suurempia ponnisteluja esimerkiksi pukemalla päälleen roolivaatteita tai käyttämällä lusikkaa nukuksyöttämisessä. (Ojanen ym. 2011, 201.)

Kun lapsi leikkii, hänen lihasliikkeensä tarkentuvat ja lihakset vahvistuvat. Lapsella on luontainen tarve liikkua ja tutkimuskohteet laajenevat, opittaessa siirtymään paikasta toiseen itsenäisesti. Näin myös karkeamotoriikka ja kehon hallinta erilaisissa tilanteissa kehittyy. Lapselle olisi hyvä tarjota leikkimahdollisuuksia niin sisällä kuin ulkonakin. Jotta karkea- ja hienomotoriikka kehittyisivät, lapselle tulisi antaa tilaisuuksia sekä rauhallisiin yhdessä paikassa tapahtuviin leikkeihin että toiminnallisiin ja fyysisiin leikkeihin. Kun leikit ovat monipuolisia, lapsen motoriikka kehittyy kuin itsestään. (Ojanen ym. 2011, 201.)

Leikki ja lapsen kognitiivinen kehitys

Lapsen leikkiessä ajattelu ja havaintotoiminnat kehittyvät. Hän luo mielikuvia asioista, jotka kuuluvat rooliin. Leikki poikkeaa työstä niin, että sillä ei ole selkeää päämäärää ja sen pyrkimyksenä ei ole erityinen lopputulos. Oleellista leikissä on itse leikkitoiminta. Leikki antaa vapauksia todellisuudesta, koska kaiken ei tarvitse olla niin kuin tosielämässä. Lapsi yhdistelee havainnoimaansa todellisuutta ja mielikuvitusta leikkiessään ja näin ollen välineiden hallinnan ei tarvitse olla täydellistä. (Ojanen ym. 2011, 202.)

Leikki on lapsen ajattelutoimintaa, jossa hän erottelee kokemuksiaan ja niiden välisiä yhteyksiä. Leikin kautta lapsi oppii ymmärtämään toimintaketjuja sekä syy- ja seuraussuhteita. Leikin tapahtumat toteutetaan siinä järjestyksessä mitä ne ovat todellisuudessa, mutta tapahtumien kestoja voidaan kuitenkin säätää. Esimerkiksi leikissä tuleva nukkumaanmeno on mahdollista sopia leikkijöiden kesken vain sanallisesti ilman konkreettista nukkumaan menemistä. Kieli onkin leikissä keskeinen tekijä, jotta mielikuvat voidaan jakaa leikin osallistujien kesken. Näin kielellinen ilmaisu kehittyy ja sanavarasto laajenee. (Ojanen ym. 2011, 201.)

Leikki ja lapsen persoonallisuuden kehitys

Leikki on keskiössä lapsen minäkuvan ja persoonallisuuden kehityksen kannalta. Erilaisia rooleja kokeilemalla rakentuu oma identiteetti. Lapsella tulisi olla kolmenlaisia kokemuksia, jotta hän voisi elää ehyttä elämää ja rakentua ihmisenä: "minä olen", "minä osaan" ja "minulla on". Omaehtoisen leikin avulla lapsi voi saada "minä olen" -kokemuksia. Lapsen tutkiessa aktiivisesti ympäristöönsä ja kokeilemalla erilaisia asioita, hän saa onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksia. Leikki vahvistaa itseluottamusta, kun lapsi tulee tietoiseksi omista taidoistaan. (Ojanen ym. 2011, 203.)

Leikin avulla lapsi käsittelee kokemiensa asioiden aiheuttamia tunteita. Pelot, ahdistus, suru, ilo ja rakkaus tulevat herkästi esiin lasten leikkiessä. Kun leikkiessä kohdataan muita leikkijöitä, lapsi saa kokemuksia omien tunteidensa ja käyttöksensä vaikutuksesta muihin ihmisiin ja päinvastoin. (Ojanen ym. 2011, 203.)

Leikki ja lapsen sosiaalinen kehitys

Jotta lapsi voisi kehittyä, on oltava sosiaalisia kontakteja. Ympäristöstä saadut kokemukset ovat välttämättömiä, jotta lapsen leikki voisi syntyä. Lapsi ottaa omaan toimintaansa ja leikkiinsä aineksia havainnoimalla aikuisten sekä toisten lasten tekemisiä. Yleinen oletamus on, että vasta kolmenvuoden iässä lapsi alkaa kaipaamaan leikkiseuraa ikätovereistaan, jolloin roolileikkivaihe on ajankohtainen. Kuitenkin havainnot osoittavan jo puolitoistavuotiaan lapsen leikin olevan monipuolisempaa toisen lapsen kanssa kuin aikuisen läsnä ollessa. Pienet lapset ovat selkeästi enemmän kiinnostuneita muista lapsista kuin aikuisista. (Ojanen ym. 2011, 203-204.)

Leikissä lapsi harjoittelee yhteistoimintaa ja ristiriitojen ratkaisemista. Aikuisen ei tulisi mennä heti väliin selvittämään ongelmatilanteissa, ellei lasten turvallisuus ole uhattuna. Leikin tulisikin hyvin pitkälti olla lapsen omaa toimintaa ja usein leikki saattaa olla niin henkilökohtainen, että jotkut lapset vetäytyvät omaan tilaan pois aikuisen läheisyydestä. (Ojanen ym. 2011, 204.)

2.3 Vapaa leikki

Vapaa leikki käsitteenä on moniulotteinen ja siksi sille ei löydy yhtä selkeää määritelmää. Rutasen (2009, 207-210) mukaan sanapari vapaa leikki esiintyy monesti niin kunnallisissa kuin yksikkökohtaisissakin varhaiskasvatussuunnitelmissa sekä ammattilaisten puheessa. Hän on tutkinut, kuinka vapaa leikki sanaparia on käytetty kuntien, päiväkotien ja yksittäisten perhepäivähoitajien verkkoon tallentamissa paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa sekä toimintaa

ohjaavien arvojen ja sisältöjen kuvauksissa. Vapaa leikki -sanapari esiintyi pääpiirteissään kahdessa eri merkityksessään. Sitä käytettiin toimintaa kuvaavana luokkana, johon eivät sisälly aikuisen ohjaamat ja aikaansaamat aktiviteetit. Vapaaseen leikkiin yhdistettiin erityisiä valinnan mahdollisuuksia esimerkiksi lapsen valinnanvapaus leikin ja leikkikaverin suhteen. Lisäksi vapaa leikki -sanaparia käytettiin otsikkona tietynlaisille hetkille päiväkodin aikataulussa kuten ohjatun toiminnan, ruokailun ja levon välisinä aikoina. Näinä hetkinä sisältö ei ollut ennalta määriteltyä, vaan toiminta oli spontaania tapahtuen päivärutiinien ja suunnitellun ohjelman välissä.

Rutasta (2009, 211-212) mukaillen voidaan sanoa *vapaa leikki* -sanaparia käytettävän arkikielessä kahdessa eri merkityksessä. Vapaalla viitataan mahdollisesti joko leikkiin tai lapseen. Ensinnäkin leikki on sisällöltään rajoituksista, aikuisten esittämistä teemoista ja ohjeistuksista vapaata. Toisekseen lapset ovat vapaita rajoituksista, jolloin vapaa leikki on tilapäistä vapautta heidän toiminnalleen. Kun lapset ovat vapaita ohjeista, he ovat vapaita leikkimään. Tällöin olettamuksena on, että lapset voivat toteuttaa lapsuuttaan ja lapsen luontoaan, kun heille annetaan mahdollisuus. Kummassakin tapauksessa vapaa leikki toteutuu suhteessa kontrolliin ja ohjaukseen, jota kasvattajat kohdistavat lasten toimintaan. Leikki ja lapset ovat vapaita aikuisten säännöistä niin kauan, kunnes lasten turvallisuus on uhattuna.

Helenius ja Korhonen (2011, 69) määrittelevät lasten omatoimisen vapaan leikin tilanteeksi, jossa lapset saavat toteuttaa omia tavoitteitaan ja jonka lapset suunnittelevat pala palalta itse. Heidän käsissään on se, mihin toimeen ryhtyvät, mistä leikki saa alkunsa ja mihin se päättyy. Myös leikkikaveri ja leikkiin osallistujat päätetään itsenäisesti. Tämä prosessi opitaan ottamalla osaa yhteiseen leikkiin jonkun itseä taitavamman kanssa. Vapaa leikki on omalähtöinen toiminnan muoto, jossa lapset kehittelevät keskinäisiä suhteitaan ja harjoittelevat vuorovaikutusta sekä omien tavoitteiden asettamista. Vapaalle leikille rakentuu kuitenkin useita reunaehdotuksia päivähoitossa, kuten lasten ohjauksen taso, ikävaihe ja yleiset pedagogiset säännöt. Myös tutkimukseni tuloksissa käy ilmi nämä reunaehdot, joita päiväkotitoimintaympäristönä lasten vapaille leikeille muodostaa.

Vapaan leikin rinnalla useissa konteksteissa puhutaan myös omaehtoisesta leikistä. Tutustuessani kummankin sanaparin merkityksiin voin todeta, että näillä kahdella tarkoitetaan kuitenkin samaa asiaa. "Omaehtoinen leikki on leikkiä, johon lapset kehittelevät itse aiheen ja sisällön" (Helenius 2004, 6).

2.4 Leikin tila

Lapsilla on koko ajan vähemmän mahdollisuuksia vapaalle leikille. Niin harrastuksissa, päiväkodeissa kuin kotonakin on yhä harvemmin aikaa ja tilaa vain leikkiä. Suorittamisen ja saavuttamisen kulttuuri vie mahdollisuuksia lasten keskeisiltä leikeiltä. Aikuinen voi tukea lapsia luomalla leikille sopivat olosuhteet, ajan, tilan ja välineet. Vaikka vapaa leikki määritelmänä kuvastaa sitä, että siihen ei puututa, eivät virikkeiden tarjoaminen, leikin tukeminen ja leikitaitojen opettelu yhdessä rajoita vapaata leikkiä. Aikuisen roolin tarkoituksena ei olekaan kontrolloida ja rajoittaa leikkiä ollakseen osallisena siinä, vaan hän voi heittäytyä mukaan lasten kanssa joko leikinjohtajana tai osallistujana. Leikin tukeminen leikkimällä nostaa sen arvostusta ja innoittaa leikkimään. Ohjatut leikkituokiot jatkuvat helposti pitkäänkin lasten omissa leikeissä. (Vehkalahti & Urho 2013, 8-11.)

Keskustelu lapsuuden pedagogisoitumisesta on ollut jo pitkään pinnalla. Kaikki lasten yhdessä tekeminen tapahtuu aikuisjohtoisesti, sillä tavoitteita saavutettavaksi löytyy joka lähtöön. Lapsille täytyy opettaa taitoja ja suunnitelmat on pantava toteen. Kasvatuksen ammattilaisilla on herkästi olettamus, että lapset leikkivät sitten vapaa-ajallaan päiväkodin, koulun ja harrastusten ulkopuolella. Näin ei kuitenkaan aina ole. Lapsille ei välttämättä löydy vapaa-ajallaan kodin läheisyydestä leikkiseuraa tai heillä ei muuten vain ole kotioloissa tarpeeksi aikaa pitkäkestoiselle leikille. Moni leikki vaatii leikkikavereita vaikka yksinkin voi leikkiä. On paljon lapsia, joilla ei ole juurikaan mahdollisuuksia vapaaseen leikkiin lapsiryhmässä. He viettävät aikaa joko aikuisen kanssa, ohjatussa toiminnassa tai yksin. Tämä voi johtaa siihen, että lasten on vaikeaa leikkiä yhdessä. Jotta lasten sosiaaliset taidot, myötätunto, luovuus ja itsetietoisuus voisivat kehittyä, he tarvitsevat lasten omaa ja keskinäistä leikkiä. Aikuinen voi ohjatun leikin avulla opastaa lapsille leikitaitoja, joita he voivat hyödyntää yhteisen vapaan leikin aikana. Ohjaajan vastuulla on ryhmähengen kehittyminen ja turvallisen leikki-ilmapiirin luominen. (Vehkalahti & Urho 2013, 11,83.)

3 Leikin lajit

Leikkejä luokitellaan monin eri tavoin. Se auttaa aikuisia tunnistamaan erilaisia leikkejä ja seuraamaan lapsen leikin sekä leikkimisen kehitystä, jolloin on helpompi päästä sisään lapsen maailmaan. Tässä opinnäytetyössä olen jaotellut leikit teoriaan pohjautuen seuraavasti:

- esineleikit (harjoitusleikit), jotka jaetaan toiminta- ja rakenteluleikkeihin
- omaehtoinen luova leikki, johon kuuluvat rooli- ja näytelmäleikki sekä nukketeatteri
- sääntöleikki, johon sisältyy myös ohjattu draamaleikki ja didaktinen leikki

(Ojanen ym.2011, 204.)

3.1 Esineleikit

Lapsen ensimmäiset leikit ovat toimintaleikkejä. Löydettyään kätensä, jalkansa ja äänensä vauva alkaa tutkia omaa kehoaan. Toimintaleikkiä on esimerkiksi lapsen käsillä ja jaloilla tai jollain esineellä puuhailu ilman, että hän ottaa huomioon leikkikohteen erityispiirteitä ja käyttötarkoitusta. Myös leikki-ikäisiä kiinnostavat pyöräily, pulkkailu ja pallottelu kuuluvat toimintaleikkeihin. Leikkitoiminnan eli esineleikin katsotaan alkavaksi siitä kun vauva hallitsee silmän ja käden yhteistoiminnan sekä tarttumisotteen. (Ojanen ym. 2011, 204.)

Esineet houkuttelevat lapsen liikkeelle ympäristöä tutkimaan. Esinetoiminnoissa lapset luovat keskinäiset suhteensa ja erimielisyydetkin syntyvät esineistä tässä vaiheessa. Lapsi pyrkii tietoisesti jäljittelemään esineillä aikuisten toimintaa ja se taito onkin tässä leikin kehitysvaiheessa oleellisinta oppia, koska se on tiiviisti liitoksissa puheen oppimisen kanssa. Lapsen käsitellessä esineitä, hän rakentaa itselleen informaatiota kohteesta. Aikuisen tehtävänä on nimetä kohde ja tuoda sille kulttuurinen merkitys. (Helenius & Korhonen 2011, 73.)

Kun lapsi on oppinut kävelemään ja kiipeilemään, hän kykenee liikkumaan entistä paremmin paikasta toiseen. Parivuotias on hyvin innokas tutkija ja hänen leikkinsä ovat lyhytkestoisia. Lapsi matkii mielellään aikuisen työtehtäviä ja pikkuhiljaa leikki kehittyä leikkiketjuiksi, joissa on sisältöä ja juonta. Hän yhdistää kaksi toimintoa peräkkäin kuten nukelle ruuan antaminen ulkoilun jälkeen. Myös kiinnostus toisia lapsia kohtaan kasvaa ja vuorovaikutus liittyykin monesti esineisiin. Lapsi seuraa, mitä toinen lapsi tekee ja havittelee kiinnostavia esineitä itselleen. Tähän kehitysvaiheeseen kuuluu herkästi se, että toiselta saatetaan ottaa lelu kädestä. Näissä tilanteissa lapsi saa kokemuksia sosiaalisen elämän pelisäännöistä. (Ojanen ym. 2011, 205.)

Rakenteluleikki voidaan liittää joko esineleikkiin tai osaksi roolileikkiä. Pikku lapsi rakentelee hiekkakakkuja, lumiukkoja tai torneja palikoista. Rakenteluleikeissä lapset käyttävät monenlaisia tarvikkeita luovasti hyödyntäen ympäristöstä löytyviä materiaaleja. Rakenteluleikin motiivina on yleensä jokin tietty lopputulos, joten siinä on piirteitä työnteosta. Siinä tiedetään etukäteen mikä on pyrkimys, esimerkiksi majaa rakennettaessa. (Ojanen ym. 2011, 205.)

3.2 Omaehtoiset luovat leikit

Lasten omat kokemukset, näkemykset ja elämykset synnyttävät omaehtoiset luovat leikit. Roolileikki (puhutaan myös symboli- ja kuvitteluleikistä) on kaikkien luovien leikkien lähtö-

kohta. Siinä lapsi tekee tulkintoja elämästä haluamallaan tavalla ja jäljittelee muiden henkilöiden toimintoja eli ottaa vaikutteita ympäristöstään. Kyseessä on luova asioiden yhdistely ilman mekaanista matkimista. Roolihahmossa, jonka lapsi kehittää voi olla hyvinkin havaittavissa vaikkapa äidin piirteitä ja identiteettiä. (Ojanen ym. 2011, 205-206.) Roolileikillä on kehityksellisesti merkittävä asema, sillä se on koulua edeltävän vaiheen johtava toiminta lapsen elämässä. Johtavan toiminnan käsitteestä puhutaan kulttuurihistoriallisessa tutkimussuunnauksessa, jossa ajatuksena on, että joka elämänvaiheessa jollakin tietyllä toiminnan muodolla on persoonan kehittymiselle erityinen merkitys. Leikkimaailma ja kuvitteellinen tilanne, jossa asetetaan toisen asemaan alkavat avautua lapselle, kun hän kykenee nimeämään roolinsa. Roolileikissä asetetaan vastavuoroiisiin suhteisiin muiden leikkijöiden kanssa ja suhteiden laadun määrää omaksuttu rooli. Leikin varhaisessa vaiheessa leikkijä asettuu itse rooliinsa koko kehollaan. Tällöin ulkoiset tunnuksot, kuten hatut ja vaatteet ovat tärkeitä oman rooli-hahmon ilmentämisessä ja ne tuovat leikkiin kestävyttä. (Helenius & Lummelahti 2013, 89-93.)

Nuorempien lasten roolileikit ovatkin esinelähtöisiä, jolloin leikin lähtökohtana on usein ulkoinen tekijä, kuten esine, olosuhde tai tila. Rooli nousee hallitsevaksi tekijäksi, kun lapsi ymmärtää esineiden olevan riippuvaisia henkilön asemasta eli roolista. Alkeellisissa leikeissä toiminta on pitkittynyttä ja toistavaa ja puolestaan kehittyneempi leikki sisältää enemmän kohtauksia siirtyen loogisesti asiasta toiseen. Lopulta kehittyneessä roolileikissä kielen avulla pelkistetään edelleen toimintaa ja leikissä on sisällöllinen idea, joka johtaa lasten tekemistä. Leikissä syntyvät kiistatkin osoittavat leikin tasoa. Nuoremmilla kiistat tulevat esineistä kun taas kehittyneemmässä roolileikissä ne liittyvät roolivalintoihin. Leikki-ian loppuvaiheessa riidat leikeissä johtuvat erimielisyyksistä sen suhteen miten jokin asia on tai miten leikissä tulisi toimia. (Helenius & Lummelahti 2013, 113.)

Luoviin leikkeihin kuuluvissa näytelmä- tai draamaleikissä lapset ottavat usein vaikutteita televisioista tai kirjallisuudesta. Leikeissä puetaan mieluusti aikuisten vaatteita päälle ja saataan esittää impulsiivisesti omia pienoisenäytelmiä. Esimerkiksi satujen lukeminen ja teatteriesitykset tuovat virikkeitä lasten omaehtoiisiin näytelmä- tai draamaleikkeihin. Lapset kehittävät draamaleikissä erilaisia mahdollisuuksia ja testaavat niitä. Tarinan vaihtoehtoisten etenemisten ja loppujen kehittäminen sekä hahmojen muokkaus ovat tyypillisiä piirteitä. Samalla kun lapset samaistuvat sadun rooli-hahmoihin, he oppivat omasta itsestään ja tutustuvat tavoitteisiinsa ja tunteisiinsa. (Ojanen ym. 2011, 206.)

3.3 Sääntöleikit

Lapsen opittua leikkimään roolileikkejä, on hänen mahdollista aloittaa myös sääntöleikit. Sääntöleikit kuuluvat keskeisesti perinteiseen lastenkulttuuriin. Sääntöleikit yleistyvät lasten

keskuudessa esikouluikää lähestyttäessä. Sääntöleikkiin kuuluu oleellisesti jokin tietty tavoite, johon pyritään kullekin leikille ominaisella tavalla. Näissä leikeissä aikuisen osuus korostuu leikin ja pelin ohjaajana. Kuvaavia esimerkkejä sääntöleikeistä ovat pöytäpelit ja liikuntaleikit. Sääntöleikkien edellytys on sääntöjen noudattaminen. Lapset eivät hyväksy mukaan sellaista lasta, joka ei piittaa säännöistä. Sääntöjen omaksumisen ohella tärkeää on kaikkien yhdessä toimiminen, sitoutuminen ja leikin kulun sekä päämäärän tiedostaminen. Sääntöleikki vaatii osallistujaltaan sosiaalisia taitoja, jotta osaa ottaa huomioon toiset leikkijät ja toimia heidän kanssaan vuorovaikutuksessa yhteisen päämäärän eteen. Leikkijän on hyväksyttävä ajoittainen häviäminenkin ja se, ettei aina voi saada haluamaansa roolia. (Ojanen ym. 2011, 206, Helenius & Lummelehti 2013, 156-159.)

Sääntöleikkeihin kuuluu myös draamaleikki, joka on kasvattajan kehittäminen. Jotta leikistä syntyisi pedagogisesti ehjä kokonaisuus, kasvattajan tehtävänä on miettiä etukäteen sen sisältö ja opettavat elementit. Draamaleikissä aikuinen ohjaa leikki-ideaa, roolien jakoa ja juonta, kun taas roolileikissä lapset kehittävät ne itse leikin kulkiessa eteenpäin. Ohjaaja huolehtii draamaleikin kokonaisuuden etenemisestä vaikka lapset osallistuvatkin aktiivisina sen kehittelyyn. Tämän kaltainen leikkitoiminta saa helposti niin lapset kuin aikuisetkin innostumaan yhteisleikeistä ja esityksistä. Parhaiten draamaleikki onnistuu ympäristössä, jossa tilannetta pidetään avoimena mahdollisimman pitkään ja jossa erilaisia vaihtoehtoja voidaan tarkastella jatkuvasti yhteisesti lasten kanssa. (Ojanen ym. 2011, 206-207.)

Leikkiä pidetään keinona opettaa lapsille monenlaisia asioita. Niin kutsutuissa didaktisissa leikeissä yhdistyy aikuisten etukäteen suunnittelemat tavoitteet ja sisällöt sekä lasten innokkuus leikkimistä kohtaan. Didaktiset leikit ovat siis oppimistarkoitukseen kehiteltyjä leikkejä. Leikin motiivia hyödynnetään opetusvälineenä, kun pyrkimyksenä on jokin aikuisen asettama tavoite. Aikuinen määrittää leikille tavoitteet ja esittelee leikin sisällön lapsille. Leikin aloittajina ja ideoijina voivat toimia myös lapset itse. Perinteisestä opetuksesta didaktiset leikit eroavat siinä mielessä, että lasten toiminta perustuu leikin motiiviin. Näin mahdollistetaan lapsia kiinnostava ja motivoiva tapa oppia. Didaktisia leikkejä käytetään yleensä erilaisissa päiväkodin tilanteissa, joihin sisältyy odottelua ja siirtymistä paikasta toiseen. Lisäksi toimintatuokioissa, joissa harjoitellaan konkreettisia asioita toimintojen ja materiaalien avulla on kyseisillä leikeillä sijansa. Esimerkkinä matkimisleikit, pallokoulu sekä äänien voimakkuuksien ja nopeuden erittely. (Ojanen ym. 2011, 207.)

4 Leikin kehitys ikäkausittain

Leikki tulee mukaan lapsen elämään heti alusta asti aikuisten ja vanhempien lasten kautta. Se ei ole kuitenkaan lapsen omaa itsenäistä toimintaa vaan yhteistoimintaa osaavamman kanssa.

Kontaktileikit, joissa sylitellään lorujen, laulujen tai hypitysten rytmittämänä antavat ensikosketuksen vauvalle leikin maailmaan. Sylileikit rakentavat ennakkoehdot puheenkehitykselle. (Helenius & Korhonen 2011, 70-71.)

Ensimmäisen ja toisen ikävuoden aikana lapsi leikkii mielellään kurkistus- ja taputusleikkejä. Häntä kiinnostaa *missä leikki*, jossa saa osoittaa oikeaa kohdetta. Palikat, perässä vedettävät lelut, pallot, kodin tavarat, kirjat ja vesileikit ovat myös mieluisia. Lapsi opettelee ymmärtämään esineiden käyttötarkoituksia ja tärkeimpänä tutkimusvälineenä toimii suu. Aikuisten toimintaa seuraamalla lapsi oppii, mihin esineitä käytetään. Lähellä kahden vuoden ikää lapsi alkaa leikkimään kuvitteluleikkejä, joissa hän hyödyntää leluja erilaisissa tilanteissa, kuten palikka toimii puhelimenä ja leikkiastioilla tehdään ruokaa. Leikki on tässä vaiheessa lyhytjänteistä ja rinnakkain leikkimistä toisten lasten kanssa. (Vähänen 2004, 42, Koivunen & Lehtinen 2015, 168.)

Kahden ja kolmen vuoden iässä lapsi leikkii mielellään omia leikkejään ja käy välillä aikuisen luona hakemassa turvaa jatkaakseen taas puuhiaan. Leikkiminen tapahtuu itsekseen tai rinnakkain muiden lasten kanssa. Vaikka kuvittelu lisääntyy toisella ikävuodella, ovat esineleikit hallitsevassa asemassa kolmen ensimmäisen elinvuoden aikana. Lähellä kolmen vuoden ikää tapahtuu olennainen muutos lapsen leikeissä, koska lapsi on kehittynyt kielellisesti niin paljon. Se mahdollistaa roolin omaksumisen, jossa erilliset kuvittelujaksot yhdistyvät loogisina ketjuina leikin aiheeseen. Yhteiset roolileikit voivat olla kuitenkin haastavia, koska lapset eivät vielä ymmärrä roolien yhteyttä toisiinsa. Hankaluuksia tässä iässä saattaa tuottaa vaikeus tehdä kompromisseja roolihahmoista ja jakaa omia tavaroita muiden kanssa. Lapsi matkii leikeissään muita lapsia, mikä kertoo joukkoon kuulumisen tarpeesta. Mielikuvitusleikki alkaa kehittymään kun lapsi ymmärtää symbolifunktion. Myös kyky korvata esine toisella esineellä alkaa kehittymään lähellä kolmen vuoden ikää, mutta selvemmin se alkaa näkymään vasta hieman myöhemmin, jolloin esine opitaan korvaamaan pelkällä mielikuvituksella. (Ojanen ym. 2011, 206, Koivunen & Lehtinen 2015, 168, Helenius & Korhonen 2011, 75.)

3-4-vuotiaalla lapsella on usein vilkas mielikuvitus ja leikit saattavat olla välillä rajujakin. On tyypillistä, että liikkuminen on hyvin riehakasta ja innokasta. Lapsi haluaa mielellään leikkiä muiden lasten kanssa, vaikka aina leikit eivät sujuisikaan. (MLL 2015a.) Muiden lasten kanssa harjoitellaan yhdessä olemisen pelisääntöjä. Koska sosiaaliset taidot ovat vasta hioutumassa, ei yhteisleikki aina onnistu. Erimielisyyksissä lapsi voi käyttäytyä aggressiivisesti kuten huutaa, haukkua tai käydä käsiksi. Tämä on merkki siitä, että sosiaalisia taitoja tarvitsee vielä harjoitella ja lasta tulisi tukea tässä. Erilaiset roolileikit, kuten koti-, kauppa- tai päiväkotileikit ovat mieluisia. Mielikuvitus siivittää myös kuvitteluleikkejä. Lapsi alkaa olla vapautuneempi lapsiryhmässä vaikka ujous saattaakin välillä yllättää. (MLL 2015b.) Roolileikeissä lap-

set ottavat rooleja tutusta lähiympäristöstään olemalla isiä, äitejä, koiria ja lääkäreitä. Leikeissä käytetään mielellään erilaisia roolivaatteita ja niitä olisikin hyvä olla tarjolla. (Koivunen & Lehtinen 2015, 169.)

4-5-vuotiaat elävät intensiivisintä roolileikkiaikaa ja roolit alkavat olla vastavuoroisia. Ne heijastavat toisiaan täydentäviä sosiaalisia suhteita, kuten poliisin ja varkaan suhdetta. Roolileikkiä voi olla myös vaikkapa tulipalon sammuttaminen, johon ei kuulu erillistä vastapuolta. Leikit ovat jo huomattavan mielikuvitusrikkaita ja pitkäkestoisia. Useimmiten poikien ja tyttöjen roolileikit eroavat toisistaan. Tyttöjen leikeissä näkyy hoivaaminen ja pojilla puolestaan seikkailu sekä jännitys. (Ojanen ym. 2011, 206.) Lapsi nauttii samanikäistensä seurasta ja neuvottelutaitojen kehittymisen myötä riitaan ajautuessaan lapsi osaa jo melko hyvin käyttää kielellistä kommunikointia muun aggressiivisen käyttäytymisen sijaan. Kiinnostus yksinkertaisia sääntöleikkejä kohtaan herää mutta häviäminen on vielä haastavaa. 4-vuotias nauttii eritoten rooli- ja mielikuvitusleikeistä ja etenkin pukeutumisleikit kiehtovat. Kehittyvä mielikuvitus saa aikaan uudenlaisia leikkejä ja lapsi osaa käyttää erilaisia esineitä luovasti. Pienessä 2-3 lapsen ryhmässä leikkiminen on mielekästä. (MLL 2015c.)

5-6-vuotias lapsi alkaa nauttimaan muiden leikkien ohella sääntöleikeistä. Tässä iässä hän kykenee jo ymmärtämään ja noudattamaan sääntöjä. Jo tätä nuoremmatkin lapset leikkivät sääntöleikkejä vaikkapa muistipelien ja helppojen liikuntaleikkien muodossa, mutta tällöin he eivät vielä kokonaisuudessaan ymmärrä sääntöjen merkitystä. (Ojanen ym. 2011, 206.) Lapset ovat jo taitavia yhdessä leikkijöitä, koska sosiaaliset taidot ovat kehittyneet jo sille tasolle, että asioista neuvottelu, joustaminen ja tunteiden sanoittaminen ovat mahdollisia. Roolileikeissä jäljitellään tärkeitä aikuisia kuten omia vanhempia, lääkäriä tai päiväkodin hoitajaa. Eri roolit täydentävät toisiaan ja enää yhteisleikeissä ei ole kolmea äitiä vaan vaikkapa äiti, sisko ja vauva. Pienikin rekvisiitta luo kehittyneen mielikuvituksen avulla mielettömiä maailmoja ja rooleja. Huivi toimii mutkitta prinsessan huntuna ja tuoleista tehty jono bussina. (MLL 2015d.)

5 Mitä aikuinen voi tehdä leikin hyväksi?

5.1 Leikin ohjauksen taso

Aikuinen toimii leikin mahdollistajana tarjoamalla leikille turvalliset puitteet läsnäolollaan. Vaikka aikuisen on hyvä olla saatavilla avun ja tuen tarpeen tullen, ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista ohjelmoida leikkijän arkea valmiiksi. Kasvattajan tehtävänä on auttaa leikin alkuun vain sen verran kuin lapselle on tarpeen esimerkiksi vihjeiden antamisen muodossa. Lapsen tulisi antaa itse rakentaa ja ohjata leikkinsä. Leikin käynnistyessä aikuinen voi vetäytyä sivummalle tarkasteluetaisyysdelle. On tärkeää, että aikuinen on kuitenkin tietoinen leikin

etenemisestä ja siksi olisikin hyvä jäädä seuraamaan leikkiä. Havainnoidessaan aikuinen voi oppia paljon lapsen ajattelusta ja maailmasta. (Hintikka 2009, 157, Vähänen 2004, 43.)

On hyvä muistaa, että lapsen työtä ei saa korjailla, vaikka aikuisen mielestä lapsen kyhäämä majarakennelma ei näyttäisi kummoiselta. Lapsi kokee tuotoksensa kuitenkin täydellisenä. Turhan puuttumisen ja pedagogian sijaan aikuinen voi hienovaraisesti rikastuttaa leikkiä ja tuoda siihen ulkopuolelle jääneitä mukaan. Aikuinen voi myös tarvittaessa ottaa sopivan roolin itselleen ja olla leikissä mukana hyvinkin pienin elein olemalla esimerkiksi kokki ja puuhailta samalla omia hommia keittiössä. (Hintikka 2009, 157.)

Leikin ohjaamisessa käytetään siis mieluiten epäsuoraa ohjausta, jota on leikkiajan ja leikki-rauhan mahdollistaminen sekä sopivien tilojen ja välineiden tarjoaminen. Myös leikkiryhmien muodostaminen kuuluu epäsuoraan ohjaukseen. Lisäksi satujen lukeminen ja retket ovat myös omalla tavallaan epäsuoraa leikin ohjausta. Suoraa ohjausta vältetään sen vuoksi, ettei lasten omaehtoinen leikki keskeytyisi. Muun muassa keskustelut, kysymykset ja vihjeet, jotka auttavat leikki-idean ja roolien kehittelyssä sekä leikkimateriaalin valmistaminen ovat jo suoraa ohjausta. Suoraa ohjausta on myös aikuisen läsnäolo ja kiinnostus leikkiä kohtaan, mukana leikkiminen ja välineiden käytön ohjaaminen. (Ojanen ym. 2011, 207-208, Helenius & Korhonen 2014, 43.) Koen, että epäsuora ohjaus korostuu mitä isommasta lapsesta on kyse. Alle kolmevuotiaat tarvitsevat vielä paljon aikuisen tukea ja ohjausta leikkeihinsä, jolloin ohjaus on enemmän suoraa.

Kirjallisuuteen tutustuessani olen huomannut eroavaisuuksia siinä, miten paljon aikuinen saisi vaikuttaa lapsen leikkiin. Toisaalla vannotaan sen nimeen, että lasten on annettava leikkiä mahdollisimman itsenäisesti, kun taas joissakin lähteissä kehoitetaan aikuista osallistumaan. Leikkitutkija Marjatta Kallialan mielestä aikuinen voi arkailematta vaikuttaa leikkiin ja tarjota ideoita sekä virikkeitä lapsille. Valmiit leikkikaavat- ja rajoitteet eivät ole kuitenkaan päämääränä, vaan leikkiä rikastutetaan ja lapsen mielikuvitusta kasvatetaan ympäristön järjestämisen, erilaisten kokemusten ja lasten kanssa leikkimisen myötä. (Vehkalahti & Urho 2013, 47.)

5.2 Leikkimateriaalien- ja ympäristöjen tarjoaminen

Leikkiessään lapsi siirtyy kuvitteelliseen maailmaan ja sieltä takaisin, jonka vuoksi tarvitaan materiaaleja, joilla on mahdollista rajata ja rakentaa leikkipaikka. Materiaalilla on merkitystä lapsen pyrkiessä osoittamaan mitä roolia hän leikissä esittää. Mitä osuvampia mielikuvia todellisuuteen lapsi onnistuu mielestään luomaan, sitä mielekkäämpää leikki on. Hyviä leikin ra-

kennusmateriaaleja ovat helposti siirrettävät huonekalut ja kankaat sekä erilaiset askartelutarvikkeet ja vaatteet. Myöskään luonnonmateriaaleja ei kannata unohtaa ja luontoa leikki-paikkana kannattaa hyödyntää. (Vähänen 2004, 43.)

Erilaiset kokemukset ympäristöstä rikastuttavat lapsen leikkejä. Siksi lasten onkin hyvä käydä retkillä eri kohteissa ja antaa heidän osallistua monipuolisesti työtehtäviin. Myös kirjojen lukeminen ja yhteiset keskustelut voivat tuoda leikkiin uusia ulottuvuuksia. Kokemukset kokonaisista prosesseista kuten pullan leipomisesta aineiden etsimisestä lopputulokseen saakka auttavat lasta hahmottamaan erilaisia toimintaketjuja, jolloin leikkikin voi olla sisällöltään hedelmällisempää. (Ojanen ym. 2011, 208.)

Alle kolmivuotiailla esineleikin näytellessä pääroolia leikeissä on saatavilla olevilla välineillä vaikutusta lapsen leikkiin ja leikki-ideoihin. He tarvitsevatkin oikeita kuvaavia esineitä leikeis-sään. Jotta aikuinen osaisi valita tarkoituksenmukaisia leikkivälineitä, on oleellista tuntee leikin kehitysvaiheet. Pienimpiä on hyvä ohjata leikkivälineiden käyttötarkoituksista ja luoda esineistä mielikuvia. Myöhemmässä roolileikkivaiheessa lapset ovat kyvykkäitä käyttämään mielikuvitusta kuvittelemalla itse esineet, joita ei tarvitse välttämättä olla konkreettisesti käytössä. (Ojanen ym. 2011, 208.) Hintikka (2004, 64) painottaa kuitenkin aikuisten ymmärrystä siitä, että mielikuvitus on lapsen oman leikin voimavara muodikkaiden lelujen sijaan.

5.3 Aikaa, tilaa ja rauhaa leikille

Suuri osa maamme lapsista aloittaa päivähoidossa jo vuoden iässä ja heidän päivänsä saattavat olla jopa yhdeksäntuntisia. Tämä tarkoittaa siis, että suurin osa valveillaoloajasta kuluu hoidossa. Päiväkotihenkilöstön tehtävänä onkin varmistaa, ettei päivä ole liian ohjelmoitu, jotta leikkimiselle jäisi aikaa monia tunteja. (Hintikka 2009, 162.) Suotuisat olot lapsen leikille syntyy, kun aikuinen varaa tarpeeksi keskeytyksetöntä leikkiaikaa päiväjärjestykseen. Vaikka alle kolmevuotiailla leikki yhdistyykin kaikkeen toimintaan, on tärkeää varata varsinaista aikaa leikkimiselle niin sisällä kuin ulkonakin. Pienet lapset leikkivät lyhytkestoisesti mutta yli kolmevuotiaiden leikit kestävät jo pidempään. Leikkejä ei tulisi keskeyttää suotta ja leikin lopettamiseen olisi annettava aikaa, jotta lapsi voi saattaa leikin sisällöllisesti loppuun. Välillä lapsilla tulisi olla mahdollisuus jatkaa leikkejään myöhemmin ilman, että jäljet siivotaan. Jokin tila voidaan järjestää sellaiseksi, että leikki voi odottaa seuraavaan kertaan. Varsinkin vanhimmilla päiväkotikäisillä on halu jatkaa leikkejään myöhemmin. Esimerkiksi pienrakennelman tekeminen on aikaa vievää puuhaa ja näin ollen leikki pääsee kehittymään nopeammin, kun kaikkea ei tarvitse aloittaa alusta. Mikäli leikki on välttämätöntä keskeyttää, aikuinen voi sisällyttää leikkiin viestinsä. (Ojanen ym. 2011, 208.)

Tiloja järjestellessään aikuisen olisi hyvä muistaa, että leikki on hallitseva toimintamuoto alle kouluikäiselle, joten tilojen tulisi antaa siihen kattavat mahdollisuudet. Lapset tarvitsevat niin rauhallisia nurkkauksia, joihin voi luoda omat leikkinsä kuin isompiakin tiloja, joissa voi temmeltää laajemmalla alueella. (Ojanen ym. 2011, 208.) Leikin laatu määrittää millainen tila on tarpeen. Rakennusleikissä tarvitaan työskentelytilaa, sotkemisleikissä paikka, josta sotkut saa pois ja liikunnallinen leikki vaatii tilaa liikkua, kun taas joskus leikille riittää pienen pieni kolo, jossa voi leikkiä salaisesti. Jotta leikki voisi olla pitkäkestoista, sille on oltava oma tila, joka voi säilyä. Leikki ei pääse kasvamaan vahvaksi ja suureksi, jos leikki siivotaan jokaisessa välissä pois. Käytettävissä olevat tilat vaikuttavat siihen, mitä leikkejä leikitään. Useiden tutkimusten mukaan päiväkotiympäristöllä on vaikutuksia lasten liikunnallisuuden kehittymiseen ja oppimiseen. Nurkat ja kolot, joissa saa keskittyä rauhassa, parantavat oppimista ja uusien asioiden omaksumista ja virikkeellinen ympäristö innostaa liikkumiseen sekä piha-alueen tutkimiseen. Kun tila on hyvin leikkiin soveltuva, se tukee leikin etenemistä ja lasten pitkäjänteisyyttä. (Vehkalahti & Urho 2013, 61-62.)

Päiväkoti on herkästi hektinen ympäristö, koska päivissä on paljon ohjelmaa ja suuri määrä lapsia saa melutasot nousemaan. Nämä seikat luovat väistämättä haasteita lasten rauhassa leikkimiselle. Yksi keino leikkirauhan turvaamiseksi on jakaa lapset pienryhmiin leikkimään, jolloin tilanteet yleensä rauhoittuvat ja leikin sisältö kehittyy. (Ojanen ym. 2011, 208).

6 Leikki varhaiskasvatuksen keskiössä

6.1 Mitä on varhaiskasvatus?

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2005 määritellään varhaiskasvatus seuraavasti. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka tapahtuu lapsen eri elämänpiireissä. Sen tavoitteena on kehittää lapsen oppimista, tervettä kasvua ja kehitystä. Jotta voitaisiin luoda lapsen kannalta paras mahdollinen hoitokokonaisuus, tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten tiivistä yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta. Hoito, kasvatus ja opetus kuuluvat yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen kokonaisuuteen. Se on tavoitteellista ja suunnitelmallista yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen sija. Lähtökohtana on kokonaisnäkemys lapsen kasvusta, oppimisesta ja kehityksestä, joka perustuu kasvatustieteelliseen ja etenkin varhaiskasvatukselliseen osaamiseen, tietoon, tutkimukseen ja pedagogisten menetelmien hallintaan. Jotta varhaiskasvatus olisi laadukasta, tulee kasvattajilla olla vankkaa ammatillista tietoa ja osaamista. Keskeisimpiä varhaiskasvatuksen palveluita ovat päivähoito, perhepäivähoito ja erilaiset avoimet toiminnat. Palveluntuottajia ovat kunnat, järjestöt, seurakunnat ja yksityinen sektori. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Ensisijainen tavoite varhaiskasvatuksella on tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lapsen voidessa hyvin, hänellä on mahdollisuudet kehittyä, kasvaa ja oppia. Hän voi nauttia yhdessäolosta lasten ja kasvattajien yhteisössä, jossa on kiireetön ja turvallinen ilmapiiri. Lapsi kiinnostuu ympäristöstään ja voi suunnata energiansa arjen toimiin, leikkimiseen ja oppimiseen itselleen sopivalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005,15.)

6.2 Kasvattajan vastuu leikistä

Koska lapset leikkivät päiväkodissa, on aikuisten otettava kantaa heidän leikkeihinsä. Puheen tasolla Suomessa leikin korkea arvostus on yksimielistä mutta tästä huolimatta aikuisrooleja suhteessa leikkiin ei ole kehitetty tietoisesti. Epätietoisuus siitä pitäisikö leikkiin puuttua vai ei mietityttävät kasvattajia, koska ylhäältä tulevaa suoraa vastausta ei ole. Leikki ilmiönä on lasten ominta tekemistä mutta samalla toimintaa, johon aikuiset ovat vaikuttamassa monesakin mielessä. He muun muassa määrittelevät lasten elintilan ja leikin puitteet. Leikin vapaaehtoisuuden ja välittömyyden varjelu kuuluu aikuisen rooliin. Hänen tulisi lisätä toiminnallaan leikin pitkäkestoisuutta ja tyydyttävyyttä kuitenkin niin, että hallinta leikistä säilyy lapsilla. Myös lasten ystävyyssuhteiden vahvistaminen sekä fyysinen ja psyykinen turvallisuus ovat aikuisen vastuulla. (Kalliala 2008, 49-50.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 21) korostetaan kasvattajien vastuuta lasten leikin mahdollistajana. Kasvattajien toiminta on yhteydessä siihen, kuinka tyydyttävää leikki on lapselle. Aikuisten on havainnoitava ja analysoitava tarkasti lasten leikkiä, jotta leikkimistä voidaan tukea tarkoituksen mukaisesti. On tärkeää tunnistaa lasten sanattomat ja sanalliset ehdotukset sekä aiheet vastaamalla niihin. Lapsille on annettava vapautta leikkiä, mutta usein onnistunut leikki vaatii epäsuoraa tai suoraa ohjausta. Kasvattajan tehtävä vaihtelee leikkiin osallistujasta ulkopuolisen havainnoijan rooliin riippuen lasten iästä, leikkitaidoista ja tilanteesta. Esimerkiksi mielikuvien ja välinein leikkiä voidaan rikastuttaa epäsuoralla ohjauksella. On oleellista, että kasvattajat ymmärtävät vertaisryhmän merkityksen omaehtoisien leikin mahdollistajana. He arvostavat leikkiä lapsia kuuntelemalla, joka on käytännössä leikin havainnointia ja lasten kanssa kielellistä kommunikointia. Oppimisen näkökulma on hyvä muistaa leikkejä eritellessä, koska leikki opettaa monia tärkeitä taitoja kuten toisen asemaan asettumista, kielellistä oppimista ja kuvittelu kykyä. Välillä jopa lasten hurjillekin leikki-ideoille olisi annettava tilaa.

Varhaiskasvatukseen kuuluu olennaisesti tietoinen leikkiympäristön luominen, uudistaminen ja ylläpitäminen. Kun kasvattajilla on tietämystä lasten leikin kehitysvaiheista ja leikkikulttuurista, on leikkiympäristöstä mahdollista luoda hedelmällinen. Leikkiympäristöä mietittäessä on hyvä ottaa huomioon lasten ajankohtaiset kiinnostuksen kohteet ja ottaa lapset mukaan leikkiympäristön suunnitteluun ja ylläpitämiseen. Niin ulko- kuin sisätilojenkin suunnittelussa

otetaan huomioon lasten ikä ja kehitystaso sekä leikkimiseen tarvittavat aika-, tila- ja väli-neratkaisut. Välineitä tulisi olla riittävästi ja monipuolisesti. Lisäksi leikkiympäristöä laajennetaan mahdollisuuksien mukaan lähiympäristöön ja luontoon. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 22.)

Kasvattajan tehtävä ei siis ole mikään helppo. Aikuisen on toimittava lomittain kolmessa roolissa; edellytysten luojana, havainnoitsijana ja osallistujana. Kuitenkin suomenkielisessä kirjallisuudessa leikin ohjauksessa painottuu osallistumisen sijaan epäsuora- ja suora ohjaus, joilla tarkoitetaan leikin edellytysten luomista ja leikkiin osallistumista. Leikin havainnointia painotetaan vähemmän, vaikka sen tärkeyttä onkin aina pyritty "pinnoittamaan" lastentarhaopettajien mieliin. (Kalliala 2008, 50.)

6.3 Leikkiminen päiväkodissa

Leikille on asetettu paljon painoarvoa varhaiskasvatuksessa oppimisen välineenä ja lapsen kehitystason edustajana. Kuten lapsuus, leikkikin saa muotonsa ajassa ja paikassa. Leikit syntyvät kun lapset toimivat ja tekevät valintoja. Leikki saa näkyvän muodon tilajärjestelyissä, rooliasuissa, materiaaleissa ja leluissa. Leikin luominen päiväkodissa on monimutkainen tehtävä, koska siellä täytyy kiinnittää huomio moneen eri seikkaan samanaikaisesti. (Vuorisalo 2009, 156-162.)

Leikin voi saada aikaan lapsen oma mielenjuolahtaus tai jo käynnissä oleva toiminta, joka innostaa mukaansa. Monesti yhteinen leikki-idea syntyy tekemisen kautta, jonka jälkeen sitä sanallistetaan ja ympärille kerrotaan tarina. Leikki-idean tultua täytyy alkaa neuvottelemaan leikkiovereiden kanssa leikin järjestämisestä ja sisällöstä. Lisäksi lasten on pidettävä mielessä puitteet, jossa leikitään ja muut samanaikaiset toiminnot, jotka mahdollisesti vaikuttavat leikkiin. (Vuorisalo 2009, 162-164.)

Erilaisten ehdotusten tekeminen on leikin rakentamisen alkua. Näitä ehdotuksia kutsutaan tässä yhteydessä tarjouksiksi, koska leikkijät tarjoavat ideoita leikin sisältöön. Leikki muotoutuu tarjousten kautta ja niillä tuodaan mukaan uusia tavaroita, rooleja ja ehdotetaan tulevia tapahtumia. Tarjoukset ovat sanallisia ja samalla usein toiminnallisia. Leikit etenevät neuvotteluiden sarjana, joissa leikkiteko voi tarkoittaa tarjousta. Neuvottelussa pelkät tarjoukset eivät riitä, vaan tarvitaan myös vastaus, jolloin se joko hylätään tai hyväksytään. Tämä tapahtuu myös toiminnallisesti. Huomattava osa leikistä onkin toimintaan reagoimista. Leikkiteot seuraavat toisiaan, kun lapset vastaavat omalla toiminnallaan toisten näyttämiin tarjouksiin. Se millaisia neuvottelusyklit ovat, vaikuttaa oleellisesti leikin muotoutumiseen. Tarjousten tekemisen ja niihin vastaamisen tyyli kertovat leikkijöiden välisistä suhteista ja leikin merkityksestä heille. Tarjoukset saattavat vaihdella harkitsevaisesta tyylistä määräilevään sävyyn.

Hyväksyntä voi olla puolestaan innokasta tai alisteista. Kaikki nämä asiat vaikuttavat siihen, millainen ilmapiiri ja kokonaisuus leikistä syntyy. Leikkijöiden kiinnostuneisuus toistensa tarjouksista ja niiden huomioiminen ovat edellytykset leikin kehittämiseksi. Mitä enemmän hyväksyviä asenteita toisten ehdotuksia kohtaan on, sitä vahvempi on luottamus yhteisleikin onnistumiseen. Ei ole kuitenkaan automaatio, että kaikki tarjoukset aina hyväksyttäisiin. Joskus hylkäys voi olla oleellinen ratkaisu leikin kokonaisuuden kannalta, mikäli se ei riko leikkijöiden välistä yhteisymmärrystä. Tarjouksiin vastaamisen tapa viestittää toisten leikkijöiden ajatusten ymmärtämisestä ja halusta kehittää leikkiä myös silloin, kun asioista ei olla samaa mieltä. (Vuorisalo 2009, 162-164.)

Päiväkodissa pikaiseen tahtiin vaihtuvat tilanteet lasten välillä eivät useinkaan ehdi saavuttaa leikin määrittelyissä asetettuja kriteerejä. Leikit ovat hajanaisia ja osallistujat sekä teemat vaihtelevat. Joskus puolestaan leikit saattavat kehittyä pitkäjänteisiksi ja intensiivisiksi kokonaisuuksiksi. Leikki on itseisarvona mielekästä ja jopa mielekkäintä mitä päiväkodissa voi tehdä. Leikillä on myös välinearvo, jota käytetään muiden kuin leikille luontaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Lapset tunnistavat leikkiin sisältyvät vuorovaikutusmekanismit, joiden kautta voi saada tai menettää oman asemansa ryhmän jäsenenä. (Vuorisalo 2009, 164-165.)

6.4 Leikin havainnointi osana kasvatustyötä

Jotta lapselle merkitykselliset asiat tulisivat näkyväksi, on aikuisen syytä pysähtyä tarkastelemaan lapsen leikkiä. Leikin seuraamisessa tarvitaan kärsivällisyyttä, koska leikkijät elävät omassa ajassaan ja leikin käynnistäminen saattaa kestää. Ulkopuolisella havainnoijalla voi mennä aikaa, ymmärtääkseen mitä on tarkkailemassa. Joskus leikki ei aukene muille kuin leikkijöille itselleen. Katselu on myös suuressa roolissa leikin seuraajalle. Rauhallinen katselu ja omien ennako-odotusten unohtaminen auttaa ymmärtämään leikin idean, roolit ja punaisen langan. Leikin havainnoijan tulee luoda arvostava ilmapiiri, jolloin leikin taika ja sen merkitys lapsille on helpompi nähdä. Leikkiä dokumentoimalla voidaan osoittaa lapselle, että hänen leikkinsä on aikuiselle merkityksellinen ja kiinnostava. Esimerkiksi leikkien valokuvaaminen ja saduttaminen nostaa leikin arvostusta niin lapsen kuin aikuisenkin silmissä. Valokuvat voidaan vaikkapa ripustaa seinälle kaikkien nähtäväksi, jolloin muutkin näkevät lapselle tärkeät asiat. (Vehkalahti & Urho 2013, 19-20.)

Päiväkodissa lasten leikki on osa aikuisten työtä. Kasvattajat ohjaavat, havainnoivat ja valvovat leikitilanteita. Henkilökunnan on oltava herkkänä ja tietoisia siitä, että leikki voi toteutua monenlaisin tavoin ja leikkijöillä saattaa olla erilaisia tavoitteita toiminnalleen. Leikki on vuorovaikutusprosessi, kun mukana on ryhmä lapsia. Siinä mukana oleminen ja siihen liittyminen on enemmän kuin pelkkää yhdessä tekemistä. Aikuiset voivat auttaa tässä prosessissa luomaan edellytykset lasten välisille toimiville vuorovaikutussuhteille. Kun leikkiä havainnoidaan

huolellisesti, aikuisille tarjoutuu mahdollisuus nähdä, kuinka lasten leikki rakentuu päiväkodissa ja mihin leikkitilanteiden kokemukset vaikuttavat. Leikki on ja sen kuuluukin olla lasten omaa aluetta. Lasten hyvinvoinnista vastaavien aikuisten tuntiessa ryhmään muodostuneen leikkikulttuurin, he voivat varmistaa jokaisen lapsen turvallisen osallistumisen leikkeihin. Työntekijöiden ymmärrys leikkikulttuurista auttaa ohjaamaan leikkejä niin, että ne toteutuvat oikeudenmukaisesti kutakin lasta kunnioittaen ja suojellen. Leikin ohjauksessa oleellista on, etteivät aikuiset eliminoi sitä, mikä on lapselle arvokasta tai aja lapsia epämuukaviin keskinäisiin tilanteisiin, jotka pahimmassa tapauksessa voivat johtaa kiusaamiseen. (Vuorisalo 2009, 180-181.)

Mitä lähemmäksi lapsen sisäistä maailmaa aikuinen pääsee, sitä paremmin havainnointi onnistuu ja samanaikaisesti lapselle tulee turvallinen olo aikuisen läsnäolosta ja saatavuudesta. Näin myös lapsen ja aikuisen välinen luottamussuhde vahvistuu. Havainnoinnin vaatimuksina ovat aikuisen aito läsnäolo, keskittyminen tilanteeseen ja avoin mieli. Lisäksi tulee olla selvillä mitä ollaan havainnoimassa. Havainnoinnin tavoitteena on kokemusten ja havaintojen kuvailu arkikielellä sekä omien olettamuksien paikkansa pitävyyden tarkastelu. Uusien oivallusten löytäminen on myös tärkeä päämäärä. Nimenomaan leikkejä havainnoidessa olisi tärkeää kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin:

- Esineiden käyttö ja tunteiden ilmaisu
- Leikin aloitus ja kesto
- Leikin kokoonpano
- Tilat ja välineet
- Roolit leikissä ja kuka ne määritteli

(Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa 2008, 44-45.)

7 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus pohjautuu ihmisten kokemusten, käsitysten ja motivaatioiden tutkimiseen. Siihen sisältyy siis uskomuksia, asenteita ja käyttäytymisen muutoksia. Kvalitatiivista tutkimusta käytetään yleisesti ottaen silloin, kun aihe on lähes tuntematon ja siitä halutaan uutta tietoa. Lisäksi sitä käytetään, jos jo olemassa olevaan tutkimustietoon halutaan saada uusi näkökulma tai jos asiaa halutaan tutkia ymmärryksen lisäämiseksi. Poiketen kvantitatiivisesta tutkimuksesta, kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä ei ole yleistettävyyttä, joten otos on harkinnanvarainen. Otokseen otetaan mieluiten henkilöitä, jotka edustavat tutkittavaa ilmiötä parhaalla mahdollisella tavalla. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 65-67.) Tässä opinnäytetyössä halusin tutkia lasten leikkejä nimenomaan ymmärryksen lisäämiseksi ja tavoitteena ei ollut tulosten yleistettävyyttä, vaan saada yhden lapsiryhmän leikeistä kattava kuva.

Yhteistyökumppaninani toimi eräs Vantaan kaupungin päiväkoti. Yhteistyö alkoi maaliskuussa 2015, kun hankeinfosta löytämäni opinnäytetyöaiheen myötä otin yhteyttä päiväkodin johtajaan. Minulle nimettiin vastuuhenkilö päiväkodista, jonka kanssa kävin keskustelua kasvotusten ja sähköpostitse aiheen rajaamisesta ja käytännön asioista. Opinnäytetyösuunnitelman hyväksymisen jälkeen hain Vantaan kaupungilta tutkimuslupaa. Suoritin myös työharjoitteluni samassa ryhmässä jossa toteutin tutkimukseni.

Valitsin aiheen, koska halusin perehtyä lasten leikkimaailmaan syvällisemmin ja tarkentaa omia käsityksiäni siitä. Lisäksi aihe on tärkeä minulle, koska tavoitteenani on hankkia lastentarhaopettajan pätevyys opinnoissani. Varhaiskasvatuksessa korostetaan leikkiä ja se onkin tällä hetkellä ajankohtainen teema leikkipainopisteen ollessa keskiössä. Päädyimme päiväkodin henkilökunnan kanssa valitsemaan tutkimusryhmäksi 2-5-vuotiaat lapset. Heidän leikkitaitonsa ovat vasta kehittymässä, jolloin havainnointi tässä vaiheessa tuottaa paljon informaatiota lasten leikeistä ja kehityksestä. Pohdimme myös esikouluikäisten havainnointia, mutta totesimme, että pääosin heidän iässään leikkitaidot ovat jo kehittyneempiä ja päivän sisältöön kuuluu enemmän ohjattua toimintaa. Näin ollen havaintomateriaalia lasten omaehtoisista leikkitilanteista saa kattavammin 2-5-vuotiaiden ryhmässä.

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on saada havainnoimalla tietoa 2-5-vuotiaiden lasten vapaista leikeistä päiväkodissa. Havainnoinnin avulla leikkitilanteista saadaan tietoa ja materiaalia työn kehittämisen tueksi. Etsin vastauksia muun muassa siihen, että mitä leikkejä leikitään, kuinka kauan leikit kestävät, miksi ne päättyvät ja millainen on aikuisen rooli leikeissä. Erityisen kiinnostuksen kohteena opinnäytetyössä on saada näkökulmia aikuisen roolin merkitykseen leikin mahdollistajana.

Opinnäytetyön tavoitteena on lasten vapaan leikin näkyväksi tekeminen ja leikin havainnoinnin avulla saatavan tiedon merkityksen korostaminen varhaiskasvattajan työvälteenä. Opinnäytetyön tavoitteena on siis lisätä varhaiskasvatushenkilöstön tietämystä lasten omaehtoisen ja vapaan leikin sisällöstä. Saadun tiedon avulla aikuiset voivat reflektoida omaa rooliaan leikin mahdollistajana ja tukijana. Leikin havainnointi on tärkeää, jotta opitaan ymmärtämään lasta ja hänen tarpeitaan. Tavoitteena on tuoda esiin tuoreita oivalluksia lasten leikkimisestä, jonka myötä lapselle merkitykselliset asiat tulevat aikuisille näkyväksi ja leikkiä voidaan ymmärtää paremmin. Kun aikuiset ovat tietoisia lasten kiinnostuksen kohteista, leikkitaidoista ja leikkiaikomuksista, voidaan leikkiympäristön ylläpitämisessä sekä uudistamisessa olla entistä lapsilähtöisempiä. Näin leikkiä voidaan tukea ja edesauttaa tarkoituksenmukaisella tavalla. Tutkimuskysymykseni keskittyvät nimenomaan lasten omaehtoisen leikin sisältöön ja siitä nouseviin huomioihin.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Millaisia leikkejä 2-5-vuotiaat lapset leikkivät vapaan leikin aikana?
- Miten kauan leikit kestävät ja miksi ne päättyvät?
- Mikä on aikuisen rooli vapaan leikin aikana?

7.2 Havainnointi

Tässä opinnäytetyössä käytin havainnointia aineistonkeruumenetelmänä. Havainnoinnilla tarkoitetaan sitä, että tutkija tarkkailee tutkimuksen kohdetta enemmän tai vähemmän objektiivisesti ja tekee havainnoissaan muistiinpanoja tai kenttäraporttia. Objektiivisuuden ja subjektiivisuuden aste määräytyy sen mukaan, millainen tutkimuskohde ja tutkimusstrategia on. (Metsämuuronen 2008, 42.) Havainnointi on yksi vanhimmista tieteellisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmistä. Yleensä havainnoinnin kohteita ovat yksilön käyttäytyminen tai toiminta ryhmässä. Havainnoinnin etuna on ilmiön ja tilanteen aitous, koska ilmiö tulee näkyväksi sille luontevassa kontekstissa ja ympäristössä. Havainnoinnin avulla saadaan monipuolista tietoa, kun tutkittava ilmiö on konkreettisesti havainnoitavissa. Esimerkiksi ihmisen ajattelun selvittämisessä havainnointia ei voida käyttää, koska kenenkään ajatuksia ei voi nähdä ulkoapäin. (Kananen 2014, 65-66.) Havainnointi on oiva aineiston keräämisen tapa muun muassa silloin, kun tutkitaan nopeasti vaihtuvia ja hankalasti ennakoitavia tilanteita tai lapsia ja nuoria (Vilkkä 2006, 38). Päädyin havainnointiin koska tutkimuskohteenani oli pienet lapset, joilta ei olisi välttämättä saanut esimerkiksi haastattelun avulla luotettavaa tietoa. Leikkejä havainnoimalla lapset ovat omassa elementissään ja toimivat itselleen luontaisella tavalla tutussa ympäristössä, jolloin aineiston voi olettaa olevan luotettavaa.

Havainnointi voi olla joko hyvin jäsenneiltyä ja ennalta tarkkaan suunniteltua tai erityisen vapaata tutkittavan kohteen toimintaan mukautuvaa. Ennalta jäsenneilyssä havainnoinnissa havainnoitava tapahtuma tai tilanne käydään läpi jo ennen aineiston keräämistä. Lisäksi muistiinpanotekniikka, tarkistuslistat, luokittelu ja mitta-asteikko tulee olla suunniteltu tarkoin. Ongelman asettelu ennen havainnointia ja tutkimuskohdetta koskevien taustatietojen selvittäminen ovat jäsenneilyn havainnoinnin edellytykset. Tämä havainnointitapa ei sovi tutkimuskohteeseen, josta on ennalta hyvin vähän tietoa. Vapaa havainnointi puolestaan ei ole ennalta strukturoitu ja usein aineisto syntyy vuorovaikutuksessa tutkittavan kohteen kanssa. Se on vaativa aineistonkeruutapa, koska havainnointitilanteissa saatu tietomäärä on usein valtava ja sen kirjaaminen kyseisellä hetkellä on haastavaa. Vapaa havainnointi vaatii paljon ennakkovalmisteluja ja syventymistä tutkittavan kohteen sisältöön, koska tutkijan täytyy kyetä koko ajan arvioimaan, miten edustava yksittäinen havainto on tutkittavissa olevaan ilmiöön nähden. Havainnointijaksot ovat yleensä pitkiä, mahdollisimman kattavan havainnoinnin ta-

kaamiseksi. (Vilkkä 2006, 38-41.) Hyödynsin opinnäytetyössäni jäseneltyä havainnointia tekemällä havaintojen kirjaamisen apuvälineeksi havainnointilomakkeen. Rakensin havainnointilomakkeen tutkimuskysymyksiin pohjautuen. Havainnoinnin tukena käytin myös havaintopäiväkirjaa ja videointia.

Havainnoinnin tapoja on olemassa erilaisia. Piilohavainnoinnissa tutkimuskohteella ei ole tietoa, että heitä havainnoidaan. Tätä menetelmää käytetään harvoin, koska siihen liittyy eettisiä ongelmia, kuten havainnoitavien tietämättömyys tutkimuksen kohteeksi joutumisesta. Sen etuna on kuitenkin saadun tiedon autenttisuus, koska tutkijan vaikutus nähdään olemattomana. (Kananen 2014, 66, Tuomi & Sarajärvi 2009, 81.)

Suorassa havainnoinnissa tutkija ei ole jäsenenä yhteisössä, mutta tutkittavat tiedostavat havainnoitsijan olemassaolon. Tällöin vaarana on, että tutkittavien käyttäytyminen muuttuu ja tutkimustulokset saattavat olla vääristyneitä. (Kananen 2014, 66.) Tutkittavat ovat siis tietoisia tutkimukseen osallistumisesta ja heiltä on kysytty lupa havainnointiin. Havainnoinnissa ilman osallistumista tiedonhankinnan kannalta oleellista ei ole vuorovaikutustilanne tiedonantajien ja tutkijan välillä. Tutkija on näin ollen ulkopuolinen ja osallistumaton tarkkailija, joka voi vaikkapa havainnoida tilanteita videolta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija elää yhteisön toiminnassa mukana. Hänen pyrkimyksenään on päästä jäseneksi yhteisöön, jolloin ilmiössä mukana toimiminen mahdollistaisi havaintojen tekemisen. Edellytyksenä on, että tutkija hyväksytään yhteisön jäseneksi. Ongelmia syntyy silloin, jos yhteisöön ei pääse sisälle. Jotta tutkimustulokset olisivat luotettavia, on tärkeää, että tutkijalla ja yhteisöllä on luottamuksellinen suhde toisiinsa. Lisäksi tiedon autenttisuuden takaamiseksi tutkijan on varmistuttava siitä, ettei hän vaikuta tutkimustuloksiin. (Kananen 2014, 66.) On olemassa monenlaisia mielipiteitä siitä, kuinka paljon tutkijan pitää vaikuttaa tai olla vaikuttamatta tapahtumien kulkuun. Tutkijan aktiivinen vaikuttaminen on sitä perustellumpaa, mitä enemmän tutkimuksen näkökulma on toimintatutkimuksellinen. Osallistuvassa havainnoinnissa puhutaan myös tutkijan osallistumisen eri asteista osallistumattomuudesta aina täydelliseen osallistumiseen saakka. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82.) Todellisuudessa osallistuva havainnointi etenee tasolta toiselle. Alussa tutkija tutustuu ilmiöön pyrkimällä ymmärtämään kohdettaan yleisellä tasolla kokonaisuutena. Tämän jälkeen näkökulmaa aletaan supistamaan ja keskitytään tutkimuskysymysten kannalta oleellisiin asioihin. Aloitusvaihe on tärkeä, koska sen avulla hahmotetaan ilmiön kontekstia. Se, kuinka hyvin tutkija kykenee kuvaamaan ja käsitteellistämään tutkimuskohteensa riippuu hänen kyvyistään ja taidoistaan. (Kananen 2014, 66-67.)

Osallistavan havainnoinnin tavoitteena on saada tutkittavassa yhteisössä aikaan muutos, joka jatkuisi vielä tutkimuksen päätyttyä. Kyseessä on oppiminen, jonka myötä on mahdollista

tehdä pysyvä muutos. Tämän kaltainen toiminta viittaa enemmänkin ongelmanratkaisuun ja toimintatutkimukseen kuin varsinaiseen tutkimukseen tai tutkimusmenetelmään. (Kananen 2014, 67.) Koska osallistuva ja osallistava havainnointi sisältävät kumpikin osallistumisen, aina niiden välille ei tehdä eroa. Vaikka niillä on paljon yhteistä, on osallistava havainnointi painottunut tiedon tuottamisessa yhteisten asioiden hoidon aspektiin. Siinä korostetaan ihmisten kokemusten kautta syntyneen tiedon merkitystä ja tavoitellaan heidän yhteistyöprosessiensa avulla toimintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 83.)

Käytin omissa havainnoinneissani suoraa ja osallistuvaa havainnointia. Koska suoritin tutkimuksen aikana myös työharjoittelun, tuli lapsiryhmä läheisemmäksi ja tutummaksi ajan kuluessa. Alussa roolini oli hieman etäisempi, koska tutkimusympäristö oli minulle uusi ja lapsiin tutustuessa meni oma aikansa. Ensin keskityin saamaan kokonaiskuvan lapsiryhmästä ja päiväkodin toimintakulttuurista. Tarkkailin lapsia ja mietin mihin asioihin leikkien havainnoinnissa kannattaisi kiinnittää huomiota. Työharjoittelun alussa kysyin lupakirjeillä lasten vanhemmilta luvan lasten tutkimukseen osallistumisesta. Kun kaikki vanhemmat olivat palauttaneet lupalapun aloitin havainnoinnin. Pysin havainnoimaan ikään kuin ulkopuolisena, vaikka olinkin läsnä leikkitalanteissa, jotta olisin saanut mahdollisimman autenttista tietoa. Käytin apuna havainnointilomaketta ja videointia. Harjoittelun edettyä, havainnointini oli osallistuvampaa havainnointia, koska lapset uskalsivat lähestyä minua helpommin ja olin osa yhteisöä.

Ryhmä, jota havainnoin koostui 21 lapsesta ja siinä toimi yksi lastentarhanopettaja, kaksi lastenhoitajaa, yksi henkilökohtainen avustaja ja yksi KOT(kasvun- ja oppimisentuen)-hoitaja, joka oli muutamana päivänä viikossa ryhmässä. Opinnäytetyöhöni osallistui 20 lasta, joista 10 oli poikia ja 10 tyttöjä. Koska 5-vuotiaita oli ryhmässä ikäluokista eniten, havainnoissanikin 5-vuotiaiden leikkejä on enemmän. Yksi lapsi ei saanut osallistua lainkaan tutkimukseen ja kolme lasta ei saanut videokuvata, mutta heitä sai havainnoida muuten. Yhteensä siis neljää lasta ei saanut videoita.

2-vuotiaat	2 lasta
3-vuotiaat	6 lasta
4-vuotiaat	4 lasta
5-vuotiaat	8 lasta

Taulukko 1. Lasten ikäjakauma ryhmässä

7.3 Videointi havainnoinnin tukena

Opinnäytetyöni havainnointimenetelmänä havainnointilomakkeen täyttämisen ja päiväkirjan kirjoittamisen lisäksi oli videokuvaaminen. Otin videokameran käyttöön vasta aineistonkeruun loppupuolella. Tässä vaiheessa olin saanut jo kattavan aineiston havainnointilomakkeiden

avulla ja videointi vain vahvasti sitä mitä olin jo päässyt näkemään pidemmältä ajalta. Alusta pitäen pidin havainnointien kirjaamista käsin pääasiallisena aineiston keruun tapana, mutta saatuani videokameran käyttöön, ajattelin, että olisi hyödyllistä saada vielä materiaalia, johon on mahdollista palata jälkikäteen. Videoita läpi käymällä huomasin herkemmin asioita, joita muuten havainnoissa saattoi mennä ohi kun joutui osaltaan keskittymään kirjoittamiseen.

Videokuvaamisen haasteena koin muun muassa sen, että tilanteiden tuli olla sellaisia, joissa ei saanut näkyä neljää lasta laisinkaan. Ajoittain jouduin lopettamaan kuvaamisen sen vuoksi, että lapsi, jota ei saanut kuvata tuli samaan tilaan. Haasteita toi myös ajoittain se, että jotkut lapset esittivät kameralle, eivätkä leikkineet normaalisti. Lapset olivat usein kiinnostuneita kamerasta ja heidän huomionsa kiinnittyi siksi minuun, eikä leikkimiseen. Lisäksi kerran jouduin lopettamaan kuvaamisen, yhden lapsen toiveesta. Osa lapsista ei välittänyt videokamerasta laisinkaan ja leikkivät aivan kuten aina. Koen, että käsin kirjaaminen oli vähemmän lapsia häiritsevää kuin videointi.

7.4 Aineiston keruu

Havainnoinnit sijoittuivat 21.9. -3.11.2015 väliselle ajalle. Täytin tuona aikana 17 havaintolomaketta(liite 2), videoin 8 kertaa ja tein vapaamuotoisia muistiinpanoja neljä kertaa. Lisäksi kirjoitin harjoittelun ajalta havaintopäiväkirjaa, johon kirjasin yleisiä huomioita ja tuntemuksiani lasten leikeistä.

Tein havainnointia ryhmän eri tiloissa, pyrkien saamaan mahdollisimman monipuolisen kuvan kyseisen ryhmän leikeistä. Ryhmässä oli käytössä viisi tilaa, joissa sai leikkiä ja lisäksi koko talon yhteinen kotileikkihuone oli käytössä. Eniten käytössä olivat kolme isointa ryhmätilan huonetta. Havainnointini ajoittuivat pääsääntöisesti iltapäiviin, jolloin oli aina selkeä kohta päivästä, kun lapsilla oli vapaata leikkiaikaa ennen ulkoilua. Havainnoin myös muutamia kertoja aamupäivisin, jos näin, että lapsilla oli aikaa leikkiä omia leikkejään. Iltapäivät olivat otollisia havainnoinnille, koska silloin ei ollut ohjattua toimintaa, toisin kuin aamuisin. Ainoana poikkeuksena olivat maanantai aamut, jolloin oli oma lelu päivä. Silloin sai leikkiä vapaasti itse tuomalla lelulla. Iltapäivähavainnointini alkoivat suurimmilta osin välipalan jälkeen. Osa lapsista tuli pois päiväunilta klo 13 jolloin oli klo 14 asti aikaa leikkiä vapaasti. Klo 14 oli välipala, jonka jälkeen sai taas leikkiä ennen kuin lähdettiin ulos, usein klo 15.30 mennessä. Leikin valinta tapahtui välipalan jälkeen numeroitujen huoneiden mukaan. Jokainen huone oli numeroitu ja niihin oli merkattu kuvin, mitä leikkejä kyseisessä huoneessa voi leikkiä. Joskus lapset saivat itse valita huoneen ja leikin, toisinaan aikuinen laittoi lasten nimet valmiiksi huoneisiin, jolloin lapsi siirtyi välipalalta leikkimään kyseiseen huoneeseen ja sai valita huo-

neesta mieleisen leikin. Aina vapaat leikkitilanteet eivät siis olleet täysin lasten itsensä valitsemia, vaan aikuinen vaikutti osaltaan paikkaan, jossa leikittiin. Lasten toiveet leikin ja leikkikavereiden suhteen otettiin kuitenkin usein huomioon.

Havainnoidessani kunnioitin lasten leikkiä ja itsemääräämisoikeutta antamalla leikkirauhan pysymällä taustalla. Yleisesti ottaen lapset eivät olleet moksiskaan havainnoinneistani, lähinnä havainnointini aiheutti tiettyjen lasten kohdalla joskus ihmetystä ja kerran yksi lapsi ei halunnutkaan, että videokuvaan. Tällöin lopetin kuvaamisen kesken lapsen toiveesta. Pysin tutkimuksessani havainnoimaan monipuolisesti eri lapsia, mutta kaikkia en voinut havainnoida tasapuolisesti yhtä monta kertaa, sillä osa lapsista oli osa-aikaisessa hoidossa, jolloin hoitopäivä oli lyhyempi. Lisäksi lapset, jotka olivat paljon poissa, jäivät luonnollisesti vähemmälle huomiolle havainnoissani. Ryhmässä oli kaksi 2-vuotiasta lasta ja heitä havainnoin samalla, kun he olivat mukana kokoonpanoissa, joita havainnoin. Havainnointikertoja tuli heistä vain kolme kappaletta, joten tutkimukseni painottuu 3-5-vuotiaiden lasten leikkeihin.

Päiväkodissa oli käytäntönä laittaa kiertoon joka kuukauden alussa talon tietyt yhteiset lelut. Lokakuussa havainnoitava ryhmä sai käyttöönsä junaradan, dinosaurukset ja roolivaatteet. Koska lokakuussa havainnoin eniten, tutkimuksenkin tuloksissa näkyy nämä leikit enemmän kuin muut. Lasten käytössä oli myös niin kutsutut kiinteät lelut, jotka olivat aina ryhmän käytössä. Esimerkiksi lautapelit, autot ja pikkulegot olivat aina saatavilla leikkihuoneissa.

Rajasin tutkimuksestani pois vapaan leikin aikana usein tapahtuvat piirtämisen ja lukemisen, koska niitä ei luokitella leikiksi. Ne ovat muuta omaehtoista tekemistä. Siksi lapset, jotka tykkäsivät paljon piirtää, askarrella tai lukea, ovat olleet harvemmin havainnoinneissani mukana. Olen keskittänyt havainnointini erityisesti lasten esine- ja luoviin leikkeihin, sillä niistä saa kattavimman kuvan lasten leikkitaidoista. Sääntöleikkejäkin tutkimuksessani on ja ne ovat pöytäpelien muodossa. Liikunnalliset sääntöleikit näkyivät enemmän ulkona. Sisällä seurasin yhden kerran poikien "pehmonoppafutista", mutta muuten liikunnalliset sääntöleikit sisältyivät ohjattuun toimintaan, eivätkä olleet lasten omaehtoisissa leikeissä näkyvissä.

7.5 Aineiston analyysi

Toteutin analyysin etsimällä aineistosta vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tutkimuskysymykset ja havainnointilomakkeen sarakkeet ohjasivat aineiston luokittelua. Minulla oli jo ennen aineiston keruuta valmiina teoreettinen pohja, jonka mukaan olin tehnyt leikin havainnointilomakkeen. Voisi siis sanoa tämän tutkimuksen aineiston analyysin olevan sekä teorialähtöinen, että aineistolähtöinen, koska myös aineistosta löytyi jälkikäteen teemoja, jotka koin tarpeelliseksi nostaa esille tuloksissa. Pääteemoiksi valikoitui ryhmässä leikityt leikit; luovat leikit/roolileikit, esineleikit, sääntöleikit, ikäryhmiin liittyvät havainnot, leikkien kokoonpanot,

tyttöjen ja poikien leikit, vapaan leikin käynnistäminen, aikuisen rooli ja leikkien kestot sekä niiden päättymisen syyt.

Kerättyäni aineistoni järjestelin sen ja tarkistin tiedot. Hylkäsin muutamia lomakkeita ja videoita, jotka olivat puutteellisia. Katsoin videot useaan otteeseen ja täytin niistäkin havainnointilomakkeet. Tämän jälkeen kirjoitin kaikki lomakkeet ja omat vihkomuistiinpanot puhtaaksi tietokoneelle, korostaen värillä tekstistä tutkimuskysymysten kannalta oleellimmat tiedot. Sitten luokittelin aineiston kirjaamalla tukkimiehen kirjanpidolla, kuinka monta kertaa esimerkiksi kotileikki esiintyi aineistossani tai kuinka usein lapsi lopetti leikkinsä itse. Halusin siis nähdä ensin määrällisesti, kuinka monta kertaa tietty ilmiö toistuu aineistossani. Jatkoin vielä supistamalla aineistoa lisää tekemällä käsin taulukon, jotta saisin mahdollisimman hyvin tiivistettyä kaiken olennaisen ja kiteytettyä tulokset. Näin oli helpompi löytää yhteyksiä ja eroavaisuuksia havainnoista. Taulukkoon tein sarakkeet ja käytin eri värisiä kyniä. Merkkasin esimerkiksi tytöt punaisella ja pojat sinisellä. Lopulta tein myös kaaviot, joihin merkitsin prosenttiluvuilla teemoihin liittyvät havainnot. Uskon niiden havainnollistavan lukijalle paremmin käsittelemieni teemojen sisältöä. Omien havaintojeni lisäksi halusin saada myös lasten äänen kuuluviin opinnäytetyössäni ja siksi olenkin sisällyttänyt muutamia aitoja leikkitalanteita ja sitaatteja seuraavaksi tulevaan tulososioon.

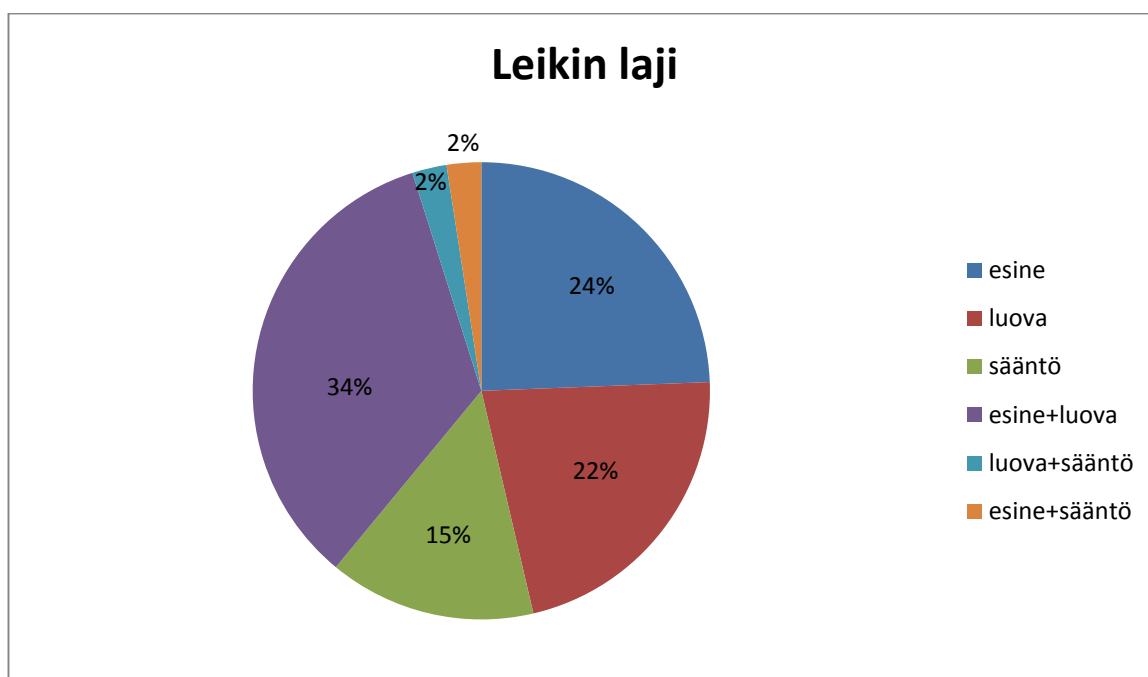
Tulokset pohjautuvat suurimmilta osin lokakuun havaintoihini, jolloin tein suurimman osan havainnoistani. Syyskuulta ja marraskuulta minulla on yhteensä vain 6 havainnointilomaketta ja havaintopäiväkirjan muistiinpanot. Videot ja loput 11 havainnointilomaketta ovat lokakuulta. Lokakuussa oli osittain eri lelut käytössä kuin syys- ja marraskuussa, joka osaltaan vaikuttaa tutkimukseni tiettyjen leikkien suurempaan näkyvyyteen. Kotileikki oli sellainen, jota havainnoin läpi harjoittelun ja se olikin lasten suosiossa usein.

8 Tulokset

8.1 Mitä leikkejä ryhmässä leikittiin?

Työharjoitteluni aikana ryhmässä oli paljon erilaisia leikkejä ja leikit vaihtuivat myös sen mukaan mitä kiertäviä leluja oli ryhmän tiloissa milloinkin. Joka kuukauden alussa vaihtui kolme lelukokonaisuutta ja tilalle tuli saman verran lisää muista ryhmistä. Vapaan leikin aikana näkyi myös seuraavanlaisia leikkejä ja puuhia, joista minulla ei ole tarkempaa varsinaista havaintomateriaalia: Play mobile merirosvolaivan ja puiston rakentelu, pehmopalikoilla ja Megablockseilla rakentelu, lääkärintarvikkeilla leikkiminen, ponileikki, helminauhojen tekeminen, hamahelmet, askartelu, piirtäminen, värittäminen ja muovailuvahalla muovailu. Varsinkin erilaiset pöytäpuuhut kuten värityskuvien värittäminen oli monen lapsen suosiossa vapaasti valittavan tekemisen joukossa.

Havainnoimiani leikkejä oli 17 eri tyylistä, joista eniten seurasin koti-, junarata-, dinosaurus-, roolivaate- ja autoleikkejä sekä lautapelejä, sillä ne olivat lasten suosiossa etenkin loka-kuussa, jolloin tein suurimman osan havainnoistani. Muita havainnoimiani leikkejä olivat lego-, viidakko-, barbi-, kampauspää-, eläinkoti-, dublosairaala-, ”pehmonoppafutis”-, vasaramosaiikki, space deluxe rakentelu- ja majan rakennus/riehumisleikit. Seuraavaksi kerron lasten leikeistä jaotellusti havainnointilomaketta mukaillen. Olen ottanut tähän tulososioon tutkimuksen kannalta merkittävimmät ja eniten ryhmässä näkyneet leikit avaten niitä lukijalle. Koska havainnoiteja oli niin paljon, ei ole tarkoituksen mukaista käydä tarkasti läpi jokaista leikkiä erikseen. Tarkoitukseni oli muodostaa yleiskuva ryhmän leikeistä, eikä niinkään eritellä yksittäisiä leikkejä. Olen ottanut muutamia esimerkkejä työhöni antoisimmista leikeistä, jotta lukijalle välittyisi todellinen kuva siitä, millaisia havainnointitilanteet olivat. Alla oleva kaavio havainnollistaa leikkien jakautumaa ryhmässä.

Kaavio 1. Leikin laji

Eniten ryhmässä näkyi esineleikin ja luovan leikin yhdistelmiä. Esimerkiksi junarataleikki on esineleikki; rakenteluleikki, mutta siihen lapset liittivät usein tarinaa ja rooleja junille. Kuten myös viidakkohuoneessa oli rakennusmateriaalia (kivet ja kepit), joita lapset käyttivät luovan leikin mukana. Lapset leikkivät luovasti yhdistellen rakentelua ja mielikuvitusta, tehden eläimille pesän kivistä ja kepeistä. Myös kotileikissä näkyi varsinkin nuoremmilla vielä paljon esineleikin ja roolileikin sekoitusta. He jäljittelivät esineillä aikuisten toimintaa, kuten tekivät ruokaa leikkiastioilla. He eivät kuitenkaan sanoittaneet rooliaan vaan ilmensivät esim. äiti roolia vain teoillaan ja heidän roolinsa eivät olleen vuorovaikutuksellisessa suhteessa muiden

leikkijöiden kanssa. Yhdessä tyttöjen roolileikissä oli mukana sääntöleikkiä ja yhdessä poikien "pehmonoppafutis" leikissä yhdistyi esinetoiminta ja säännöt. Näistä tulee kaavioon tuo pieni 4% osuus.

8.2 Luovat leikit; Roolileikit

Luovista leikeistä roolileikki oli pääosassa lasten leikeissä. Havaintolomakkeessa olevaa luovaan leikkiin kuuluvaa näytelmä tai nukketeatterileikkiä en havainnut ryhmässä lainkaan. Roolileikit näyttäytyivät etenkin roolivaate- ja mielikuvitusleikeissä sekä kotileikeissä selkeimmin. Lisäksi esiin nousi lasten taito elollistaa esineitä ja leluja. Autoille, dinosauruksille ja villieläimille nimettiin toistuvasti kotoisia rooleja, kuten äiti, isä ja lapsen omat sisarukset. Lasten leikeissä esineleikit ja luovat leikit sulautuivat toisiinsa hyvin usein, joten esine- ja roolileikkiä oli vaikea pitää täysin omina kategorioinaan havainnoinneissani. Siksi sivuan tässä osiossa myös esineleikkejä.

Kotileikki

Kotileikki oli tyttövoittoinen, vaikka poikiakin oli välillä mukana. Kotileikeissä tytöillä oli monesti äidilliset roolit, vaikka he eivät aina ääneen määritelleet olevansa äitejä. He laittoivat ruokaa, hoitivat vauvoja ja kävivät kaupassa laukkuineen. 2- ja 3-vuotiailla kotileikki oli pääsääntöisesti esinelähtöistä ja tilasidonnaista. Voisi sanoa, että he olivat aloittelevia roolileikkijöitä ja vasta siirtymässä varsinaiseen roolileikkivaiheeseen. He toimivat omina itsenään ja tekivät esineillä ja leluilla sitä mihin ne olivat tarkoitettu. Korvaavien esineiden käyttö oli siis vähäistä. He leikkivät enimmäkseen rinnakkain toistensa kanssa ja välillä saattoivat esimerkiksi hetkellisesti syödä yhdessä ja jatkaa taas omia toimiaan. Koska nuoremmilla toiminta oli esinelähtöistä, oli myös kotileikissä ilmaantuneet kiistat esinelähtöisiä, kun toiselta haluttiin ottaa kiinnostava esine itselle. Lasten toiminnassa näkyi arkiset asiat, joita he jäljittelivät. Fiktiivistä mielikuvitusta ei ollut varsinaisesti pienimpien kotileikeissä vaan leikkitoiminnot olivat hyvin todenmukaisia. Tytöt tiesivät miten vauvaa hoidetaan, koska monella heistä oli pienempi sisar perheessään. Vauvalle laitettiin vaippa, käytettiin pottalla, laitettiin vaunuihin nukkumaan ja peiteltiin.

Kotileikkihuone oli erillinen tila, jonka ovi suljettiin aina leikin ajaksi. Aikuiset eivät olleet näköetäisyydellä elleivät olleet itse huoneessa. Huoneessa oli pienet huonekalut, kuten nukensängyt, hella ja uuni, ruokapöytä ja tuolit. Lisäksi sieltä löytyi suuri määrä erilaisia ruokia ja astioita, liinoja, laukkuja, nukkeja, potta, rattaat ja vaunut. Nämä kaikki esineet loivat valmiin kotimaisen ympäristön, jossa leikkiä ei tarvinnut rakentaa ja rajata varta vasten, vaan kaikki oli jo valmiina.

Viisivuotiailla kotileikkihuoneessa syntyi erityylisiä leikkejä kuin pienemmillä. Heidän leikeisään näkyi roolien jakamista ja ottamista, sekä ristiriitoja rooleihin liittyen. Leikki-ideat olivat mielikuvituksellisempia, eikä niinkään kotileikkiin sidottuja. Toiminnassa oli enemmän kohtauksia kuin alkeellisissa leikeissä ja siinä siirryttiin loogisemmin asiasta toiseen, niin kuin myös Leikin käsikirjassa mainitaan roolileikin tasosta (Helenius & Lummelahti 2013: 113). Seuraavana esimerkki yhden tytön ja kolmen pojan yhteisleikistä kotileikkihuoneessa. Lapset olivat kaikki 5-vuotiaita. Nimet on muutettu.

"Mikko(vauva) lähtee vauvakoululle ja Minna(äiti) laittaa ruokaa hellalla. Jiri soittaa kännykällä. Matti on menossa koululle laukku olallaan ja kysyy "Kuka olis koulun opettaja?" Sitten hän soittaa kännykällä (pikkulaukulla) ja puhuu: "Vauva on kadonnut." Mikko(vauva) ryömiä lattialla. Minna(äiti) kysyy vauvalta: "Haluaisitko olla iso poika jo?" Jiri soittaa Matille, mutta Matti ei kuule. Matti laittaa tossut jalkaansa ja lähtee kouluun. Hän sai Minnalta vaihtokauppana tossut. Jirillä (opettajalla) on keppi kädessään ja hän sanoo: "Välitunti!" Matti(oppilas) lähtee välitunnille. Opettaja ja oppilas puhuvat puhelimesta keskenään. Koulu loppui ja Matti lähtee kyläilemään kassin kanssa. Minna kysyy: "Kuka tekee ruokaa?" ja jatkaa "Mä teen tänään lihakeittoa." Jiri löytää aarrekartan pikkulaukusta ja sanoo "Me syödään ensin." Minna kantaa korissa tarvikkeita. Hän satuttaa nenänsä keinuhevoseen ja Mikko ottaa tytöltä kännykän. Nostin keinuhevosen pois ja autoin kiistan yli. Lapset tutkivat karttaa ja pojilla tulee kiire laivaan. Mikko: "Äkkiä auttamaan." Hän vaihtoi kapteenin rooliin ja soitti kännykään(paistinpannu). Hän paukuttaa pannua kovaäänisesti, joka häiritsee muita. Otin sen pois, kun kehotuksesta huolimatta hän ei lopettanut. Minna ja Matti tekevät patjoista ja kankaista pedit ja käyvät nukkumaan. Mikko imuroi äänekäästi imurilla ja häiritsee Jiriä. Jiri: "Mene pois, älä jaksa!" Mikko aiheuttaa harmia kävelemällä Minnan ja Matin petien päältä. Hänen menonsa muuttuu levottomaksi ja leikki lopahtaa. Tyttö haluaa lähteä pois huoneesta ja muut jäävät vielä hetkeksi."

Lapsilla oli tiuhaan vaihtuvia rooleja, eivätkä ne säilyneet koko leikin läpi. Välillä he toimivat myös omina itsenään leikissä. Kyseisessä leikissä alku näytti lupaavalta, kun lapsilla oli roolit ja yhteinen leikki-idea. Leikki muuttui lennosta laivaleikiksi, aarrekartan ilmestyttyä kuvioihin. Tyttö olisi mieluummin jatkanut koulu/kotileikkiä. Sitten leikki alkoikin hajota hetkellisen laivaleikin jälkeen ja muuttua levottomaksi yhden pojan toimesta. Huomioni herätti lasten luovuus esineiden korvaavassa käytössä kuten esimerkiksi pikkulaukut ja paistinpannu toimivat kännyköinä. Lapsilla oli myös välillä leikissä käytössään kuvitteelliset I padit. Lisäksi minusta oli mielenkiintoista nähdä, että kaksi poikaa olivat selkeästi tietoisia miten koulussa toimitaan. Opettajalla oli karttakeppi ja hän puhui välitunnista. Oppilaalla oli koululaukku ja

hän lähti välitunnille opettajan käskystä. Vaikkei leikissä opettaja opettanutkaan varsinaisesti ja oppilas kävi koulussa vain kääntymässä oli tuo hetkellinen koulumainen kohtaaminen hyvin todentuntuinen vierestä katsojan silmin. Ehkä pojat jo ennakoivat ja tiedostavat muutaman vuoden päästä alkavaa koulumaailmaa ja ovat saaneet osviittaa siitä todennäköisesti kavereiltaan, sisaruksiltaan, kirjoista tai elokuvista. Häiriötekijöiksi olin merkannut tilanpuutteen ja tavarantalouden tilassa. Huoneen lattia oli täynnä tavaraa, niin lasten oli vaikea löytää itse leikkimiseen tilaa ja se saattoi aiheuttaa rauhattomuutta, kun ei mahtunut kulkemaan ja leikkimään ilman, että häiritsisi toisten leikkiä. Tämän vuoksi tilassa sopivampi määrä leikkijöitä voisi olla 2-3 ja tavaroita voisi hieman karsia tai järjestää selkeämmin omille paikoilleen.

Rooliasulähtöiset leikit

Lokakuussa tulleet rooliasut kiinnostivat niin poikia kuin tyttöjäkin. Pienimmät kokeilivat asuja ja vaihtelivat niitä tiuhaan. He eivät niinkään käyttäneet rooliasuja tukemaan leikkirooliaan, vaan halusivat vain kokeilla niitä ja näyttää aikuiselle tai toisille lapsille, mitä olivat laittaneet päälleen. Usein aikuista tarvittiin apuun asujen pukemisessa. Vanhemmat lapset käyttivät puolestaan rooliasuja nimenomaan tukemaan leikkirooleja. Asujen valinnoissa näkyi tyttöjen halu pukeutua prinsessamaisiin mekkoihin ja poikien halu pukeutua sankareiksi miehiseen rooliin. Poikien näin käyttävän myös koruja ja kerran yksi poika halusi kokeilla mekkoa. Juonelliset roolileikit, jotka liittyivät rooliasuihin näkyivät pääasiassa 5-vuotiaiden leikeissä.

Havainnoin kolme eri roolileikkiä, joissa käytettiin roolivaatteita. Alla tiivistelmä yhdestä ihastuttavasta roolileikistä, jossa pääosassa olivat kolme 5-vuotiasta tyttöä ja yksi 5-vuotias poika. Välillä mukana leikissä olivat myös samassa huoneessa olleet 3-vuotias tyttö ja 4-vuotias poika.

"Rakensin 4v. pojan pyynnöstä hänelle majan, jossa hän leikki 3v. tytön kanssa aluksi. Isompien leikki lähti käyntiin rooliasuista. Tytöt laittoivat prinsessamekot ja 5v. poika Batman asun. 3v. tyttökin halusi mekon. 4v. poika ja 3v. tyttö olivat isompien leikissä välillä mukana ja välillä sivusta katsojina tai tekivät omia juttujaan. Yksi 5v. tyttö oli leikin johtaja alusta loppuun, selittäen mitä tapahtuu. Juonen käänteitä tuli ripeään tahtiin. Ensimmäinen oli tanssiaiset, sitten synttärin ja päiväkotileikissä sama tyttö toimi opettajana. Hän ohjasi lapsia aamupiirille, ulkoiluun, ruokailuun, lepopöydälle. Huivit olivat myös ajoittain mukana leikissä. Batman yritti välillä ehdottaa rajumpia juonen käänteitä, joita leikin johtaja ei hyväksynyt. Muut tekivät niin kuin tyttö määräsi. Välillä päiväkotileikki vaihtui kummituslinnaksi, jossa pojat kummittelivat majassa ja tytöt

kiljuivat ja taas palattiin päiväkotileikkiin. Yksi lapsista huudahti: *'Apua palo-hälytys'* ja kaikki menivät majaan turvaan. Päiväkodin lapset menivät nukkumaan patjoille ja opettaja luki satua ja sanoi: *'Nyt pää tyynyyn'* ja peitteli lapset. Sitten he siirtyivät välipalalle, jossa kaikki saivat herkkuja (palikoita) yhden lapsen synttäreiden kunniaksi. Opettaja laului hammaspeikkolaulua ja muut katsoivat esitystä ja taputtivat lopuksi. Lapset menivät patjoilleen nukkumaan ja tuli satuhetki. Leikin lopussa tuli päivän lopetustanssi, minun ehdotuksestani, koska täytyi lähteä ulos. "

Kyseisessä leikissä lapset ottivat arjessa havaitsemiaan todellisia asioita leikkiin ja jäljittelivät hyvin samantyyllisesti päiväkodin aikuisten ja lasten toimintaa. Tätä leikkiä oli mahtavaa seurata ja se oli hyvin mielikuvitusrikas. Vaikka yksi lapsi oli selkeästi johtajan roolissa, se ei häirinnyt yhteisleikkiä. Muut lapset ehkä olivatkin sen tyyliä, etteivät olisi kyenneet näin luovaan leikkiin ilman "johtajaa". He olivat innoissaan mukana leikissä ja hyväksyivät leikin johtajan juonen viemisen eteenpäin. Muutkin lapset välillä ehdottelivat käänteitä ja hetkellisesti niitä toteutettiin. Lapset selkeästi nauttivat leikistä ja totesivatkin, että voisivat jatkaa sitä ulkona. Hyvää leikkiä leimaa usein laulunpätkät, huumori ja innostunut toiminta (Helenius & Lummelahdi 2013: 114). Juuri nämä tekijät löytyivät tästä leikistä. Lapset olivat innostuneita, he naureskelivat paljon ja leikissä oli mukana laulua sekä tanssia.

Toisessa rooliasuleikissä oli kolme 5-vuotiasta tyttöä, joilla oli prinsessamekot päällä. He leikivät olevansa eväsretkellä kankaan päällä. Leikissä oli sama "johtaja" kuin päiväkotileikissäkin. Kaksi tytöstä meni "nukkumaan" myttyyn ja kolmas tyttö peitti toisen tytöstä peitolla, jonka jälkeen toisen tytön piti arvata kuka peiton alla oli (sama leikki mitä päiväkodissa oli leikitty aikuisen ohjaamana). Sitten he tanssivat huivit kädessään, jonka jälkeen sama piilotus leikki jatkui, tyttöjen vuorotellessa opettajan ja lasten rooleissa. Sitten he menivät nukkumaan huivien päälle ja kaikki heräsivät "kukkokiekuu" ääneen ja söivät aamupalaa. He söivät leikkiruokia, jotka olivat laukussa. Yksi tytöstä oli äiti ja kaksi muuta lapsia. Äiti kyseli mitä lapset haluavat syödä. Leikki päättyi siivouskehotukseen. Tässä roolileikissä tytöt hyödynsivät oppimaansa sääntöleikkiä.

Kolmaskin rooliasuleikki oli 5-vuotiaiden luoma vakoilu- ja salapoliisileikki. Siinä oli kaksi poikaa ja yksi tyttö. Ensin lapset askartelivat radiopuhelimet itse, joita he käyttivät leikissään. Tyttö pukeutui prinsessamekkoon, toisella pojalla oli Batmanin asu ja toisella musta hattu sekä liivi. Leikissä he puhuivat radiopuhelimiin ja vakoilivat. Välillä he piiloutuivat pöydän alle ja kuiskivat siellä keskenään. He käyttivät henkareita aseinaan. Leikissä oli erilaisia rooleja kuten salapoliisit, "hyvikset" ja tuomari. Tyttö oli tyttömäisessä roolissa ja haki suojaa toiselta pojalta, kun toinen poika osoitti "aseella" ja sanoi "Nyt sä kuolit." Tyttö ei viihtynyt pitkään leikissä,

vaan halusi pois omasta tahdostaan. Tulkitsin, että poikien rajumpi leikki ei ollut ihan hänen mieleensä.

Viidakkohuone leikit

Lokakuussa entisestä askarteluhuoneesta tehtiin viidakkohuone, päiväkotiryhmän vuoden teeman mukaisesti. Seinälle laitettiin lasten askartelema ja maalaama puu lehtineen sekä lasten tekemiä papukaijoja ja käärmeitä luomaan viidakkotunnelmaa. Huoneeseen tuotiin retkiltä kerättyjä luonnonmateriaaleja, kiviä ja keppejä. Lattiaan oli laitettu myös "lampi" sinisestä pahvista. Viidakkohuoneessa oli käytössä villieläimiä, joilla sai leikkiä. Tämä uusi leikkiympäristö viritti lapsille uuden valmiin leikkiympäristön, jota ei tarvitse joka kerta siivota kokonaan pois. Viidakkoleikissä viihtyivät niin tytöt kuin pojatkin.

Videoin kaksi kertaa viidakkohuoneessa lasten leikkejä. Ensimmäisellä videolla leikkimässä olivat kaksi 5-vuotiasta poikaa ja 5-vuotias tyttö. Heillä ensimmäiset 20 minuuttia oli enimmäkseen valtataistelua, kun heillä ei ollut yhteisymmärrystä siitä, miten leikki sujuisi mutkattomasti. Aikuisen piti käydä välillä katsomassa riitatilanteita ja hetkellisesti se auttoi heitä jatkamaan sovussa. Ajoittain heillä oli myös kykyä leikkiä yhteisesti. Eläimet kävivät muun muassa elokuvissa ja ne lähtivät yhdessä lennolle. Kun toinen pojista lähti pois työllä ja pojalla lähti leikki käyntiin. He leikkivät, että on yö sammuttamalla valot huoneesta. Eläimet menivät nukkumaan ja ne kuiskivat. Valot menivät päälle ja eläimet heräsivät. Lapset kertoivat tarinaa eläinten kautta. Pojalla oli kimalle lintu, joka nukkui aamuisin öiden sijaan. Mukana leikissä oli hohtava kristallikivi. Tyttö leikki äiti- ja lapsi tiikereillä ja seepra ei saanut unta. Leikistä poistunut poika sujautti "postia" huoneeseen. Hän oli piirtänyt liikennevalot, jotka toimivat lasten leikissä ovikoodina eläinten kotiin. He painelivat koodin, jolla pääsi sisään. Lapset ottivat kepin käyttöön leikkiin, joka oli linnun koti. He kolistelivat kepeillä ja poika rakensi niistä pesän. He tekivät oksista rajatun alueen ja eläimet nukkuivat kivillä. Lapset halusivat itse lopettaa leikin 50 minuutin jälkeen. Minun lisäksi huoneessa ei ollut muita aikuisia muutoin kuin käymässä alun riitatilanteissa.

Toisella videolla leikkimässä olivat 4v. tyttö, 3v. tyttö ja kaksi 4v. poikaa. Alussa tytöt leikkivät yhdessä eläimillä ja äänitelivät eläinten tavoin. 10 minuutin päästä 4-vuotias tyttö halusi pois, koska viereisessä huoneessa oli häntä kiinnostavaa tekemistä meneillään. 4-vuotias poika rakenteli kepeistä ja kivistä yksin. 3-vuotias tyttö ja toinen 4-vuotias poika ratsastivat isoilla kepeillä ympäri huonetta. Tyttö ehdotti: "Mennäänkö saunaan?" mutta idea ei toteutunut leikissä kuitenkaan. Tyttö otti kiven pojan rakennelmasta, jonka poika kielsi. 3-vuotias tyttö lähti pois leikistä omasta tahdostaan 25 minuutin jälkeen. Alussa lasten leikkiminen huoneessa oli enemmän rinnakkaisleikkiä ja hetkittäin yhteisleikkiä. Ei kuitenkaan syntynyt leikkiä missään

vaiheessa, jossa olisivat olleet osallisina kaikki huoneessa olleet lapset. Kun pojat jäivät kahdestaan huoneeseen, heillä alkoi yhteisleikki. Pojat nimesivät eläimille rooleja kuten "äiti ja isi" ja lisäksi he siirsivät itsensä eläimiin. Rooleissa näkyivät lapsille tärkeät ihmiset: oman perheen jäsenet. Pojat käyttivät kiviä eläinten piilopaikkoina ja he tekivät norsuista rivin koko järjestykseen. Siivouskehotuksen ja ulkoilun vuoksi leikki päättyi 40 minuutin jälkeen. Aikuista ei ollut minua lukuunottamatta samassa tilassa läsnä leikin aikana.

Yhteistä molemmilla kerroilla oli se, että huoneen pienen koon vuoksi parhaiten tämä tila sopi kahdelle leikkijälle. Kun kummallakin kerralla lopuksi kahden jääneet lapset saivat leikkiä rauhassa, syntyi tiiviimpää ja keskittyneempää yhteisleikkiä, jossa lapset saivat toteuttaa haluaansa leikki-ideaa muiden lasten häiritsemättä sitä.

Dinosaurisleikki

Pojat leikkivät enemmän dinosauruksilla kuin tytöt, vaikka tytötkin ajoittain niillä leikkivät lyhyitä hetkiä. Neljässä dinoleikissä, joita havainnoin yhteistä oli se, että dinoille annettiin rooleja kuten äiti, isä ja sisarukset. Niitä myös ryhmiteltiin ja järjesteltiin lajien mukaan yhteen sekä tehtiin rivejä. Lapsilla oli selkeä tietämys siitä, miten dinot käyttäytyvät. Ne olivat petomaisia vaikkakin ihmismäisiä piirteitä omaavia. 5-vuotiaiden leikissä oli huomattavaa mielikuvituksen rikas käyttö ja juonellisempi leikkiminen kuin nuorempien leikissä. Heidän leikissään dinot menivät muun muassa vauvajumppaan, jossa oli opettaja ja vauvoja vanhempineen. Lisäksi leikistä löytyi rajumpi puoli, jossa dinoja ammuttiin ja ne kuolivat. Kerran 4-vuotiaiden poikien dinoleikissä myös autot ja parkkihalli olivat mukana. Dinot taistelivat keskenään ja autojen kanssa petomaisen ääntelyn säestämänä. Heidän leikissään puolestaan ei ollut havaittavissa selkeää juonta, vaan leikki oli yksipuolisempaa ja kohtauksia oli vähemmän. Heidän leikkinsä oli kuitenkin sopuisaa, toisin kuin 5-vuotiaiden poikien leikki pääsi alkuun vasta 10 minuutin erästä dinosta riitelyn jälkeen. Yhdellä videolla 3-vuotias tyttö leikki itseksensä hetken dinoilla järjesteli niitä riviin, sekä yritti saada niitä pysymään päällekkäin. Hän ei sanoittanut tekemäänsä vaan leikki hiljaa. Huoneessa ollut poika tuli ajoittain leikkimään dinoilla ja alkoi siivota, koska luuli olevan siivouksen aika, kun toisessa huoneessa lapsi huudahti ääneen siivoamisesta. Tyttö olisi todennäköisesti jatkanut niillä leikkimistä muussa tapauksessa.

8.3 Esineleikit

Esineleikkeihin kuuluvaa rakenteluleikkiä näkyi ryhmässä etenkin poikien keskuudessa. Pikku-legot, dublot, space deluxe rakentelutarjat ja junarata olivat kaikenikäisten poikien suosiossa. Tyttöjen rakentelua näkyi myös muutamia kertoja pikkulegojen ja dublojen parissa sekä

eläinkotileikissä, jossa, rakenneltiin kotia kissoille ja koirille puisista pientuonekaluista. Lisäksi viidakkohuoneessa luonnonmateriaaleilla eli kivillä ja kepeillä rakentelu oli osa tyttöjen ja poikien leikkejä. Myös silloin kun ryhmässä oli isot pehmopalikat käytössä, lapset rakentelivat erilaisia rakennelmia niistä. Play mobilen merirosvolaivan ja puiston rakentelu sekä megabloks palikoilla rakentelu näkyi myös ajoittain lasten esineleikeissä.

Rakenteluleikeistä seurasin eniten junaleikkiä. Junarata leikissä pääsääntöisesti kaikilla leikkijöillä oli tarkoitus rakentaa junarata koottavista osista ja ajella junilla sitä pitkin. Tyypillisesti lapset tekivät pitkiä letkoja junista ja junille annettiin usein nimet. Junaleikki mahdollisti niin yksin, rinnakkain kuin yhdessä leikkimisenkin. Siihen oli myös helpompi liittyä jälkikäteen kuin muihin leikkeihin, koska radan osia oli paljon käytössä ja tilaa huoneessa oli yleensä hyvin rakentaa isollekin alueelle. Joskus junarata sai jäädä paikoilleen, eikä sitä tarvinnut siivota pois leikkien päätyttyä. Näin leikit pääsivät jatkumaan seuraavalla kerralla, eikä kaikkea tarvinnut aloittaa alusta. Isommat pojat yleensä käyttivät rataa monipuolisemmin ja ottivat myös autot mukaan junaradalle. Heidän leikeilleen oli tyypillistä tehdä leikkiehdotuksia tyyliin: "Sopiiks et tässä on talo?" Kyseisessä leikissä he rakensivat radan viereen muun muassa R-kioskin ja Jumbon. Leikki ei ollut siis pelkkää radan rakentamista ja junilla ajelua, vaan siihen liitettiin mielikuvituksellisesti kokonaista kaupunkimaisemaa. Isommilla pojilla junaleikki muuttui monesti loppua kohden riehakkaammaksi, kuin taas pienemmät leikkivät rauhallisemmin loppuun asti. Nuorempien poikien leikissä junat olivat ajoittain elollisia ja ne menivät esimerkiksi nukkumaan omaan kotiin. He myös äänitelivät leikkiessään junamaisesti "tuut tuut". Heidän leikeissään ei esiintynyt niin paljoa mielikuvitusta ja tarinankerrontaa, kuin 5-vuotiaiden leikeissä.

Pikkulegot ja dublot edustivat perinteistä rakenteluleikkiä, jossa erikokoisista ja värisistä palikoista rakennettiin monenlaisia rakennelmia. Lego- ja dubloleikeistä minulla on vain muutama havainto, eikä niistä nousut esiin mitään selkeää teemaa. Pikkulegoilla ei rakenneltu mitään monimutkaisia tuotoksia, vaan enemmänkin kaverin kanssa ihmeteltiin osia ja liitettiin niitä yhteen alustalle. Dublot olivat sairaala aiheiset, joten dubloleikit liittyivät sairaalan rakentamiseen. Lapset ajelivat dublo ambulansseilla ja tekivät monikerroksisia rakennelmia sairaalan osista.

Space deluxe rakentelutarja tuli marraskuussa ryhmään ja se innosti etenkin poikia rakentelemaan. Rakennuspalikoista oli moneksi. Oli nosturi, helikopteri, auto ja mielikuvituksen myötä ne toimivat myös kaukosäätiminä television ja videopelien ohjaimina. Tässä ote yhdestä rakenteluleikeistä, johon tytötkin intoutuivat lopussa mukaan. Mukana kaksi 5-vuotiasta poikaa, 3-vuotias poika ja lopussa kaksi 5-vuotiasta tyttöä.

"Pojat tutkivat rakennuspalikoita ja sovittavat niitä yhteen sekä ajelevat pyörillä kulkevilla rakennelmilla. 3v. leikkii nosturilla. 5v. poika keksii televisio/pleikkarileikin, jossa yhdellä on kaukosäädin(rakennusosa), josta vaihdetaan ohjelmaa tai peliä. Kaikilla pojilla on pyssyt ja he taistelevat. Yksi pojista vaihtaa kanavaa ja kaksi muuta esittää ohjelmaa. Taistelua. *'Mä vaihdoin rakennuspelin'* (hetki rakentelua) *'Mä aloin pelata lätkää nyt.'* Pojat alkavat pelaamaan jääkiekkoa pikku kiekkoilla. 3v. leikkii helikopterilla ja pitää sen mukaista ääntä. Tytöt tulivat myös rakentelemaan, kummatkin tekee omia rakennelmia. Pojat ovat pöydän alla ja sanovat tytöille, että noi kappaleet maksaa. *'Me ostettiin nää kaikki kappaleet.'* Pojat soittaa kännyköillä(palikoilla) ja ohjaavat taas peliohjainta, jossa toinen esittää pelin tapahtumia. Tytöt ottivat kaukosäätimen: *'Katsotaan pikku kakkosta.'* Pojat käyttävät pikkukiekkoja rahan asemasta. Poika sanoo tytölle: *'Sä et saa yhtään rahaa meiltä.'* Leikissä on tytöt vastaan pojat asetelma. He ottavat kuitenkin vaikutteita toisiltaan. "

Leikissä näkyi luovaa mielikuvituksen käyttöä ja korvaavien esineiden keksimistä. Rakennuspalikoita voi myös hyödyntää luovaan roolileikkiin, eikä pelkään rakenteluun.

Autoleikit kiinnostivat kaiken ikäisiä poikia ja niillä ajeltiin yleensä automaton päällä ja parkkihallissa. Tyypillistä autoleikeissä oli se, että autoille tehtiin rampeja patjoista ja tyynyistä, joita pitkin autot lentelivät vauhdikkaasti. Tässä yksi esimerkki yhdestä 3- ja 4- vuotiaan pojan leikistä, jossa oli mukana luovaa leikkiä.

"Pojat tekevät autoletkan ja ajelevat autoilla automaton päällä. He rikkovat letkan ja ovat rallikisaa jossa äännellään *'prummm'*. Lapset törmäilevät autoilla pitkin huonetta. He menevät autojen kanssa sohvalle, jossa autot katselevat ulos ikkunasta. 3v. pojan auto on *äiti ralliauto*. He sanoittavat toimintaansa ja tapahtumia antaen välillä autoille rooleja. Autot menevät nukkumaan ja laivaan(tyhjään laatikkoon). Autot ovat elollisia heidän leikissään. Välillä muut lapset huoneessa häiritsivät poikien leikkiä kävelemällä autoletkan päältä. Pojat olivat tottunut leikkipari ja leikit sujuivatkin sovussa. "

8.4 Säätöleikit

Säätöleikkejä ryhmässä olivat erilaiset lautapelit, kuten Choco, Villikissa, Domino, Bingo, muistipelit, Alias, Quips ja Soundtrack peli. Muita niin sanottuja hienomotoriikkaa kehittäviä pöytäpuuhia olivat vasaramosaiikki, hamahelmet, helminauhojen tekeminen, muovailuvahalla muovailu, palapelien tekeminen, askartelu, piirtäminen ja värityskuvien värittäminen. Kerran

havainnoin kahden 5-vuotiaan pojan "noppafutista", jossa näkyi oikeat jalkapallopelein säännöt. Lisäksi yhdessä tyttöjen luovassa leikissä oli otteita sääntöleikeistä, jota oltiin leikitty päiväkodissa aiemmin. Sääntöleikkejä ei näkynyt sisäleikeissä muuten kuin aikuisen ohjaamana. Lasten omaehtoisia sääntöleikkejä näkyi enemmän ulkoilun aikaan päiväkodin pihalla, jossa lapset pelasivat esimerkiksi jalkapalloa, leikkivät hippaa, piilosta tai juoksukisaa.

Vaikka varsinainen sääntöleikki ikä alkaa lapsilla lähemmäs esikouluikää, oli ryhmässä havaittavissa jo 3-vuotiailla kiinnostusta sääntöleikkejä kohtaan. Yksinkertaiset lautapelit sopivat hyvin monenikäisille, niin tytöille kun pojillekin. Aikuisen ohjaus oli sääntöleikeissä suorem-
paa, kuin muissa leikeissä. Aikuinen oli välillä mukana pelaamassa lasten kanssa ja neuvoi pelin sääntöjä lapsille. Sääntöleikit olivat pääsääntöisesti yhteisleikkejä. Sääntöleikkien luonteeseen kuuluu sääntöjen noudattaminen ja yhdessä toimiminen. Harvemmin lapset pelasivat pelejä yksinään. He halusivat mukaan joko aikuisen tai muita lapsia. En muista tosin nähneeni yhtäkään peliä, jonka lapset olisivat aloittaneet itsenäisesti isolla kokoonpanolla. 2-5-vuotiaat tarvitsevat vielä aikuisen tukea sääntöleikeissä, jossa on useampi lapsi mukana. Alle viisivuotiaiden peleissä näkyi vielä sovellettuja sääntöjä ja oman mielen mukaan pelaamista. Osa viisivuotiaista oli jo hyvin tietoisia säännöistä ja pitivät huolta siitä, että niitä noudatettiin. 5-6-vuotiailla sääntöjen ymmärrys alkaa olla jo hallussa ja he pystyvät nauttimaan yhteisen leikin tuomasta riemusta (Vilén ym. 2013).

Havainnoin neljää eri pelikertaa:

- 4-vuotiaan tytön ja 5-vuotiaan pojan Soundtrack peli, jossa täytyy arvata cd:ltä kuuluvia ääniä ja löytää ne omalta pelilaudalta. Tämä peli kehittää tarkkaavaisuutta ja käsitteiden oppimista. Tyttö pyysi aikuista pelaamaan, mutta sitten lapset pelasivatkin kaksin aikuisen avustuksella. He pelasivat sääntöjen mukaisesti kaksi kertaa pelin. He siivosivat itse kun peli loppui. Aikuinen ohjasi peliin ja laittoi cd:n, mutta ei pelannut itse. Hän oli läsnä katsomassa lasten peliä. Aikuisen ohjaus oli siis suoraa tässä kohtaa.
- 3- ja 4-vuotiaat pojat pelasivat kolmea eri peliä. Ensimmäisenä Bingoa, jossa kerätään nappuloita vastaavien kuvien päälle omalle laudalle, niin kuin pelilaudan osoittama pyörítettävä nuoli näyttää. Sääntöjen ymmärrys oli pojilla hallussa vaikka välillä pienempi hermostui. Seuraavaksi he pelasivat Choco peliä, jossa kerätään kirsikoita ja pähkinöitä. Nopan osoittama kuva tulee löytää väärinpäin olevista suklaakupposista. Jos saa toukan, niin menettää yhden suklaakupposen. Vuorottelu ja sääntöjen noudatus onnistui pojilta hyvin, paitsi toukan roolia ei ymmärretty. Kolmas peli oli Villikissa peli, jossa tulee löytää pelilaudalta omaa korttia vastaava kuva. Pojat eivät pelan-

neet täysin sääntöjen mukaan, vaan heillä oli osittain omat säännöt. Tämän pelin aikana tuli pientä kinaa, johon aikuinen tuli avuksi. Kolme peliä kesti yhteensä 25 minuuttia. Lapset lopettivat pelit itsenäisesti. Aikuinen ohjasi alussa miten Bingoa pelataan ja hän oli huoneessa, muttei ohjannut muuten peliä kuin pojille tulleen kinan aikana. Aikuisen ohjaus oli ajoittain suoraa mutta pääsääntöisesti epäsuoraa.

- 3-vuotias tyttö ja 3-vuotias poika pelasivat Quips peliä, jossa laitetaan vuorotellen eri värisiä nappuloita oikeille paikoille kuvallisille pelilaudoille. Aikuinen ehdotti pelaamista tytölle dinoleikin jälkeen. Tyttö otti pelin ensin ja poika halusi mukaan legoleikistä. Peli sujui sopuisasti. Aikuinen oli samassa huoneessa, mutta ei mukana pelissä. Lapset lopettivat omasta tahdostaan 10 minuutin pelaamisen jälkeen.
- 3-vuotias poika pelasi aikuisen kanssa ensin Villikissaa ja sitten Chocoa. Ensin poika otti yksin Villikissa pelin, hetken päästä aikuinen tuli mukaan peliin auttamaan ja ohjaamaan. Poika ei malttanut pelata Villikissaa kovin kauaa vaan vaihtoi 6 minuutin jälkeen Chocoon. Aikuinen oli siis osallinen peleissä ja ohjaus oli suoraa.

8.5 Ikäryhmiin liittyvät havainnot

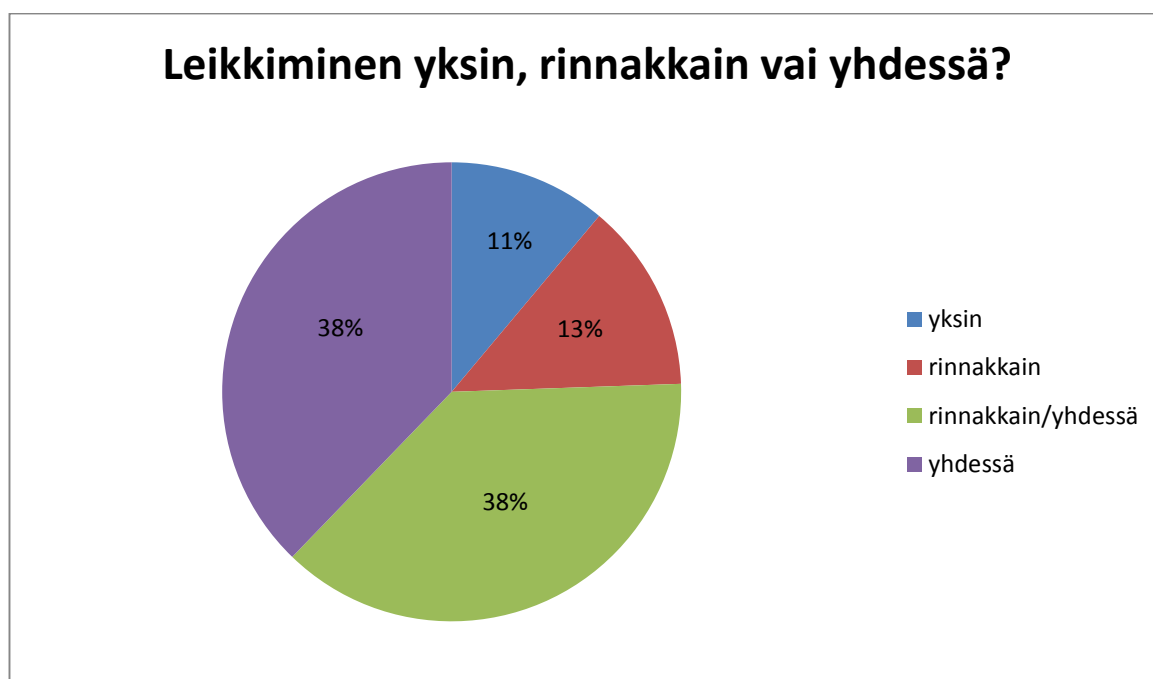
Ryhmässä oli eri tasoisia leikkijöitä ja aina ikäryhmiin sopivat teoriat leikin kehityksessä eivät pitäneet kaikkien kohdalla paikkaansa. Välillä näytti siltä, että osa 3-4-vuotiaista lapsista oli niin sanotusti taitavampia leikkijöitä, kuin jotkut 5-vuotiaat. Heidän leikkinsä oli keskittyneempää ja sopuisampaa, kuin vanhemmilla, vaikka teorian mukaan sen pitäisi juuri olla toisin päin. Hyvin sujuva yhteisleikki vaatii harjaantuneita vuorovaikutustaitoja ja toisen huomioon ottamiskykyä. Mikäli nämä ovat jo kehittyneet varhain, on lasten yhteisleikki mahdollista. Ryhmässä oli muodostunut vakiintuneita leikkikokoonpanoja, joilla leikit sujuivat lähes poikkeuksetta ilman kiistoja. He osasivat selvittää itsenäisesti mahdolliset erimielisyydet, eivätkä antaneet niiden häiritä leikin etenemistä. Koin, että isompien leikkeihin aikuisen oli tultava useammin "erotuomariksi". Pienempien leikeissä aikuista kuitenkin tarvittiin muun muassa ajoittain leikin keksimisessä ja käynnistämässä sekä sen ylläpitämisessä. Koska pienemmillä leikit painottuivat esineiden käyttötarkoituksen mukaan leikkimiseen, oli esittävillä leluilla merkittävä rooli heille. Isommat kykenivät käyttämään mielikuvitustaan ja korvaamaan esineet sen avulla.

Selvää oli kuitenkin se, että 4-5-vuotialla mielikuvituksen käyttö oli rikkaampaa kuin 2-3-vuotialla lapsilla. Lisäksi heillä oli enemmän rooleja ja juonta yhteisleikeissään. Pienemmillä tärkeää oli oma toiminta, eikä niinkään yhdessä leikkiminen. Kiistoja leikeissä esiintyi kaiken

ikäisillä lapsilla. Monesti kiistat liittyivät pienillä esineisiin, joita oli vaikea jakaa. Tätä esiintyi myös 5-vuotialla ja muutamia kertoja näinkin heidän ottavan toiselta lelun kädestä. 5-vuotiailla kiistoja syntyi myös leikin etenemisen, roolien ja leikin tapahtumien suhteen.

8.6 Leikkien kokoonpanot: Yksin, rinnakkain ja yhdessä

Ryhmässä oltiin selkeästi siirtymässä yhteisleikin suuntaan, sillä yksin- ja rinnakkain leikki eivät olleet enää hallitsevassa asemassa. Rinnakkain/yhdessä leikkimistä oli yhtä paljon kuin varsinaista yhteisleikkiä. Yhteisleikkiä oli enemmän vanhempien lasten keskuudessa ja nuorimmat leikkivät enemmän vielä rinnakkain tai yksin. Rinnakkain/yhdessä leikkimisellä tarkoitan kaaviossa sitä, että leikin aikana lapset leikkivät rinnakkain niin, että ajoittain leikit yhtyivät toisiinsa. Tällöin oli vaikea luokitella leikki vain yhteen kategoriaan, jonka vuoksi yhdistin rinnakkain/yhdessä yhdeksi leikkimisen muodoksi.

Kaavio 2. Leikkiminen yksin, rinnakkain vai yhdessä?

8.7 Tyttöjen ja poikien leikit

Eri leikitilanteita kertyi havainnoissani 37 kappaletta. Niistä 11 oli tyttöjen ja poikien yhteisiä. Yhdeksän leikitilannetta oli sellaisia, joissa oli pelkästään tyttöjä leikkimässä. Näillä kerroilla heidän leikkejään olivat kotileikki, kampauspäillä ja barbeilla leikkiminen, eläinkoti-leikki, roolileikki (mekot päällä) ja dinosaurisleikki. 17 leikitilannetta oli sellaisia, joissa oli vain poikia leikkimässä. Heidän leikkejään olivat autoleikki, junaleikki, dinosaurisleikki, maja/luovat riehumisleikit, dublo sairaala, lautapelit: Bingo, Choco ja Villikissa, Space deluxe

rakentelu, pikku legot, "pehmonoppafutis" ja merirosvo/mielikuvitusleikki. Poikien yhteisleikit olivat siis suuremmissa osassa havainnoinneissani kuin tyttöjen keskeiset leikit. Tähän yhtenä syynä on se, että tytöt valitsivat poikia useammin vapaan leikin aikana pöytäpuuhat kuten piirtämisen ja askartelun, kuin jonkin leikin. 5-vuotiaat tytöt olivat innokkaita askartelemaan esimerkiksi rankekelloja ja kruunuja. En siis tietoisesti tehnyt valintaa, että seuraan poikien keskinäisiä leikkejä enemmän. Näistä tuloksista voi kuitenkin päätellä sen, että tytöillä ja pojilla on erilaiset kiinnostuksen kohteet leikkien suhteen. Tyttöjen ja poikien yhteisleikeissäkin oli näkyvillä tyttömäiset ja poikamaiset roolit. Roolileikeissä tytöt ottivat luontevasti äidillisen ja naisellisen roolin kun taas pojille oli luontaisempaa miehiset ja vauhdikkaammat sankarinomaiset roolit.

Etenkin 5-vuotiaiden poikien kohdalla näkyi leikkien toiminnallisuus ja liikkuvuus. Heidän toiminnallisia ja liikunnallisia leikkejä olivat muun muassa "pehmonoppafutis", merirosvoleikki, majan rakentelu ja niin kutsutut taistelut ja riehumisleikit. Poikien leikeille tyypillistä oli vauhdikkuus ja siksi ne villiintyivätkin herkästi, jonka vuoksi niihin täytyi puuttua enemmän kuin tyttöjen leikkeihin. Vaikka ryhmässä sallittiin tiettyyn pisteeseen asti "riehumisleikit", oli niitä usein rajoitettava, jottei ketään sattuisi tai muiden leikit eivät häiriintyisi. Nämä riehumisleikit olivat usein sellaisia, että pojat hyppivät sohvilta alas, piiloutuivat sohvan tai verhojen taakse, juoksentelivat ympäri huonetta ja pitivät ääntä. Ajoittain näistä leikeistä löytyi myös varsinainen idea ja juontakin oli havaittavissa. Esimerkkinä merirosvoleikki, jossa kolme poikaa oli tehnyt paperiset putket eli miekat, joita käyttivät leikissään. He hyppivät sohvalle ja sieltä alas. Sohva toimi laivana ja matto toimi merenä. Pojat miekkailivat putkillaan ja liikkuvat ympäri huonetta merirosvotarinan säestämänä. Näiden poikien leikeissä päiväkodin toimintaympäristö oli ajoittain rajoittava tekijä. He olisivat tarvinneet sisätiloissa enemmän tilaa, jossa olisi saanut huoletta juoksennella, käyttää ääntään, kiipeillä, hyppiä ja pelailla pallopelejä. Uskon tässä olevan yksi syy siihen, miksi juuri 5-vuotiaiden poikien oli välillä hankala keksiä itselleen mieleistä tekemistä sisätiloissa, joka osaltaan saattoi johtaa levottomuuteen. Sen sijaan ulkona heidän leikkinsä sujuivat yleensä paremmin, kun he pääsivät purkamaan energiaa haluamallaan tavalla ulkoleikkien parissa. En havainnoinut aktiivisesti näitä "riehumisleikkejä", koska niiden seuraamisessa oli vaikea pysyä mukana. Olen vain tehnyt muistiinpanoja harjoittelun ajalta ja näiden 5-vuotiaiden poikien keskuudessa toiminnalliset ja hurjatkin leikit olivat tyypillisiä. Keskittyminen yhteen tekemiseen oli myös välillä haastavaa ja leikit vaihtuivat pikaiseen tahtiin.

Tyttöjen leikit olivat pääsääntöisesti rauhallisempia, eikä niihin tarvinnut puuttua niin usein. Tyttöjen leikeissä näkyi kiinnostus barbeja ja kampauspäitä sekä prinsessamekkoja kohtaan. 5-vuotiaiden tyttöjen barbileikissä näkyi yhdessä kehitelty juoni ja tytöt käyttivät mielikuvitustaan leikissä. Barbit menivät kyläilemään toistensa luo, kävivät lenkillä ja ratsastamassa sekä peseytyivät kodeissaan suihkussa. Pienempien 2-3-vuotiaiden barbi- ja kampauspääleikki

oli sellainen, että jokainen puuhaili omiaan pöydän ääressä. Seuraavana tiivistelmä tyttöjen lyhyestä leikistä:

"Rinnakkain leikkiä kampauspäillä ja barbeilla. Jokainen puuhailee pöydän ääressä omia juttujaan. Yksi laittaa itselleen pinnejä, toinen harjaa nuken hiuksia, laittaa sille poninhännän ja huulipunaa. 2-vuotias puuhailee kahdella barbilla ja seuraa kahden muun touhujä. 3-vuotias kysyy nuorimmalta, että millä haluaisi leikkiä. 3-vuotiaat tytöt väittelevät mitä Ken barbi tekee ja toisen mielestä se on vauva ja toisen mielestä ei. Yksi lapsista käyttää mielikuvitustaan leikkiessään ja ehdottaa 'Hei, leikitäänkö synttäreitä?' Muut eivät yhdy ideaan. Ehdottaja haluaisi mennä kotileikkiin, mutta se tila on varattu. Hän ei halua enää leikkiä. Muidenkin leikki päättyy pian tämän jälkeen"

Koen, että tässä leikissä olisi tarvittu aikuista ohjaamaan ja tuomaan ideoita leikkiin, jotta se olisi voinut päästä kunnolla käyntiin ja mielenkiinto olisi säilynyt leikkiä kohtaan. Voi myös olla, että barbit eivät ole vielä 2-3-vuotiaille niin takoituksenmukaisia, koska esimerkiksi barbien vaatteiden pukeminen vaatii kehittyneitä hienomotoriikkaa. Isommat nuket ovat ehkä sopivampia tämän ikäisten lasten leikkeihin, koska niiden käsittely on helpompaa.

8.8 Vapaan leikin käynnistäminen

Vapaaseen leikkiin siirryttiin iltapäivisin välipalan jälkeen välillä niin, että lapsi sai itse valita huoneen, jossa leikkii ja välillä niin, että aikuinen valitsi. Jokaisen huoneen ovesta oli numero ja leikkejä kuvaava taulu, joihin laitettiin lasten nimilaput. Lapsi sai kuitenkin aina valita leikin siitä huoneesta jossa oli. Tällä pyrittiin pitämään leikit pitkäkestoisempina, kun ei tule houkutusta vaihtaa huoneesta ja leikistä toiseen. Aikuinen valitsi lapset huoneisiin usein sillä perusteella, että leikeistä ei tulisi "kaaosta" ottaen kuitenkin huomioon leikkikaverit. Usein annettiin leikkiä niin sanotusti parhaiden kavereiden kanssa ja lapsen lempileikkejä, mutta välillä sekoitettiin tarkoituksella lapsia, jotta he oppisivat leikkimään muidenkin kanssa ja leikit saivat vaihtelua.

Joillakin lapsilla leikin käynnistyminen oli vaikeampaa kuin toisilla. Jos heillä ei ollut selkeää visiota siitä, mitä tiettyä leikkiä alkaisivat leikkimään, tekeminen saattoi olla levottoman näköistä poukkoilua ympäri huonetta. Tällöin aikuisen rooli korostui, jotta lapselle keksittiin mielekästä tekemistä, jossa hän malttaisi olla. Toisilla lapsilla leikit käynnistyivät puolestaan saman tien itsenäisesti ja varsinkin lasten, jotka olivat ennenkin leikkineet paljon tiettyä itselle mielekästä leikkiä, oli helpompi keskittyä omaan tekemiseensä ja aloittaa toiminta sen enempää miettimättä. Muistiinpanojeni perusteella kunnan roolileikin käynnistyminen vei alussa aikaa enemmän kuin vaikkapa rakenteluleikit, jotka oli helpompi aloittaa saman tien.

Roolileikeissä täytyi neuvotella, miettiä rooleja, asusteita, välineitä ja rajata leikkutila. Roolileikit olivatkin usein hedelmällisimmillään, kun tuli jo aika lopettaa.

Kaavio 3. Leikin valinta

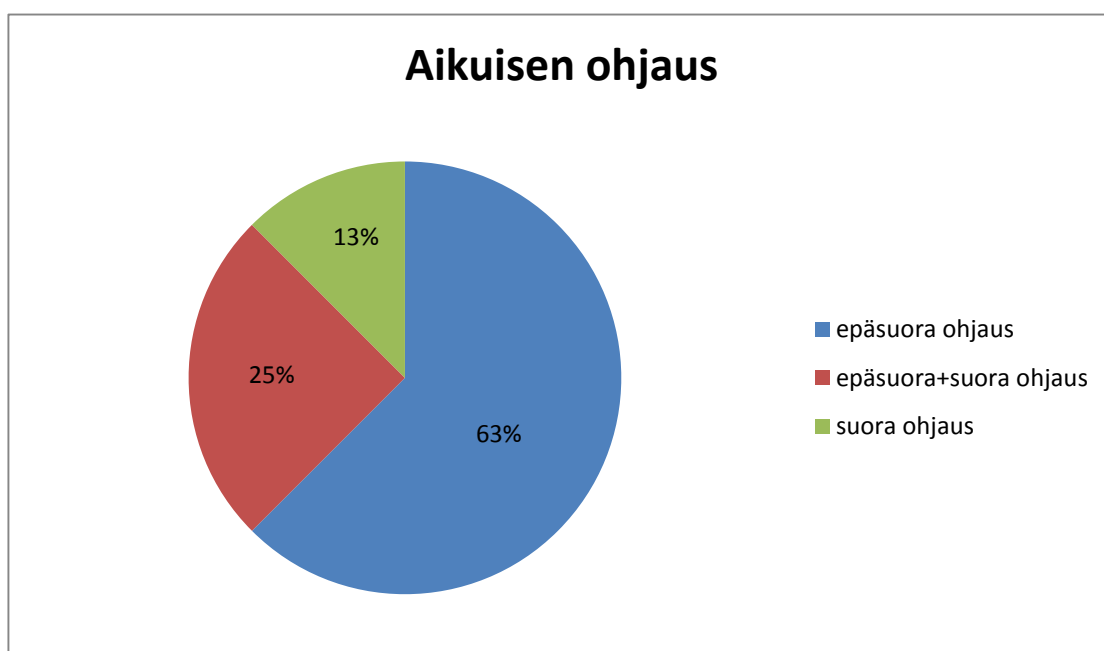
46% leikeistä oli lapsen itsensä valitsemia, 36% tilanteista aikuinen valitsi missä leikitään ja 18% leikeistä oli lapsen ja aikuisen yhdessä valitsema ja neuvottelema. Vihreä lohko kaaviossa tarkoittaa lähinnä sitä, että aikuinen on ehdottanut jotain tiettyä leikkiä tai huonetta, josta lapsi on innostunut ja lähtenyt leikkimään. Vapaan leikin valinta oli siis yleisimmin lapsesta lähtöisin. Aamuisin ei ollut samaa käytäntöä, jossa valitaan nimi huoneen tauluun, vaan leikkeihin siirryttiin vapaamuotoisemmin. Aamuhavainnoiteja minulla oli 6 kappaletta, joista kolme oli maanantaina "oma lelu päivänä" ja kolme syyslomaviikolta, jolloin oli vähemmän lapsia. Yleensä aamuisin ei ollut sisällä kauaa leikkiaikaa, koska silloin oli ohjattua toimintaa pois lukien maanantait. Aikuista tarvittiin leikkeihin jakautumisessa arvioimaan kuinka monta lasta mihinkin huoneeseen mahtuu ja ketä voi laittaa samaan tilaan. Päiväkodin tilojen ollessa rajalliset on taattava lapsille leikkirauha ja siksi aina ei ollut mahdollista, että kaikki halukkaat olisivat päässeet juuri sinne minne halusivat.

8.9 Aikuisen rooli

Eniten lasten leikkejä ohjattiin epäsuorasti eli annettiin leikkiaikaa, mahdollistettiin leikkivälineiden saatavuus, muodostettiin leikkiryhmät, tarjottiin leikkutila ja vaikutettiin lasten kokemuksiin, havaintoihin, tietoihin ja taitoihin epäsuorasti esimerkiksi satujen ja retkien muodossa. Toiseksi eniten oli leikkutilanteita, joissa pääosassa oli epäsuora ohjaus, mutta hetimitään aikuinen ohjasi myös suoraan esimerkiksi keskustelemalla ja kyselemällä lapsilta leikkiin

liittyviä asioita sekä ohjaamalla välineiden käytössä. Suoraa ohjausta oli vähiten havaittavissa. Suora ohjaus liittyi enemmän sääntöleikkien puitteissa pöytäpeleihin, joissa aikuinen oli joko itse mukana tai ohjasi peliä. Esine- ja luovassa leikissä aikuinen ei juurikaan ollut osallisena itse leikkimässä, vaan ohjaus oli enemmän lasten tarpeista lähtevää avunantoa ja kiistatilanteisiin puuttumista. Niillä kerroilla, kun aikuinen oli osallisena jollain tapaa leikissä, hänen roolinsa oli sanoittaa lasten tekemistä, kertoa esineiden käyttötarkoituksia, kysellä lasten leikistä ja johdattaa leikkiä eteenpäin. Itse huomasin varsinkin kotileikkihuoneessa, että pienimmät tekivät mielellään ruokaa minulle ja halusivat, että maistelin ruokia. Toimin tavaltaan roolissa tarvittaessa vaikka pyrinkin havainnoidessani olemaan mahdollisimman vähän osallistumatta leikkeihin.

Alla olevassa kaaviossa ei ole mukana minun omaa ajoittaista osallistuvaa havainnointia, jolloin itse ohjasin pienimuotoisesti leikkiä sen vaatiessa sitä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa ei ollut muita aikuisia huoneessa juuri sillä hetkellä, kun lapsille tuli kiistatilanne ja jota he eivät osanneet selvittää itsenäisesti, autoin lapsia pääsemään tilanteesta eteenpäin.

Kaavio 4. Aikuisen ohjaus

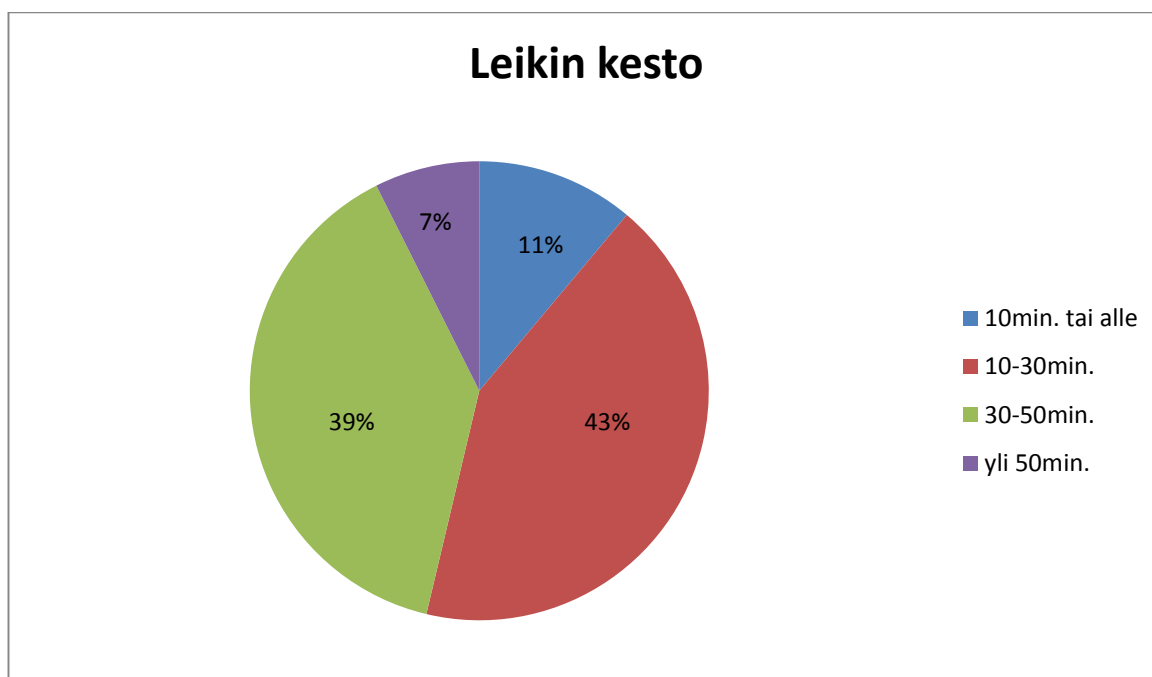
Tässä yksi esimerkki aikuisen suorasta ohjauksesta kotileikkihuoneessa, jossa oli leikkimässä 5-vuotias poika, 4-vuotias poika ja 3-vuotias tyttö.

"Aluksi aikuinen kysyi halukkaita kotileikkihuoneeseen. Aikuinen oli mukana seuraamassa leikkejä. Hän kyseli ja sanoitti lasten toimintaa eli tuki esineiden käyttöä. Lisäksi hän ohjasi, jotta leikki pysyisi huoneessa, rauhoitti 5-vuotiaan pojan toimia ja kehotti siivoamaan astiat muiden tieltä, jotta mahtuisi leikki-

mään. Aikuinen huolehti myös, ettei toiselta oteta tavaroita, toisen leikkiä häiritä, kannusti jatkamaan leikkiä, auttoi tarvittaessa ristiriitatilanteissa, toimi "asiakkaana" ja maistoi lasten ruokia. Välillä kun aikuinen poistui huoneesta myös minä jouduin puuttumaan tilanteeseen, kun meno yltyi levottomaksi. Ohjaaminen näiden lasten kohdalla oli välttämätöntä tässä pienessä tilassa."

8.10 Leikkien kestot ja niiden päättyminen

Tyttöjen leikit olivat keskiarvoltaan 24 minuutin mittaisia ja poikien leikit olivat keskiarvoltaan 33 minuutin mittaisia. Leikit, joissa oli sekä tyttöjä että poikia kestivät keskimäärin 31 minuuttia. Näiden tulosten perusteella voi sanoa, että ryhmässä poikien väliset leikit kestivät usein pidempään, kuin tyttöjen keskinäiset leikit. Tyttöjen leikkien keston keskiarvoa alentaa muun muassa se, että muutamaa tyttöä tultiin hakemaan kotiin yleensä iltapäivällä kesken leikkien ja leikin kesto jäi heillä usein vain 15 minuuttiin. Alla oleva kaavio antaa kokonaiskuvan ryhmän leikkien kestoista.

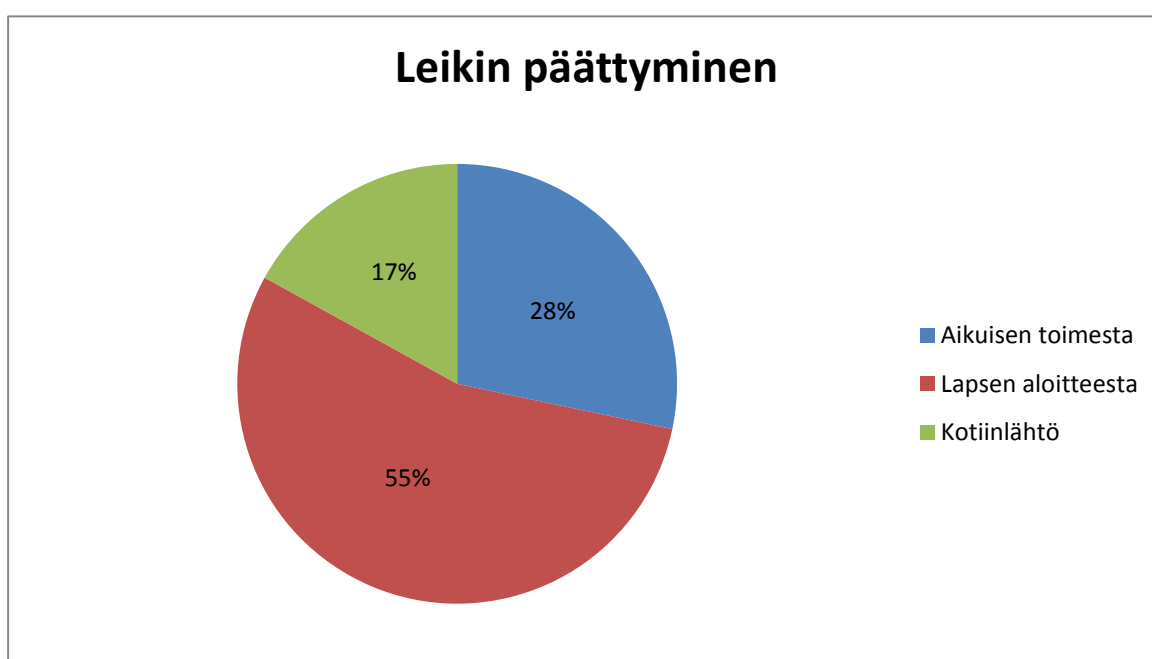

Kaavio 5. Leikin kestot ryhmässä

Suurin osa havainnoimistani leikeistä kesti 10-30 minuuttia. 54% leikeistä kesti alle 30 minuuttia ja 46% leikeistä kesti yli 30 minuuttia. Vähiten havainnoinneissani oli yli 50 minuuttia kestäviä leikkejä. Lyhytkestoisimpia leikkejä olivat pöytäpelit, eläinkotileikki ja legoilla rakentelu. Kotiinlähdön vuoksi myös kotileikki ja junaleikki jäivät välillä joillakin lapsilla lyhyeksi. Pisimpään yleensä kestivät kotileikit, roolileikit, junaleikit, dinosaurisleikit, viidakkohuoneleikit, autoleikit ja Space deluxe rakennussarjalla rakentelu.

55% leikeistä päättyi lapsen omasta aloitteesta. Syynä tähän oli joko leikkiin kyllästyminen, muu kiinnostava toiminta kuten toinen leikki, keskittymisen herpaantuminen, levottomuus tai muut häiriötekijät huoneessa (esimerkiksi toiset lapset häiritsivät tai rikkoivat leikin). Aikuisen toimesta tapahtuva leikin loppuminen, johtui lähes poikkeuksetta ulkoiluun lähtemisestä tai johonkin muuhun päiväkodin toimintaan siirtymisestä, jolloin aikuinen tuli kehottamaan siivoamaan leikit. Usein lapsille annettiin ennakkoon tieto, että he saivat leikkiä vielä pienen hetken verran, ennen kuin aloitettiin siivoaminen. Tämä oli hienovarainen tapa antaa lapsille mahdollisuus päättää leikit omalla tavallaan. Joillakin lapsilla iltapäivän leikit päättyivät kotiinlähden vuoksi. Alla olevassa kaaviossa näkyy suhdeluvut leikkien päättymisestä.

Kaavio 6. Leikin päättymisen syy

9 Johtopäätökset ja pohdinta

Yleiskatsauksen lasten leikeistä tehdessäni havaintojeni ja päiväkirjan perusteella voin todeta, että osassa leikeistä oli selkeä sukupuolijakauma. Poikien suosiossa olivat junarata, auto, dinosaurus sekä lego- ja dublroleikit. Marraskuussa saatu space deluxe rakentelu sarja oli myös paljon poikien käytössä. Tyttöjen suosimat leikit olivat puolestaan kotileikki, ponit, pikku-eläinkoti, barbit ja kampauspäät. Dublon sairaalatalo ja roolivaatteet olivat tyttöjen sekä poikien käytössä ja dinosauruksillakin näin tyttöjen leikkivän muutamia kertoja. Kotileikki oli tyttövoittoinen, mutta myös poikia oli siellä leikkimässä muutamia kertoja. Välillä pojatkin toivoivat pääsevänsä kotileikkiin. Poikien leikit olivat usein riehakkaampia kuin tyttöillä. Varsinkin 5-vuotiailla poikien vapaa leikki oli ajoittain ns. riehumisleikki, jossa ei ollut selkeästi

erotettavissa juonta, rooleja tai mielikuvituksellista tarinaa. Nämä leikit ovat jääneet vähäiseksi aineistossani, koska niistä oli vaikea saada selkoa, enkä osannut sijoittaa niitä mihinkään lomakkeen kategoriaan. Tämän kaltaisiin leikkeihin aikuiset puuttuivat herkemmin kuin rauhallisiin leikkeihin.

Yksi suosituimmista leikeistä oli kotileikki, jota leikkivät kaiken ikäiset lapset, tytöt kuitenkin enemmän kuin pojat. Moni lapsista tykkäsi kovasti kotileikkihuoneesta ja usein kuulikin, että: "Saanko mennä kotileikkiin?" Joskus täytyi vastata kieltävästi sen vuoksi, että kotileikkihuone oli jo käytössä ja sinne ei enää mahtunut, koska tila oli rajallinen. Toinen tyypillinen syy oli, että aikuinen oli jo jakanut leikkutilat valmiiksi, eikä halukkaita lapsia oltu laitettu sillä kertaa kotileikkiin. Tila oli koko talon yhteiskäytössä, joten muitakin innokkaita leikkijöitä riitti. Lapset pääsivät kuitenkin aika usein halutessaan kotileikkiin ja siellä havainnointi oli yleensä kaikista hedelmällisintä. Kotileikissä syntyi helposti roolileikkiä, jota oli kiinnostavaa seurata, koska se oli selkeästi mielekästä lapsille. Kotileikki oli etenkin tyttöjen suosiossa, mutta osa pojistakin viihtyi siellä ja toivoi pääsevänsä sinne leikkimään. Lieneekö yhtenä syynä kotileikin suosioon se, että lapset saivat leikkiä siellä rauhassa ilman aikuista? Oven sai kiinni, eikä aikuinen ollut yleensä näköetäisyydellä (paitsi minä havainnoidessani). Syynä saattoi olla myös se, että huoneessa oli paljon materiaalia ja varsinkin esittävää materiaalia, jota pienemmätkin tarvitsevat leikeissään. Muualla ryhmän huoneissa ei ollut niin paljoa materiaalia käytössä ja leikkialueen rajaaminen oli enemmän mielikuvituksen varassa.

Entisestä askarteluhuoneesta tehty viidakkohuone oli myös lasten suosiossa ja siellä viihtyivät etenkin viisivuotiaat. Huone mahdollisti leikkien jatkuvuuden ja välillä aamulla alkanut viidakkoleikki jatkuikin samoilla lapsilla iltapäivälläkin. Villieläimet, luonnonmateriaalit ja rajattu tila tuntuivat virittävän lapset pitkäkestoiseen leikkiin. On tärkeää, että on olemassa paikkoja, joissa leikit voivat jatkua. Tilan viidakko tunnelma oli aina valmiina, joten leikin rakennusvaiheeseen ei mennyt niin kauaa, vaan leikki oli mahdollista aloittaa suoraan.

Ehdottomasti ihastuttavin ja mieleenpainuvien leikki, jota sain seurata havainnointien aikana oli roolivaatteiden innoittama päiväkotileikki. Koen, että rooliasut elävöittävät lasten mielikuvituksen käyttöä leikissä ja niitä voisi hyödyntää enemmänkin leikeissä. Kyseinen leikki herätti minut ajattelemaan, millainen roolimalli olen itse aikuisena lapsille, koska lapset jäljittelivät leikissään päiväkodin aikuisten toimintaa hyvin todentuntuisesti.

Kun lapsilla oli vapaata leikkiaikaa he valitsivat usein varsinaisten leikkien ohella myös erilaiset pöytäpuuhut kuten piirtämisen, värittämisen, kirjojen lukemisen, korujen tekemisen ja hamahelmet. Näissä aikuinen oli useammin mukana kuin varsinaisissa lasten omaehtoisissa lei-

keissä. Joskus lapset innostuivat itse askartelemaan kelloja ja l-padeja ynnä muita tarvikkeita, jotka toimivat leikeissä rekvisiittana. Itse seurasin varsinaisiksi leikeiksi määriteltäviä tilanteita ja rajasin tietoisesti muut lasten toiminnat pois havainnoistani.

Havainnoista kävi ilmi, että aikuinen oli useammin mukana sääntöleikeissä kuin muissa leikeissä. Lapset pyysivät herkemmin aikuista mukaan pelaamaan ja joskus se oli jopa välttämättöntä, jotta pelit sujuivat sääntöjen mukaisesti. Lapset sitoutuivat peleihin paremmin, kun aikuinen oli mukana. Usein tilanteissa joissa lasten oli vaikea keksiä itselleen leikkiä, niin aikuiset ehdottivat jotain peliä. Pelien pelaaminen on usein aikuisille luontevampaa, kuin varsinainen roolissa leikkiminen lasten kanssa.

9.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Eettiset kysymykset ovat mukana koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan on tehtävä eettisesti kestäviä ratkaisuja ainutlaatuisissa tutkimustilanteissa ja ymmärrettävä tutkimuskohdettaan sekä kunnioitettava tutkittavien intymiteettiä. On tiedostettava, että tutkija käyttää aina tavalla tai toisella valtaa, joka alkaa aiheen valinnasta ulottuen havaintojen tulkintaan ja tutkimuksesta tiedottamiseen. Ensimmäinen eettinen askel lasten tutkimuksen toteuttamisessa on suostumuksen saaminen kirjallisena lapsen huoltajalta. Siksi vanhemmille tulee kuvata ymmärrettävästi mitä tutkimuksella tavoitellaan, käytettävät menetelmät ja niiden lapsille asetamat vaatimukset. Lisäksi heille täytyy informoida miten saatuja tietoja käsitellään ja raportoidaan sekä kuinka perheen ja lasten anonymiteetti turvataan. (Ruoppila 1999, 26,32.) Ennen tutkimuksen aloittamista kysyin kirjallisesti ryhmän lasten vanhemmilta lupaa lasten tutkimukseen osallistumisesta (liite 2).

Oppimani mukaan eettisyyteen liittyvä tutkimustulosten raportointi sellaisena kuin ne ovat. Eli totuudenmukainen tulosten esittäminen on olennainen osa tutkimuksen eettisyyttä. Lasten havainnoinnissa tärkeää on, että lapset ja lasten vanhemmat ovat tietoisia tutkimukseen osallistumisesta. Lapsille kerroin miksi kuvaan tai havainnoin ja oletan myös, että lasten vanhemmat kysyivät lapsilta asiasta, koska lupakirjeessä oli kohta: "Lapseni saa ja haluaa osallistua tutkimukseen." Videoinnissa on tärkeää, että videolla näkyvät vain henkilöt, joilta on saatu siihen lupa. Täytyy myös varmistaa, ettei kerättyä aineistoa näytetä ulkopuolisille. Pidän huolta aineistonkeruun aikana siitä, etteivät lapset, jotka eivät saaneet osallistua tutkimukseen näkyneet videoilla tai lomakkeilla. Keskeytin useita kertoja havainnoinnin juuri tämän syyn takia.

Hyvän tutkimuksen kriteereitä ovat tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus ja eettinen kestävyys. Tutkimussuunnitelman tulee olla laadukas, tutkimusasetelman on oltava sopiva ja raportointi täytyy tehdä hyvin. Tutkijan on siis oltava eettisesti sitoutunut tutkimukseensa alusta

loppuun. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 127.) Tutkimukseen osallistuvaa lapsiryhmää pohdittiin tarkoin yhteistyökumppanin kanssa, tein huolellisen suunnitelman ja tarkan raportoinnin.

Otokseni havainnointiryhmäksi oli yksi päiväkotiryhmä. Tutkimuksen tuloksia ei siis voida täysin yleistää mutta uskon saaneeni arvokasta ja yleisesti hyödynnettävää tietoa lasten leikeistä. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeää oli, että perehdyin laadullisen tutkimuksen ja havainnoinnin teoriaan ennen aineiston keruuta. Jotta havainnoinnin olisi ollut objektiivista ja totuudenmukaista, tein havaintomerkinnot heti havainnointitilanteessa, jottei mitään oleellista olisi unohtunut kirjata ylös.. Työharjoitteluni aikana minulla oli 10 viikkoa aikaa tehdä havaintoja, jolloin sain kerättyä paljon materiaalia luotettavuuden lisäämiseksi. Intensiivisempää havainnointia tein 6 viikon aikana hyödyntäen lomakkeita ja videokameraa. Videoinnin avulla aineistoon on mahdollista palata jälkikäteen uudelleen.

Havainnoista suurin osa tapahtui lokakuussa. Luotettavuuteen vaikuttaa myöskin se, kun lapset tottuivat ja tutustuivat minuun, niin heidän oli helpompi leikkiä luontevasti, jolloin oli mahdollista saada todenmukaisempaa tietoa. Jos olisin ollut täysin vieras ja olisin mennyt ulkopuolisena havainnoimaan, olisivat lapset voineet käyttäytyä toisella tapaa. Koen hyväksi luotettavuuden kannalta, että tein työharjoitteluni samassa paikassa, jolloin olin tutumpi ja turvallisempi aikuinen lapsille. Yksin tehdessä havainnoinnista jää väistämättä jotain näkemättä. Jos olisi ollut kaksi havainnoijaa, olisi voinut saada lisää vahvistusta aineistoon. Sain kuitenkin tutkittavan ryhmän työntekijöiltä palautetta, jossa he kertoivat tunnistaneensa tuloksista hyvin lapsiryhmänsä. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää myös luotettavien lähteiden käyttö ja niihin viittaaminen tekstissä asianmukaisella tavalla. Käytin lähteitä monipuolisesti ja valitsin useita alalla tunnettuja teoksia ja tutkijoita teoriaosuuteeni.

9.2 Opinnäytetyön prosessi

Opinnäytetyön tekemisessä on ollut monta vaihetta. Orientoitumis-, suunnittelu-, aineistonkeruu-, analysointi-, kirjoitus-, viimeistely- ja esittelyvaihe. Tässä prosessissa meni kaiken kaikkiaan noin vuosi. Aiheen valinta tarkentui suunnitelmavaiheessa ja tutkimussuunnaksi muotoutui laadullinen tutkimus. Halusin nostaa esille opinnäytetyössäni lapsilähtöisyyden ja siksi valitsinkin nimenomaan lasten omaehtoiset vapaat leikit. Päädyin aiheeseen omasta mielenkiinnosta varhaiskasvatusta kohtaan ja yhteistyökumppanin esittämän leikin havainnoinnin teeman myötä. Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui havainnointi ja videokuvaaminen, koska ne sopivat hyvin pienten lasten tutkimiseen. Lasten haastattelu ei olisi ollut tarkoituksen mukainen menetelmä tutkimuskysymykset huomioonottaen. Kun olin tehnyt suunnitelman ja saanut lupa asiat kuntoon, tutkimusprosessi lähti varsinaisesti kunnolla käyntiin työntällä.

Ennen havainnointien aloittamista olin perehtynyt leikin teoriaan ja tehnyt sen pohjalta havainnointilomakkeen, joka oli avuksi aineistonkeruussa. Huomasin tutkimuksen edetessä oman suhtautumiseni leikkiin muuttuvan. Aloin enemmän kiinnittämään huomiota siihen, mitkä asiat vievät lasten leikkiä eteenpäin ja mitkä puolestaan voivat sen tyrehdyttää. Leikin arvostus nousi silmissäni valtavan korkealle ja olen ymmärtänyt, että leikki on kantava tekijä lapsen elämässä. Aikuisen rooli ja asenne leikkiä kohtaan ovat siis merkittävässä asemassa.

Haastavinta prosessissa oli harjoittelijan ja tutkijan roolien tasapainon löytäminen. Varsinkin tilanteissa, joissa lapset pysyivät minua mukaan leikkeihinsä tai halusivat keskustella, tuntui ikävältä vetäytyä taustalle, jotta havainnointi onnistuisi. Tutkijan roolissa pyrin olemaan ulkopuolinen tarkkailija, joka ei täysin onnistunut, sillä lapset pitivät minua yhtenä aikuisista ja siksi havainnointitilanteet olivat aina jollain tapaa vuorovaikutuksellisia. Koen toisaalta, että nimenomaan vuorovaikutuksellisessa roolissa havainnointi oli aitoa. Tutkijan ja harjoittelijan roolit sulautuivat tavallaan yhteen ja opinnäytetyössä olenkin peilannut omia kokemuksia koko työharjoittelun ajalta, enkä pelkästään tutkimuksen aineiston pohjalta.

9.3 Tavoitteiden saavuttaminen ja oman ammatillisuuden pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä lasten vapaa leikki näkyväksi ja korostaa leikin havainnoinnin avulla saatavan tiedon merkitystä varhaiskasvattajan työvälineenä. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli lisätä varhaiskasvatushenkilöstön tietämystä lasten leikkitaidoista ja omaehtoisen leikin sisällöstä. Minua kiinnosti lasten vapaat leikit, sillä nykyään puhutaan paljon siitä, että lapset eivät osaa enää leikkiä. Digisoituneen maailman ja median vaikutus lapsiin ja leikkimiseen huolestaa niin minua kuin useita eri asiantuntijoitakin. Esimerkiksi tunnettu lastenpsykiatri Jari Sinkkonen toteaa, että lasten leikkiminen on vähentynyt. Yhä nuoremmat pelaavat tietokone ja videopelejä tai katsovat televisiota. Ruudun edessä vietetty aika on luonnollisesti pois leikkimisestä. Tämä ilmiö aiheuttaa tietynlaista kapeutumista ja mielikuvituksen köyhtymistä. (Ikonen 2013.) Lisäksi varhaiskasvatukseen kohdistuvat leikkaukset ja sitä kautta tulevat muutokset pistävät miettimään lasten ja työntekijöiden hyvinvointia sekä leikkimisen mahdollisuuksia tulevana lastentarhanopettajana. Miten aikuisilla on aikaa enää olla läsnä ja seurata lasten leikkejä kun työmäärä kasvaa?

Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada havainnoinnin avulla käsitys 2-5-vuotiaiden lasten vapaista leikeistä, leikkien kestoista ja aikuisen roolista leikin aikana. Havainnoinneista tekemäni analyysin ja tulosten pohjalta sain tuotettua paljon tietoa näistä asioista peilaamalla kirjoitettuun teoriaan sekä tutkimuksiin. Vaikka varhaiskasvatushenkilöstö onkin varmasti päällisin puolin tietoinen lasten leikeistä, niin uskon, että heille voi olla avartavaa nähdä yhteenveto ulkopuolisin silmin tehtynä. Päiväkodin työntekijät kokivat opinnäytetyöni tuovan

esille leikin kehittämisen kannalta tarvittavaa tietoa. Tulosten sisällöstä heille erityisen hyödyllisiä asioita olivat tietää muun muassa, mitkä ovat lapsille mieluiset leikit ja missä he viihtyvät, jotta leikki olisi pitkäkestoista ja millaiset leikit sopivat millekin ikäryhmälle. Leikin sujuvuuden kannalta heitä hyödytti näkemykset sopivasta lapsimäärästä kussakin tilassa tai leikissä. Lisäksi opinnäyteyöni myötä he ovat pohtineet tilojen toimivuutta, tavaroiden ja lelujen määrää sekä leikkien jättämistä paikalleen seuraavaa leikkikertaa varten leikin jatkuvuuden mahdollistamiseksi. Myös leikkien rikastuttaminen eri leluja ja leikkejä yhdistelemällä sekä kiertävien lelujen avulla saatava vaihtelu leikkeihin ovat olleet työntekijöille valottavia asioita. He kokivat saavansa tietoa sukupuolieroista leikeissä ja leikkien valinnassa sekä lapsilähtöisyydestä ja osallisuudesta leikkien valinnassa. Hyödyttävää näkökulmaa tuli myös aikuisen roolista leikissä, ristiriitatilanteissa ja leikkeihin ohjaamisessa. Myös leikin aloittamisen helppous ja vaikeus sekä leikkien yleinen kesto toivat leikin kehittämistyöhön sovellettavaa tietoa henkilökunnalle.

Halusin opinnäytetyössäni korostaa lasten vapaata leikkiä ja tuoda esiin havainnoinnin merkitystä varhaiskasvatuksessa. Olen mielestäni onnistuneesti saanut kuvattua, kuinka paljon havainnoinnin avulla voi saada tietoa lasten leikeistä. Lasten leikkejä seuraamalla voi nähdä lapsen maailman ja ymmärtää häntä paremmin. Opin, kuinka havainnointia ja videointia voi hyödyntää leikin ja lapsen kehityksen dokumentoinnissa lastentarhanopettajan työssä ja näen sen merkityksellisenä työvälineenä. Tulen varmasti hyödyntämään oppimaani tulevaisuudessa lasten parissa. Päiväkoti ja kasvattajat voivat hyödyntää opinnäytetyöni tuottamaa tietoa havainnoinnista ja leikistä työn kehittämisessä ja toiminnan suunnittelussa. Esimerkiksi laatimaani havainnointilomaketta on mahdollista käyttää arjen kasvatustyössä havainnoinnin tukena.

Koen olleeni etuoikeutetussa asemassa päästessäni seuraamaan läheltä nykypäivän lasten leikkejä. Leikeistä löytyi edelleen perinteisiä leikkejä, joita myös itse olen leikkinyt pienenä tyttönä. Kotileikki, barbit, ponit, junarata ja legot olivat tuttuja omasta lapsuudesta ja oli ilo nähdä kuinka vuosikymmenestä toiseen nämä samat leikit ja lelut kiehtovat lapsia. Myös minulle vieraita leluja, pelejä ja leikkejä ryhmästä löytyi. Varhaiskasvattajien on tärkeää olla ajan hermoilla, jotta osattaisiin ottaa huomioon lasten sen hetkiset mielenkiinnon kohteet leikkitoiminnan organisoinnissa.

Ennen tätä opinnäytetyötä en ollut koskaan miettinyt lasten leikkejä sen syvällisemmin. Aiemmasta työkokemuksesta varhaiskasvatuksessa oli vain se käsitys, että kyllähän lapset leikkivät koko ajan ja välillä vaan joutuu menemään välienselvittelijäksi. Yhdessä päiväkodissa minulle sanottiin, että ei kannata mennä lasten leikkeihin mukaan ollenkaan. Olen siitä saakka ollut siinä uskossa, että leikit ovat vain lasten keskinäinen juttu ja aikuisen on vältettävä mukaan menemistä. Nyt ajatusmaailmani on toisenlainen. Kiinnitän huomiota leikkiin

ihan eri tavalla ja ymmärrän leikin kertovan lapsesta enemmän kuin mikään muu. Tulevana lastentarhanopettajana aion antaa lasten omille leikeille arvostusta, tilaa ja aikaa. Mielestäni niiden tulisi mennä aikuisjohtoisen ja joskus jopa ”koulumaisen” toiminnan edelle ainakin vielä ennen esikoulu ikää. Ennemminkin kannattaisi keskittyä siihen, kuinka pedagogiikan voisi sisällyttää leikkiin ikään kuin huomaamatta. Hakkarainen ja Bredikyte (2013) puhuvat leikkipedagogiikasta, jossa korostuu aikuisen välttämätön tarpeellisuus leikin tukemisessa ennen kouluikää. Tämä teoreettinen näkemys kannustaa aikuista osallistumaan yhteisleikkeihin ja ohjaamaan osallistumalla itse. Koen, että lasten leikkiehdotuksiin myönteisesti suhtautuminen ja leikkiympäristön luominen jokaisen lapsen erityisyys muistaen luo mielekkään leikki-ilmapiiirin, jossa lapsi voi kokea saavansa toteuttaa omaa tärkeää leikkimaailmaansa. Aikuisen leikissä mukana oleminen voi virittää lasten leikit aivan uudelle tasolle, eikä sitä tulisi suotta epäröidä. Tarvitaan siis uskallusta heittäytyä ja eläytyä.

9.4 Vapaa leikki arjen kasvatustyössä

Päiväkodin arki on usein hyvin strukturoitua ja siksi vapaalle leikille jäävä aika saattaa olla kortilla. Päivästä suuren osan vievät arkiset pukemis-, ruokailu- ja lepotilanteet sekä ohjatut tuokiot. Vapaalle leikille on siis aikaa palapelin tyyliin. Ajoittaiset hetket aamulla, ulkoilut ja iltapäivät ovat pääsääntöisesti näitä tilaisuuksia. Päiväkodin puitteet luovat siis mahdollisuudet ja rajoitteet lasten vapaalle omaehtoisille leikeille. Lisäksi siihen vaikuttavat vahvasti yleiset säännöt, leikkiympäristö ja tarjolla olevat välineet. Lasten vapaa leikki tutkimuksessani ei ollut nimensä veroisesti täysin vapaata lasten omaehtoista toimintaa, koska isossa lapsiryhmissä oli otettava huomioon monta asiaa, vaikka lapsen toiveita leikin suhteen pyrittiin parhaan mukaan ottamaan huomioon. Maanantain leluapäivää lukuun ottamatta joka päivälle oli ohjattua toimintaa ja välillä tehtiin retkiä päiväkodin ulkopuolelle. Aikuiset osasivat joustaa päiväohjelmasta esimerkiksi jokapäiväisen aamupiirin ja iltapäiväulkoilun suhteen, jos näytti siltä, että leikit sujuivat hyvin. Tällöin saatettiin jättää aamupiiri välistä tai siirtää iltapäivän uloslähtemistä myöhemmäksi.

On hyvä muistaa sommiteltaessa leikkiaikaa päiväjärjestykseen, että luovaan leikkiin kuuluu ideointi- ja rakennusvaihe, ennen kuin oikea leikki voi alkaa ja lisäksi leikin poiskorjaamiseenkin kuluu aikaa. Aikaa tähän menee päiväjärjestyksessä vähintään 45 minuuttia sisäleikissä, eikä sitä saisi pätkiä vartin jaksoiksi. Leikillä on vaarana pilkkoutua muiden päiväkodin toimintojen myötä lyhyiksi leikkiperiodeiksi, jolloin aito leikki ei ehdi toteutua ja lapset alkavat ainoastaan leikitellä. (Helenius, Lummelahti 2013: 221-222.) Huomiota herätti havainnoidessani se, että leikin rakentaminen ja kehittäminen saattoi viedä hyvin kauan. Vaikka lapsilla oli mahdollisuuksia leikkiä pitkiäkin aikoja vapaasti, ei itse leikki välttämättä siitä huolimatta ollut pitkäkestoinen. Toisilla lapsilla meni pidempään keksiä leikki ja saada se alulle kuin

taas toisilla. Joillakin kerroilla lasten leikit jäivät selkeästi kesken, juuri kun ne olivat päässeet vasta kunnolla alkamaan. Varsinkin osa roolileikeistä ja kotileikeistä olisivat jatkuneet varmasti pidempäänkin, ellei olisi tarvinnut alkaa siivoamaan tai lähteä kotiin. Joskus leikit lähtivät käyntiin saman tien, kun taas joillain kerroilla tuntui, että leikkiä ei meinannut syntyä lainkaan.

Ryhmän lasten leikkitaidoissa oli nähtävissä eroja, toisten ollessa "vahvempia" leikkijöitä kuin toiset. Toisilla lapsilla riitti enemmän mielikuvitusta, pitkäjänteisyyttä ja uskallusta tuoda esiin omia näkemyksiään, kuin toisilla. Osaltaan nämä ovat myös persoonallisuuteen liittyviä asioita, jotka voivat vaikuttaa leikin laatuun. Aikuisen tulisikin tarkkailemalla lapsia havaita erilaiset leikkijät ja ehdottaa "vahvempia" leikkijöitä leikkimään sellaisten lasten kanssa, jotka eivät malta keskittyä leikkiin tai ylipäänsä keksi mitään leikkiä.

Tässä kohtaa tullaankin siihen, että onko aiheellista määritellä tarpeeksi hyvää leikkiä? Ulkopuolisin silmin leikki saattaa näyttäytyä hajanaiselta mekastamiselta tai vaatimattomalta ja pysähtyneeltä. Leikkijöille itselleen ne ovat kuitenkin mielenkiintoisia. Me aikuiset saatetaan virheellisesti ajatella, että hyvässä leikissä tulisi olla selkeä juoni, siinä tulisi käyttäytyä järkevästi ja olla kohtelias muita kohtaan melutason alhaisuutta unohtamatta. Lista voisi jatkua loputtomiin mutta leikkijöille leikki on heidän oma maailmansa, joka näyttää ulospäin muuta, kuin mitä he itse kokevat. (Vehkalahti & Urho 2013: 17-19.) Tämä on asia, jossa meillä aikuisilla on varmasti kehitettävää. Havainnoidessani jouduin pohtimaan leikin tasoa paljon, sillä jotkut leikit olivat vaikeasti selitettävissä ja siksi niiden ylös kirjaaminen systemaattisesti oli mahdotonta. Nämä "sekamelskaleikit" ovat lapselle varmasti yhtä tärkeitä, kuin mikä tahansa muu leikki, eikä niitä tulisikaan kategorisoida huonoihin leikkeihin.

Leikin ydintä on juuri leikkijöiden henkilökohtainen kokemus. Ehkä kasvattajien halu nähdä selkeitä syy-seuraussuhteita leikin merkityksistä johtaa lasten leikin arvottamiseen hyväksi ja huonoksi. Tietoisuus leikistä mielikuvituksen ja sosiaalisten taitojen kehittäjänä saa aikuiset toivomaan esimerkillisiä leikkitilanteita, joissa voisi todistaa leikin toimivuutta. Leikki kuitenkin toimii omana itsenään tilanne- ja leikkijälähtöisesti aina eri tavoin, jonka vuoksi vapaata leikkiä onkin mahdotonta arvottaa tai mitata. Säännöt vapaaseen leikkiin syntyvät tilanteessa ja ne kehittyvät siinä, jonka vuoksi vapaa leikki voi olla hajanainen, epäjohdonmukainen, seisahnut tai sekasotkuinen. Silti leikki on toimiva. Kun lapsi leikkii, hän rakentaa ympäröivää tilaansa, ottaa sitä haltuun itselleen ja leikille. Vapaa leikki on nimensä veroisesti vapaata ja se antaa, mutta siltä ei voi edellyttää mitään. Niin kauan kuin leikki on lapselle merkityksellinen ja tärkeä, se on tarpeeksi hyvä. (Vehkalahti & Urho 2013: 17-19.)

Päiväkotiryhmässä, jossa tein opinnäytetyöni panostettiin leikkiin ja pyrittiin löytämään sille tilaa päiväjärjestyksestä. Päiväkodissa oli ja on edelleen meneillään Vantaan kaupungin mukainen leikin painopistetyöskentely, jossa leikkiin kiinnitetään erityistä huomiota ja sitä kehitetään jatkuvasti. Päiväkodissa on tähän mennessä kehitetty leikkiä muun muassa "Koko talo leikkiä" päivillä, joissa lisätään talon yhteisöllisyyttä ja hälvennetään rajoja ryhmien välillä. Lelujen kierrätys on myös otettu päiväkodissa käyttöön. Talossa on valittu kierrätettävät lelut, jotka vaihtavat ryhmää joka kuukausi. Näin ollen lapsille tulee tavallaan uusia leluja aika ajoin, joka tuo vaihtelua leikkeihin. Ryhmässä, jossa olin itse harjoittelussa oli otettu käyttöön numeroidut leikkihuoneet, joka selkiyttää leikkeihin jakautumista lapsille ja aikuisille. Nämä kaikki ovat esimerkkejä toimenpiteistä, joita on tehty leikin kehittämiseksi.

Huomasin työharjoittelun aikana havainnointitilanteiden ulkopuolella, että lapset joiden on vaikea keskittyä tai kiinnittyä leikkimään hyötyvät aikuisen leikkialoitteesta. Yksi omakohtainen esimerkki sopii hyvin tähän aiheeseen, jossa eräs lapsi säntäili ympäriinsä ja piiloutui sohvasta taakse. Muut lapset leikkivät huoneessa junaradalla. Menin hänen luo ja ehdotin, että "Mennäänkö leikkimään junaradalla, tule minun kanssa?" Hän suostui tulemaan ja hetken aikaa rakenneltiin rataa yhdessä. Koen että juurikin tuo kohta "minun kanssa" oli ratkaiseva tekijä. Lopulta lapsi jäi leikkimään muiden lasten kanssa ja minua ei tarvittu enää. Koen juuri tällaisten lasten kannalta oleelliseksi sen, että aikuinen ohjaa suoraan lasta leikkiin. Joskus täytyy jopa houkutella, mutta koen sen tärkeäksi, lapsen leikkitaitojen kehittämisessä. Mikäli olisin vain sanonut, että menepäs leikkimään jotain, ei se olisi varmastikaan tehonnut. On tärkeää miettiä keinoja, kuinka juuri tällaisten lasten kohdalla saadaan heidän mielenkiintonsa heräämään leikkimistä kohtaan. On kartoitettava leikkiympäristön tarkoituksenmukaisuus, lapsen mielenkiinnonkohteet, tilan muokattavuus ja aikuisten joustavuus. Jos lapsi ei osaa keksiä leikkiä, niin silloin aikuisen tulee ohjata ja johdatella mielekkääseen toimintaan. Täytyy muistaa ja ottaa huomioon se, että kaikki lapset eivät välttämättä osaa leikkiä pitkäjännitteisesti ilman ohjausta ja aikuista. Aikuisen läsnäolo ja leikissä mukana oleminen saattaa olla ratkaiseva tekijä näiden lasten kohdalla, vaikka päiväkotimaailmassa ja kirjallisuudessa näkyykin paljon aikuisen epäsuoran ohjauksen suosiminen leikeissä.

Lasten mielikuvituksellinen leikki on katoamassa nykymaailmasta tuoreimpien kartoitusten mukaan ja tähän yhtenä syynä on kasvava median käyttö, jolla korvataan mielikuvitusleikki. Samaan aikaan tutkimukset todistavat kehittyneiden leikin muotojen luovan perustan aivojen, kielen, mielikuvituksen ja luovuuden kehitykselle. Jotkut tutkijat jopa sanovat, että tehokain kouluvalmiuden muokkaaja on kehittynyt leikki. Lasten erityistarpeet kasvavat jatkuvasti ja tähän osittaisena syynä voidaan pitää leikin kehittämisen unohtamisen. (Hakkarainen & Bredikyte 2013:4-8.) Tässä on liuta asioita, miksi leikin tilaa päiväkodin arjessa tulisikin tarkastella ja kehittää tietoisesti.

Tämän tutkimuksen pohjalta voin sanoa loppupäätelmänä, että kyseisessä päiväkotiryhmässä leikillä oli tärkeä sijansa ja lapset osasivat myös leikkiä. Leikeissä käytettiin hyvin mielikuvi- tusta ja suurin osa lapsista jaksoi keskittyä leikkiin. Mielestäni leikille jäi hyvin aikaa, ottaen huomioon jokapäiväisiin pakollisiin toimintoihin kuluvan ajan, jotka vievät arjesta ison osan. Monesti unohdetaan, että ulkona tapahtuva leikki on myös vapaan leikin aikaa, vaikka se on sitä parhaimmillaan. Ulkona on paljon tilaa ja lapsilla paljon aikuisista riippumattomia mah- dollisuuksia leikin kehittelyyn. Ulkona olevat leikkivälineet ja luonnonmateriaalit virittävät eri tavalla leikkiin kuin sisätiloissa. Vaikka en tutkimuksessani havainnoinut ulkoleikkejä, voin to- deta työharjoittelun pohjalta, että nimenomaan isommille pojille ulkoilu antoi paljon enem- män mahdollisuuksia toteuttaa itseään kuin sisätiloissa tapahtuvan vapaan leikin aikana.

10 Lähteet

Hakkarainen, P., Bredikyte, M. 2013. Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet. Majavesi: Kogni.

Hakkarainen, P. 2008. Leikki ja leikin ohjaus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Helenius, A., Korhonen, R. (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY, 99-138.

Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa 2008. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 2008: 3. Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto. Viitattu 6.5.2015. http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf

Helenius, A. 2004. Lukijalle. Teoksessa Hintikka, M., Helenius, A., Vähänen, L. Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi, 5-7.

Helenius, A., Korhonen, R. 2011. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Hujala, E., Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus, 67-76.

Helenius, A., Korhonen, R. 2014. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Hujala, E., Turja, L., Elo, J., Roos, P. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirjan työkirja. Jyväskylä: PS-Kustannus, 43.

Helenius, A., Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hintikka, M. 2009. Leikki, lapsuuden tärkein asia. Teoksessa Jantunen, T., Lautela, R. (toim.) Kuningasvuosi. Leikin kulta-aika. Helsinki: Tammi, 140-163.

Hintikka, M. 2004. Teoksessa Hintikka, M., Helenius, A., Vähänen, L. Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi, 64.

Ikonen, I. 2013. Iltasanomien artikkeli Jari Sinkkosen Aamu-tv:ssä esiintymiseen pohjautuen. Viitattu 17.12.2015. <http://www.iltasanomat.fi/perhe/art-1288621361623.html>

Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan laadullisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2013. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. painos. Helsinki: International Methelp Ky

MLL 2015a. 3-4-vuotias. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti 2015. Viitattu 19.8.2015. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/3_4-vuotias/

MLL 2015a. Sosiaalisten taitojen kehitys. 3-4-vuotiaat. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/3_4-vuotias/sosiaaliset_taidot/

MLL 2015c. Sosiaalisten taitojen kehitys. 4-5-vuotiaat. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/4_5-vuotias/sosiaaliset_taidot/

MLL 2015d. Sosiaalisten taitojen kehitys. 5-6-vuotiaat. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/5_6-vuotias/sosiaaliset_taidot/

Ojanen, T., Ritmala, M., Siven, T., Vihunen, R., Vilen, M. 2011. Lapsen aika. Helsinki: WSOYpro Oy. 12.-14. painos.

Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P., Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena kustannus, 26-48.

Rutanen, N. 2009. Mitä on vapaa leikki? Teoksessa Alanen, L., Karila, K. (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 207-226.

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012. Opetuslautakunta. Viitattu 28.4.2015. http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/84881_www_Vantaan_varhaiskasvatussuunnitelma.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. Oppaita 56. Helsinki: Gummerus. Viitattu 21.4.2015. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Vehkalahti, R., Urho, T. 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus

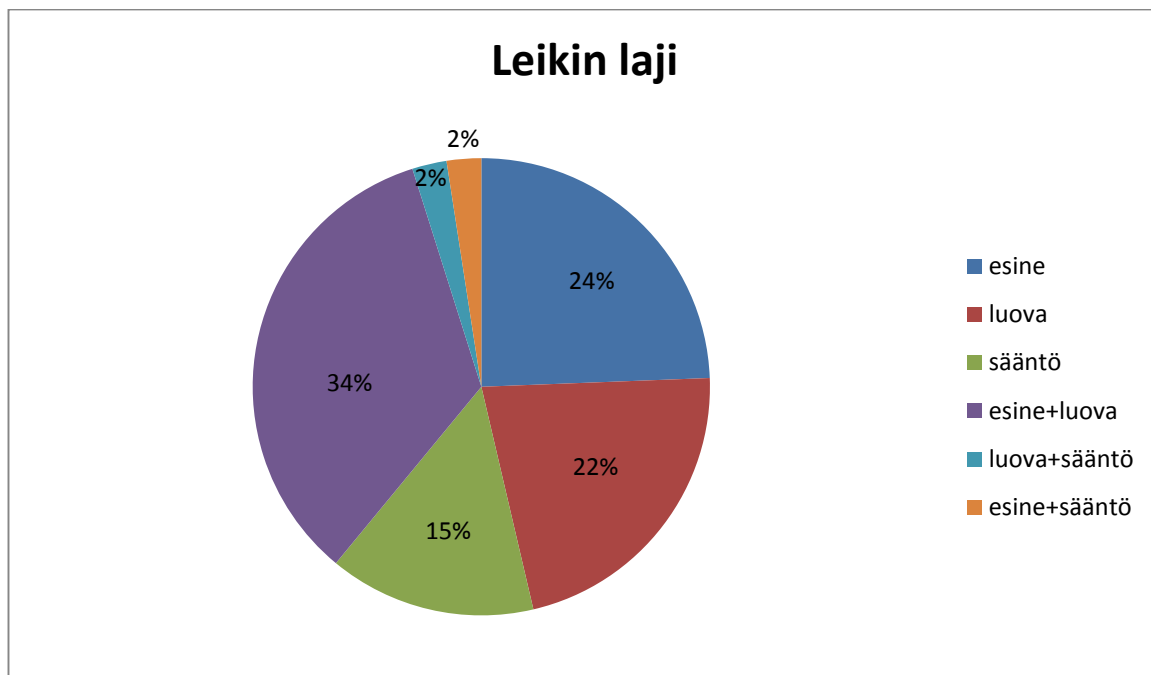
Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S., Kurvinen, A. 2013. Lapsuus-erityinen elämänvaihe. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

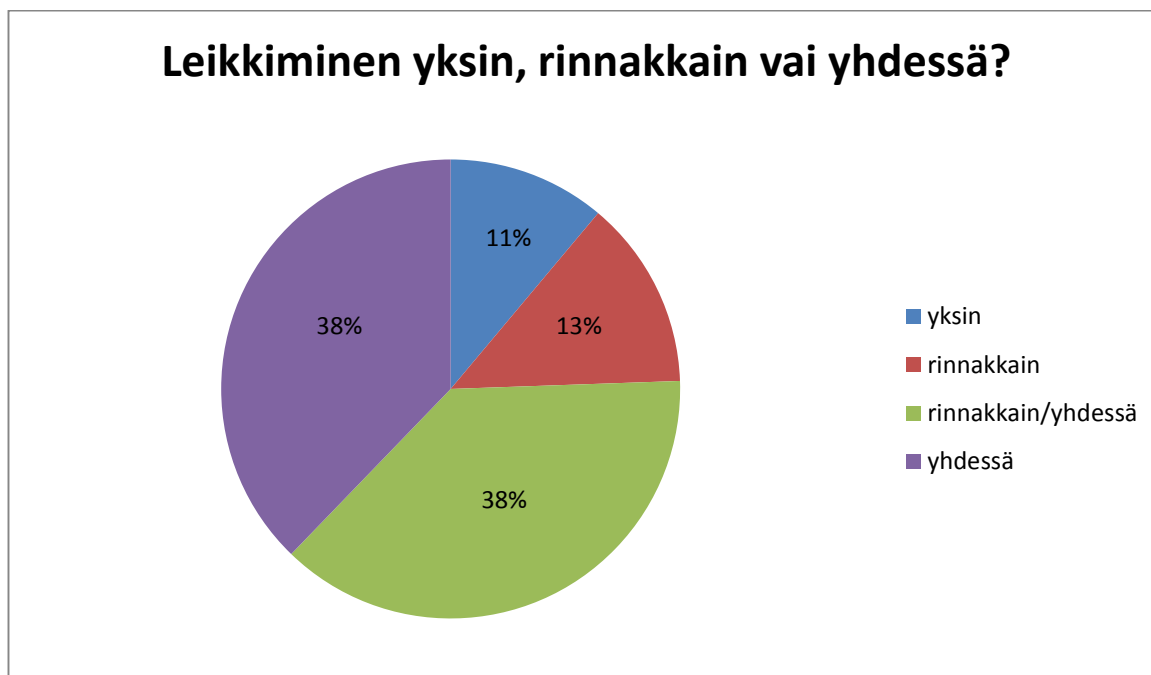
Vuorisalo, M. 2009. Ken leikkiin ryhtyy - Leikki lasten välisenä sosiaalisena ilmiönä päiväkodissa. Teoksessa Alanen, L., Karila, K. (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 156-181.

Vähänen, L. 2004. Leikin merkitys lapsen kehitykselle. Teoksessa Hintikka, M., Helenius, A., Vähänen, L. Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi, 42.

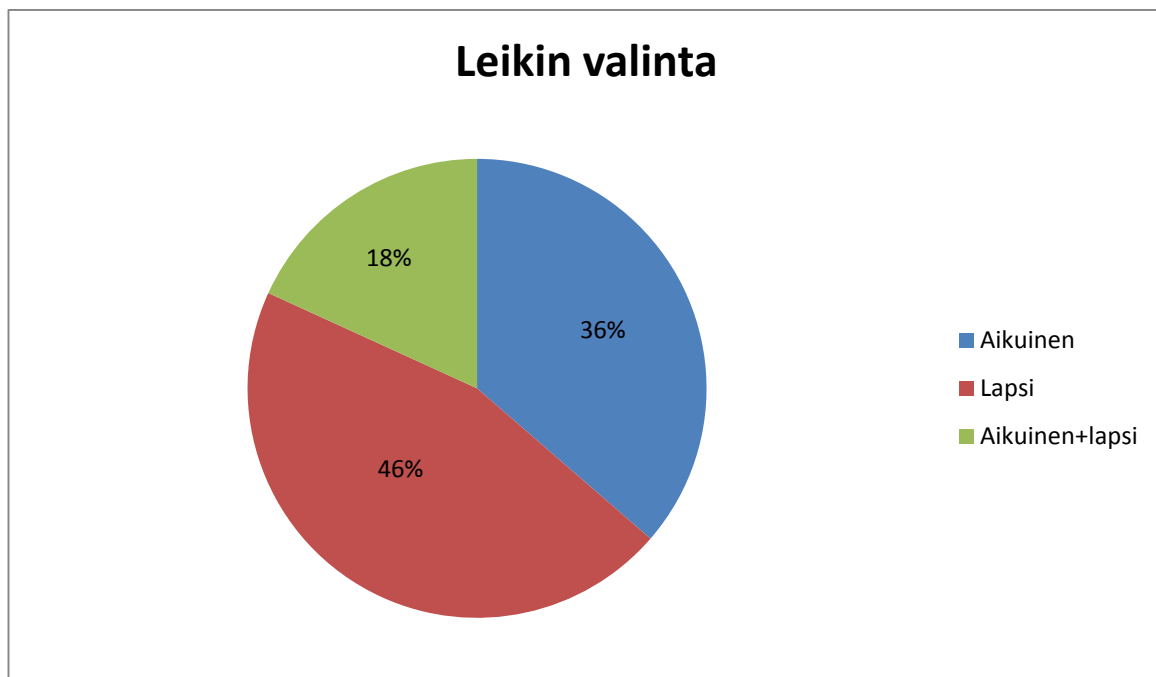
Kaaviot

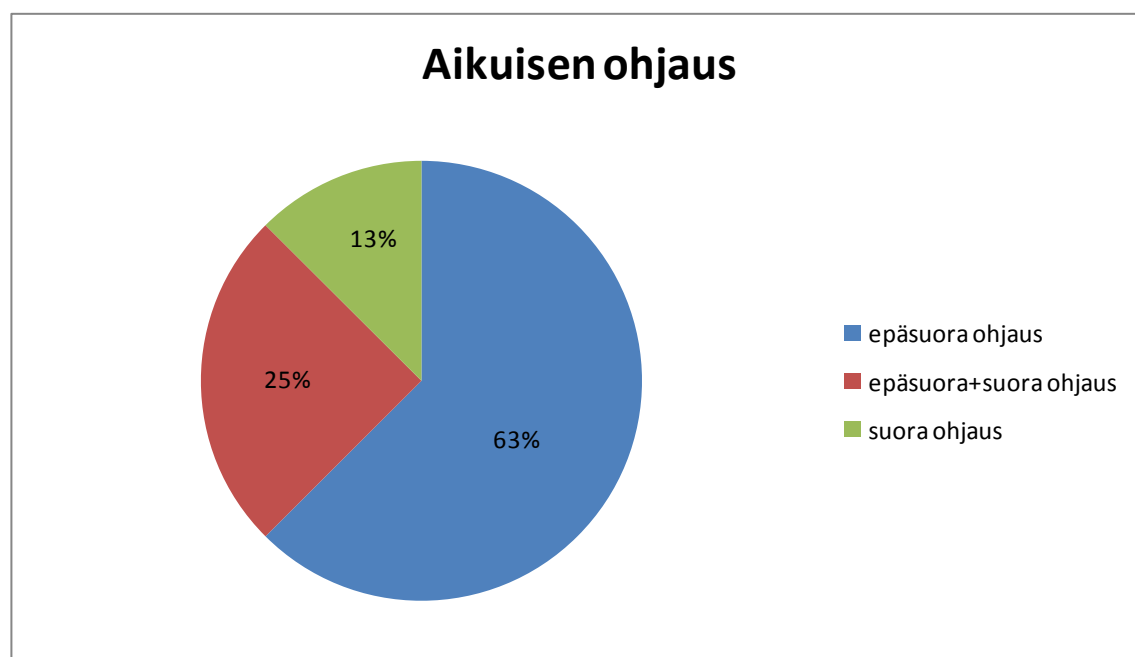
Kaavio 1. Leikin laji

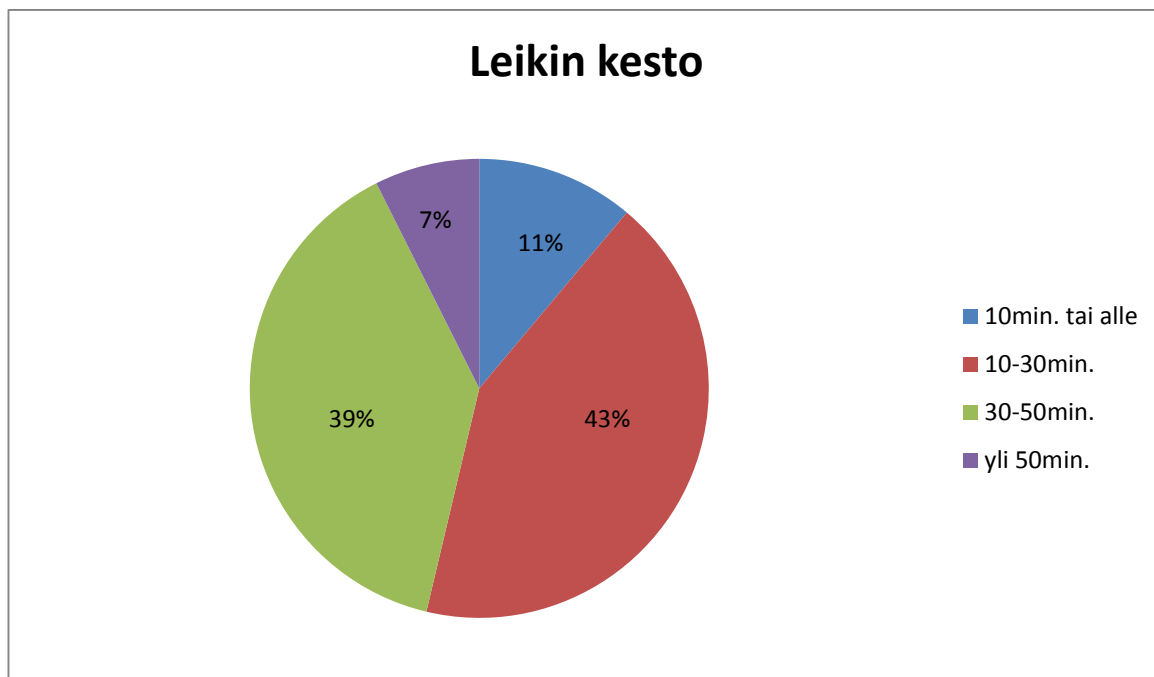
Kaavio 2. Leikkiminen yksin, rinnakkain vai yhdessä?

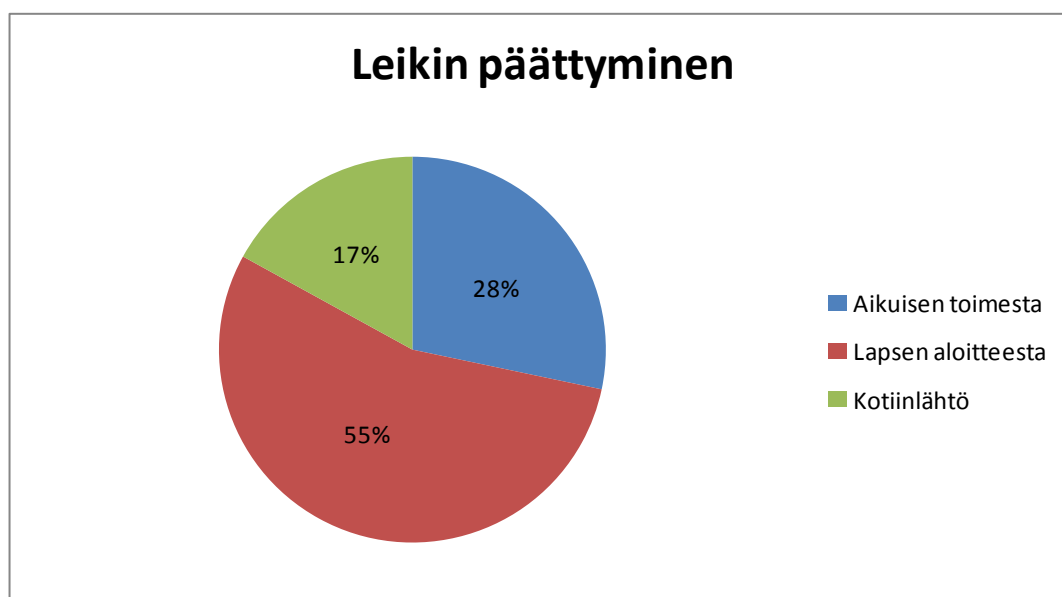
Kaavio 3. Leikin valinta

Kaavio 4. Aikuisen ohjaus

Kaavio 5. Leikin kestot ryhmässä

Kaavio 5. Leikin päättyminen

Liitteet

Liite 1 Lupakysely vanhemmille

Hei Villakoiden vanhemmat!

Olen viimeisen vuoden sosionomi opiskelija Laurea ammattikorkeakoulusta ja suoritan lastentarhanopettajaksi valmistavaa työharjoittelua Tammistonrannan päiväkodissa Villakoiden ryhmässä 31.8.-6.11.2015. Olen samalla aloittamassa opinnäytetyötäni, jonka aiheena on 3-5-vuotiaiden lasten vapaan leikin havainnoiminen. Tarkoitukseni on kirjata työharjoittelun aikana havaintoja ylös lasten vapaista leikki-tilanteista. Tarpeen tullen saatan hyödyntää myös videointia aineiston keruussa. Tutkimukseni ei aiheuta lapsien hoitopäivään erityisiä muutoksia.

Nyt kysynkin Teiltä lupaa lapsenne tutkimukseen osallistumiselle. Tutkimuksen tekijänä sitoudun noudattamaan salassapitovelvollisuutta ja käsittelemään tutkimusaineistoa anonyymisti. Videoita ei näytetä julkisesti ja tutkittavien lasten nimiä, eikä päiväkotiryhmän nimeä tule näkyviin opinnäytetyöhöni. Tutkimuksen toteutuksen jälkeen hävitän aineiston asianmukaisella tavalla. Vantaan kaupunki on jo myöntänyt minulle tutkimusluvan opinnäytetyötäni varten.

Kerron mielelläni lisää tutkimuksesta, mikäli teillä herää kysymyksiä.

Syysterveisin,

Emilia Korhonen (emilia.korhonen@laurea.fi)

Alaosa palautetaan 14.9. mennessä lapsenne ryhmän henkilökunnalle, kiitos!

Lapseni (nimi) _____

_____SAA ja HALUAA osallistua tutkimukseen/ _____EI SAA tai HALUA osallistua tutkimukseen

Lapseni leikkejä _____SAA videokuvata/ _____ EI SAA videokuvata

Päivämäärä _____ Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 2 Leikin havainnointilomake

Päivämäärä:

Havainnointipaikka:

Leikin aloitus: Aika +miten leikkiin ryhdyttiin	
Leikin kokoonpano: Ikä +sukupuoli	
Leikin laji a)esine(toiminta/rakentelu) b)luova(rooli,näytelmä,nukketeatteri) c)sääntö	
Leikin pääsisältö	
Aikuisen osallisuus: Ohjaus +läsnäolo	
Leikin päättyminen: Aika + syyt	
Muita huomioita	